

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

KAMU HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BAŞKASINI KORUMA: ULUSLARARASI HUKUKTA KORUMA
SORUMLULUĞU

Yüksek Lisans Tezi

Erhan KÜÇÜK

Ankara-2015

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

KAMU HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BAŞKASINI KORUMA: ULUSLARARASI HUKUKTA KORUMA
SORUMLULUĞU

Yüksek Lisans Tezi

Erhan KÜÇÜK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. A. Füsun ARSAVA

Ankara-2015

KABUL VE ONAY

Erhan K    k tarafından hazırlanan "Başkasını Koruma: Uluslararası Hukukta Koruma Sorumluluğu" başlıklı bu çalışma, 03.06.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası Kamu Hukuku Anabilim dalında [Yüksek Lisans Tezi] olarak oy birliği/~~oy  okluđu~~ ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. A. Füsun Arsava

Prof. Dr. Levent Köker

Prof. Dr. Hakan Tařdemir

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

1. Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
2. Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
3. Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
4. Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Erhan Küçük

ÖZ

[KÜÇÜK, Erhan]. [Başkasını Koruma: Uluslararası Hukukta Koruma Sorumluluğu], [Yüksek Lisans Tezi, Ankara, [2015].

Zorluk altındaki başkasını koruma düşüncesi, haklı savaştan bu yana hem felsefede hem hukuk disiplininde tartışılan bir durumdur. Ahlaki bir yükümlülük olarak başkasını koruma düşüncesi, insanın varlığının insanlığın varlığına içkin olmasından ileri gelir. Bireysel olarak ifade edilen bu yükümlülüğün kolektif sistemler bakımından, yani devletler ve uluslararası örgütler bakımından nasıl vücut bulacağı konusu muğlaktır. İnsani amaçlarla yapılan müdahalelerden, koruma sorumluluğu kavramına kadar tartışılan başkasını koruma düşüncesi, insan haklarının uluslararası alanda korunmasına isnat eder.

Çalışmanın temel amacı, başkasını koruma düşüncesinin, insan haklarının uluslararası alanda korunması çerçevesinde değerlendirilmesine ve bu düşüncenin uluslararası hukuktaki varlığının tespitine odaklanmıştır. Bu bağlamda, ilk olarak başkasını koruma düşüncesi açıklanmış ve bu düşüncenin uluslararası hukukta nasıl var olduğu tarihsel olarak belirlenmeye çalışılmıştır. Ardından, koruma sorumluluğu kavramının normatif bağlayıcılığı tartışılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise, Libya ve Suriye örnekleri üzerinden uygulamaların kavrama etkisi tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Koruma Sorumluluğu, başkasını koruma, Libya, Suriye

ABSTRACT

[KUCUK, Erhan]. [Protecting the Other: Responsibility to Protect in International Law], [M.A. Thesis, Ankara, [2015].

The idea of protecting the others under challenge has been discussed in both philosophy and law discipline since just war. The idea of protecting the others as a moral obligation proceeds from existence of human for humanity. How the occurrence of this obligation for collective systems such states and international organizations as an individual statement is ambiguous. It's argued that the idea of protecting the others from interventions of humanitarian purposes to responsibility to protect concept is attributed to protect human rights in international field.

The main purpose of this study is evaluating the idea of protecting the others with protecting human rights in international field and determination of this idea in international law. For this purpose firstly the idea of protecting the others is explained and it is tried to determine how this idea occur historically in international law. The final part of this study, it is discussed that the effects of implementing notion with Libya and Syria.

Key Words

Responsibility to protect, protecting the others, Libya, Syria

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KORUMA SORUMLULUĞU: KAVRAMIN SÜRECİ	5
1. KISIM: BAŞKASINI KORUMA VE ULUSLARARASI HUKUK	5
1.1. Ahlaki Bir Yükümlülük Olarak Başkasını Koruma	5
1.2. Yükümlülüklerden Normatif Alana: İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması	6
1.3. İnsan Haklarının Korunması: Uluslararası Alanda Değişimler.....	8
2. KISIM: BAŞKASINI KORUMA: TARİHSEL KÖKLER	11
2.1. Haklı Savaş	11
2.2. İnsani Koruma Amaçlı Müdahaleler	13
2.2.1. BM Sistemi Öncesi Dönem.....	13
2.2.2. BM Dönemi	15
2.2.3. İnsani Müdahalenin Tanımlanması	16
2.2.4. İnsani Müdahalede Dönüm Noktası: 1990 ve sonrası	17
2.2.5. Kavram Üzerindeki Tartışmalar	19
3. KISIM: KAVRAMIN DOĞUŞU	21
3.1. Belgelerde Koruma Sorumluluğu.....	24
3.1.1. ICISS Raporunda Koruma Sorumluluğu	24
3.1.1.1. Önleme Sorumluluğu	26
3.1.1.2. Harekete Geçme Sorumluluğu	27
3.1.1.3. Yeniden İnşa Sorumluluğu.....	28
3.1.2. Yüksek Hiyerarşili Panel: Daha Güveni Bir Dünya, Paylaşılan Sorumluluğumuz Raporunda Koruma Sorumluluğu	28
3.1.3 BM Genel Sekreteri: “Daha Geniş Özgürlük” Raporu	30

3.1.4. BM Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi.....	30
3.2. Kavramın İçeriğinin Belirlenmesi	33
3.2.1. Devletin ve Uluslararası Toplumun Görevleri	33
3.2.2. Suçların İçeriği	35
3.2.2.1. Soykırım.....	35
3.2.2.2. İnsanlığa Karşı Suçlar.....	35
3.2.2.3. Savaş Suçları	36
3.2.2.4. Etnik Temizlik.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

KORUMA SORUMLULUĞU VE ULUSLARARASI HUKUK 37

1. KISIM: ULUSLARARASI HUKUKUN TEMEL İLKELERİYLE

ETKİLEŞİM 37

1.1. Koruma Sorumluluğu-Egemenlik İlişkisi..... 37

1.1.1. Uluslararası Hukukta Egemenlik ve Müdahale Yasağı 37

1.1.2. Egemenlik ve İnsan Hakları..... 41

1.1.3. Sorumluluk Olarak Egemenlik 42

1.2. Kuvvet Kullanma Yasağı Bağlamında Koruma Sorumluluğu 43

1.2.1. BM Şartı'nda Kuvvet Kullanma Yasağı..... 43

1.2.2. BM Şartı VII. Bölümde Öngörülen Zorlayıcı Önlemler 48

1.2.4. Kuvvet Kullanma Yasağı Çerçevesinde Koruma Sorumluluğu..... 51

2. KISIM: KAVRAMIN NORMATİF BAĞLAYICILIĞI 52

2.1. Uluslararası Hukukta Normların Bağlayıcılığı 52

2.1.1. Teamül Kuralları 53

2.1.1.1. Maddi Öge..... 54

2.1.1.2. Psikolojik Öge 56

2.2. Koruma Sorumluluğu Kavramının Normatif Bağlayıcılığı 60

3. KISIM: ULUSLARARASI SORUMLULUK BAKIMINDAN KORUMA

SORUMLULUĞU..... 62

3.1. BM Organlarında Koruma Sorumluluğu 62

3.1.1. Güvenlik Konseyi ve Koruma Sorumluluğu..... 62

3.1.2. Siyasi İrade ve Veto Sorunu..... 64

3.1.3 BMGnK ve Koruma Sorumluluğu 65

3.1.4 BM İnsan Hakları Konseyi ve Koruma Sorumluluğu	66
3.2. Devletlerin Sorumluluğu Bakımından Koruma Sorumluluğu	67
3.3. Uluslararası Örgütlerin Sorumluluğu Bakımından Koruma Sorumluluğu	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMADA KORUMA SORUMLULUĞU.....	70
1. KISIM: LİBYA VE KORUMA SORUMLULUĞU	70
1.1. Libya ve Müdahale.....	70
1.1.1. 1970 sayılı karar.....	71
1.1.2. 1973 sayılı karar.....	71
1.2. Müdahale'nin Koruma Sorumluluğu Kavramına Etkisi	72
2. KISIM: SURİYE VE KORUMA SORUMLULUĞU	72
2.1. Suriye ve Uluslararası Tepki.....	72
2.2. IŞİD'in Yükselişi ve Koalisyon Müdahalesi	74
2.3. Koalisyonun Müdahalesinin Kavrama Etkisi.....	76
SONUÇ.....	79
KAYNAKÇA.....	83
ÖZGEÇMİŞ	94

GİRİŞ

Bu çalışmanın temel amacı 2001 yılında *Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (ICISS)* tarafından uluslararası hukuk literatürüne kazandırılan koruma sorumluluğu kavramının değerlendirilmesi olmakla birlikte, kavramı hukuki boyutuyla analiz etmeden önce düşünsel arka planı belirlemek gerekmiştir.

Koruma sorumluluğu kavramının özü, “*zorluk altındaki başkasını koruma*” düşüncesine dayanmaktadır. Başkası, mevcut yaşadığımız ana uzak olanı ifade etmektedir. Bu uzaklık, düşünsel anlamda, başkası ile herhangi bir bağın olmadığı varsayımına dayanır. Diğer bir deyişle, başkası, gündelik yaşantımızda bize herhangi bir biçimde etkisi dokunmayan ve bu sebeple onların hayatına müdahale edecek bir motivasyon kaynağına sahip olmadığımız kişilerdir. Zorluk altında yaşamak ise, temel insan haklarından sistematik bir biçimde yoksun bırakılmayı ifade eder. Bu yoksun bırakılma halinin faili, insan haklarını korumada ve sağlamada birincil göreve sahip olan devletlerdir. İşte bu noktada, zorluk altındaki başkasını, zorluklardan kurtarmak, yani temel haklarını korumak için, bizi harekete geçirecek motivasyonun kaynağı nedir? Bu sorunun en yalın cevabı, insanın varlığının insanlığın varlığına bağlı olmasıdır. Bu bağlılık hali doğal olarak her zaman somut bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaz. Ancak, somut olarak ortaya çıkıp çıkmaması önemli olmaksızın, insan, insanlığın öznesi olduğunun her zaman farkında olmak zorundadır. İnsanın insanlığın öznesi olması, aslında onun toplumsal bir varlık olmasına da işaret eder.

Başkası olarak tarif edilen insanları, zorluklardan kurtarmak, yani temel haklarını korumak, yukarıda belirttiğimiz bağlılık halinden ileri gelir. Bu durum ise ahlaki bir yükümlülüğün varlığını tespit eder. Hakları devletler tarafından ihlal edilen insanları koruma görevi ahlaki bir yükümlülük olmakla birlikte, bu yükümlülüğün sadece bireye ait olmadığını da belirtmek gerekir. Ahlaki yükümlülüklerle sahip birey, öznesi olduğu devletin eylemlerini belirleme kudretine de sahiptir. Hak ihlal eden devlet ile hakkı koruyan devlet arasında ilk etapta görünen çelişkiyi insanların “*iyi niyet*” ile yarattığı sistemlerin, onları ele geçirmesi ve “*yaratıklaşması*” olarak

betimleyebiliriz. Hak ihlal eden devletlerin varlık kazanmasını önleyebilmek de, mevcut sistemi ahlaki yükümlülükler ve insan haklarının korunması doğrultusunda değiştirmekle mümkün olur.

Ahlaki yükümlülüklerin kişilerin varlığını korumaya yönelik vasfı çoğu zaman yeterli olmamaktadır. Bu halde, bu yükümlülükleri işlevselleştirmek ancak hukuk kuralı yaratmakla ve bunları uygulamakla sağlanabilir. Bir ahlaki yükümlülük olarak başkasını koruma düşüncesinin normatif düzlemdeki yansımalarından aşağıda kısaca bahsedilecektir.

Ahlaki bir yükümlülük olarak başkasını koruma, tarihsel olarak, haklı savaş düşüncesinden bu yana tartışılmaktadır. Tanrı'nın ya da devletin gücünün bir yansıması olarak var olan savaşları, meşrulaştırmak üzere türemiş haklı savaş düşüncesi, zaman içerisinde "*mazlumların zalimlerden kurtarılması*" halini de içinde barındırır olmuştur. Haklı savaş, yalnızca bir düşünce olarak kalmamış, kuvvet kullanma yasağı gibi kimi uluslararası hukuk normlarını da etkilemiştir.

Zorluk altındaki başkasını koruma düşüncesinin bir görünümü olarak insani amaçlı müdahaleler, çoğu kez uluslararası hukukun temel ilkeleriyle çatışma içerisine girmiştir. 1648 Westphalia sisteminin getirdiği müdahale yasağı ve devletlerin egemen eşitliği ilkesi ile birlikte, insani amaçlı müdahaleler bu ilkeleri aşmak amacıyla kullanılmıştır. Bu çerçevede, devletler diğer devlete müdahalelerini yasal zemine taşımak için "koruma hakkı" zırhına başvurmuşlardır. İlerleyen zamanlarda ise, insan haklarının evrenselliği ön plana çıkmış, ancak yine de insani amaçlı müdahalelerin bir hak olarak kabul edilmesine devam edilmiştir. İnsani amaçlı müdahalelerin bir hak olarak görülmesi, bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Örneğin, çoğu devlet menfaatlerini gerçekleştirebilmek için insani amaçlı müdahale altında müdahalelerde bulunmuş, sonucunda daha ağır hak ihlalleri ortaya çıkmıştır. Devletlerin kendi menfaatleri için yaptıkları müdahaleler, insani amacın içeriğini boşaltmış ve artık bu müdahalelerin kabul edilmemesi yönünde bir eğilim gelişmiştir. İnsani amacın içeriğinin boşalması, hakları ihlal edilen insanların zararına bir durum doğurmuş ve insani amacı ağır basan müdahalelere bile kuşkuyla yaklaşmıştır.

BM sisteminde de yukarıda belirttiğimiz tartışmalar devam etmiştir. Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmanın yasaklanması ile birlikte, insani amaçlı müdahalelerin bir “hak” olup olmadığı daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Çünkü BM sisteminden önce de var olan müdahale yasağı ilkesine, kuvvet kullanma yasağı eklenmiş ve dolayısıyla insani amaçlı müdahaleler için meşru ve yasal bir zemin arama girişimleri kendini göstermiştir. Özellikle soğuk savaş sonrası dönemde, Ruanda’da, Bosna’da, Kosova’da yapılan kitlesel katliamların yarattığı vicdani refleks, yalnızca devletlerin korunmasına yönelik müdahale yasağı ilkesinin ciddi anlamda tartışılmasına yol açmış ve yeni çözüm arayışları kendini göstermiştir.

Devletlerin kendi halklarına karşı yaptığı kitlesel katliamlar bir taraftan da uluslararası barış ve güvenliği koruma ve sağlama görevine sahip Birleşmiş Milletler’in de tartışılmasına yol açmıştır. Hem insani müdahale kavramının hem Birleşmiş Milletler’in üzerindeki tartışmalar, yeni bir kavramın türetilmesini zorunlu kılmıştır. Bu tartışmaların yanında insan hakları anlayışı üzerindeki değişim, yukarıda belirttiğimiz ahlaki yükümlülüklerin normatif alana yansımada kolaylıklar, vicdanen rahatsız eden her olayın hemen ardından gelen kamuoyu tepkisi gibi yeni gelişmeler/duyarlılıklar kavramın doğuşunda etkili olmuştur. İnsani amaçlarla yapılan müdahalelerin BM sistemi altında nasıl bir hukuki ve meşru zemine sahip olduğu konusundaki tartışmalar 2001 yılında Kanada hükümeti ve birçok sivil toplum kuruluşu tarafından desteklenen Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (ICISS) tarafından ortaya atılan “koruma sorumluluğu” kavramı ile yeni bir boyut kazanmıştır.

Koruma sorumluluğu kavramının temel argümanı, bir devlette meydana gelen ağır insani krizler karşısında uluslararası toplumun uluslararası hukuk çerçevesinde, özellikle egemenlik ilkesi karşısında, nasıl bir cevap vereceği konusunda kilitlenmektedir. Kavram, bu kilidi açmak için egemenlik ilkesini yeniden yorumlama ihtiyacı hissetmiştir. Bunun yanında, koruma sorumluluğu kavramı ile getirilen bir diğer yenilik, ağır insan hakları ihlalleri durumunda, konuya müdahalecinin değil de zulme maruz kalan insanların zaviyesinden bakmaya çalışarak, bakış açısını değiştirme gayretidir. Bu bağlamda insani müdahale kavramındaki müdahalenin bir hak olarak görülmesi anlayışı yerine, müdahale bir

sorumluluk olarak kabul edilmiştir. Egemenliğe bir sorumluluk olarak yaklaşan anlayış ICISS raporunun temel taşlarından birini oluşturmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde, ahlaki yükümlülük olarak başkasını koruma düşüncesi ile insan haklarının uluslararası alanda korunması kısaca açıklanarak, koruma sorumluluğu kavramının düşünsel arka planı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu düşünsel arka plandan sonra haklı savaştan başlayarak modern uluslararası hukukta başkasını koruma amaçlı müdahalelere ve tartışmalara kısaca değinilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünün son kısmında ise koruma sorumluluğu kavramının doğuşu belgelere yansımış hali ile anlatılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, ilk olarak koruma sorumluluğu kavramının uluslararası hukukun temel ilkeleri ile etkileşimi değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, koruma sorumluluğu kavramının egemenlik anlayışı üzerindeki etkisi irdelenmiş, daha sonra kuvvet kullanma yasağı çerçevesinde kavramın yeni bir istisna oluşturup oluşturmadığı belirlenmiştir. Bu belirlemelerden hemen sonra, kavramın normatif bağlayıcılığı teamül hukuku çerçevesinde ortaya konulmuş ve BM sistemi içerisinde kavram incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise, koruma sorumluluğu kavramının uygulamaya nasıl yansıdığı örnek iki olay, Libya ve Suriye krizleri çerçevesinde değerlendirilerek, bu uygulamaların kavrama etkisi tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KORUMA SORUMLULUĞU: KAVRAMIN SÜRECİ

1. KISIM: BAŞKASINI KORUMA VE ULUSLARARASI HUKUK

1.1. Ahlaki Bir Yükümlülük Olarak Başkasını Koruma

Ahlaki yükümlülükler metafizik boyutta var olduğu sürece herhangi bir sorun ortaya çıkmaz. Başka bir deyişle insan, aklı ile var ettiği ahlaki yükümlülükleri uygulama alanı bulamadığı sürece, bireyin çelişki yaşayacağı bir durum da söz konusu olmaz. Temel sorun, gerçeklikler karşısında kutsal ve son derece büyük bir özgüvenle ifade edilen ahlaki yükümlülükleri işlevselleştirmektir. Bu ideali yerine getirebilmenin ilk adımı ahlaki yükümlülükleri belirleyerek sınırlarının çizilmesi, ardından da yükümlülüklerin işlevselleşmesi için elzem olan gerekliliklerin yerine getirilmesidir.

Ahlaki yükümlülüklerin bir hukuk kuralı olarak normatif düzleme geçişi iki halde olur. Bunlardan ilki, ahlaki yükümlülüklerin gerçeklikler karşısında bir duruş olarak ortaya çıkması, ikincisi sadece var oluşa içkin olarak vücut bulmasıdır. Bu iki halin, hangisinin önce, hangisinin sonra olacağı öz itibariyle bir önem arz etmemektedir ve çoğu zamanda tespiti mümkün değildir.

Zorluk altındaki başkası, mevcut yaşadığımız ana uzak olanı ifade etmektedir. Bu uzaklık, bizden bağımsız olduğunu düşündüğümüz veya bize herhangi bir etkisi olmayacak bir olay/durum karşısında bizi eyleme geçirebilecek ahlaki yükümlülükler hariç, dış zorlayıcı bir takım sebeplerin olmaması durumudur. İşte “bizden uzak”, “başkası” olarak ifade edilen bu insanların sırf insan olmaktan kaynaklanan hakları sistematik bir biçimde ihlal edildiğinde, onları maruz kaldıkları zulümden kurtarmak için ahlaki bir yükümlülük bulunmakta mıdır? Bu sorunun cevabını Sartre yalın bir ifadeyle ortaya koymaktadır: İnsanın varlığı insanlığın varlığına içkindir¹. Bu halde, insan sadece kendinden değil², diğer insanlardan da sorumludur.

¹ Jean-Paul Sartre, Varoluşçuluk, (çev. Asım Bezirci), Say Yayınları, İstanbul, 22. Bası, s. 42.

² Sartre, age, s. 40.

Jean-Paul Sartre'in felsefesinde insan, başlangıcı ve sonu belli olmayan bütün bir insanlığın doğal bir parçası, dolayısıyla “bütünün bir parçası olarak her eylemi, bütünün niteliğini belirleme kudretine sahip bir varlıktır”. Sartre’a göre insan her eylemiyle insanlığın ulaşacağı noktayı tayin edecektir. Böylelikle de, başkasını koruma zorluk altında bulunan insanlara bir “yardım” olarak nitelenemeyecek, insanlığın varlığına ilişkin bir meseleye dönüşecektir.

Kuşkusuz, bu konu daha çok felsefi tartışmayı gerektirmektedir. Ancak bu durumda çalışmayı kompakt bir halde tutmak pek mümkün görünmediğinden, sadece yalın bir biçimde zorluk altındaki insanları korumanın ahlaki bir yükümlülük olduğu, Sartre’a atfen, tespiti ile yetinilecektir³.

1.2. Yükümlülüklerden Normatif Alana: İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması

Ahlaki bir yükümlülük olarak başkasını koruma, uluslararası normatif alanda, insan hakları ve insancıl hukuka işaret etmektedir ve ahlaki yükümlülüklerin işlevsellik kazanmasına denk düşmektedir. Bu çerçevede, uluslararası insan haklarının ortaya çıkmasında, ahlaki kaygılar etkili olmuş, sistematik insan hakları ihlallerinin insanlığın vicdanında oluşturduğu yaralar, bu ahlaki kaygıların hukuk dünyasına yansımaları kolaylaştırıcı bir etki rolü görmüştür⁴. Ahlaki yükümlülüklerin hukuku, özellikle de uluslararası hukuku, etkilemesi sınırlı bir biçimde mümkün görünmektedir. Sınırlı mümkünlüğün temel gerekçesi, yükümlülük nedeniyle eyleme geçme zorunluluğudur. İkinci gerekçe ise uygulamaya aktarılan soyut normların, uygulamadaki aksaklıklar nedeniyle niteliğinin

³ Zorluk altındaki başkasını korumaya ilişkin felsefi kökenleri Kant’ta görmek mümkündür. Bu çalışma kapsamında Kant’ın görüşlerini detaylı olarak incelemek çalışmanın kapsamını genişletecektir. Bu nedenle, çalışmanın felsefi kökenleri sadece Sartre’a atıf yapılarak yalın bir biçimde ifade edilmeye çalışılmıştır. Yine de Kant için bkz. Heather M. Roff, Kant, Global Justice and Responsibility to Protect: A Provisional Duty, Routledge, 2014.

⁴ Jack Donnelly, Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları, (çev.) Mustafa Erdoğan ve Levent Korkut, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995, s. 224

değersizleşme ihtimalidir. Genel olarak bireyler bakımından ifade edilen bu kaygılar, şüphesiz uluslararası toplum bakımından daha kolay var olabilmektedir⁵.

Ahlaki yükümlülüklerin normatif düzleme yansıması olarak uluslararası insan hakları⁶, insanın sadece insan olmasından dolayı sahip olduğu haklar için uluslararası hukuk kapsamında kurumsallaşmış bir takım koruma mekanizması öngören hukuk kurallarının oluşturduğu bütündür⁷.

İnsan haklarının uluslararası alanda korunması, II. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkıcılık ve Holokost gibi yakın tarihin en büyük katliamının yaşanmasından sonra insan onurunun kıymetini devlet üstü bir mekanizma ile korunmasının anlaşılması üzerine ilk kez 1940'lı yılların sonlarında kabul edilmeye başlanmıştır⁸. Temel olarak insan hakları, muhatabının devlet olmasından dolayı ulusal bir konu olarak mevcudiyet bulmakta, ancak uluslararası faaliyetlerin insan haklarını destekleyici ve hızlandırıcı etkisi konuyu uluslararası alana taşımaktadır⁹.

İnsan haklarının uluslararası alanda nasıl korunacağını¹⁰ Donnelly, , ikili ayrım üzerinden değerlendirmektedir. Buna göre, eğer insan hakları sadece insanların insan

⁵ Donnelly, 1995, s. 224

⁶ *İnsan hakları salt ahlaki kaygılardan oluşmaz. Ahlakilik ile gerçekçilik birbirlerine zıt düşmek zorunda değildir. Bu ikisinin, birbirlerini tamamlayıcı, birbirleriyle çatışan ya da bağlantısız alanlar olup olmadığı ampirik bir sorundur. Bir ülke, bazen insan hakları kaygılarıyla hareket edebilirken, bazen bunu yapamaz. Ne yapılması gerektiği, her örnekte, o olayın bir değerlendirilmesi yapılarak belirlenmelidir. İster ahlakçı olsun ister gerçekçi olsun bu konuda yol gösterici basit bir kural yoktur.* Bkz. Donnelly, age, s. 260.

⁷ Mehmet Emin Çağırın, Uluslararası Alanda İnsan Hakları, Barış Kitap, Ankara, 2011, 2. Bası, s. 48

⁸ Donnelly, 1995, s. 223.

⁹ Donnelly, 1995, s. 224.

¹⁰ Doktrinde, insan haklarının, ulusal alandan uluslararası alana aktarılması konusunu reddeden görüşler de vardır. Donnelly bu görüşleri 3 grupta ele almaktadır. İlk olarak insan haklarının ulusal dış politika konusu yapılamayacağını savunan gerçekçiler, ikinci olarak, insan haklarının devletlerin egemen eşitliği ilkesi ile çatıştığını ve bu bağlamda insan haklarının uluslararası etkisini reddeden devletçiler ve son olarak, insan haklarının uluslararası etkisini ahlaki emperyalizmin bir biçimi olarak kabul eden görecelikçiler. Gerçekçilere göre, ahlakilik devletler arası değil bireyler arası ilişkilere ait bir konudur. Gerçekçiler, birey dünyası ile gücün altındaki kolektif eylem dünyası arasındaki farkı vurgularlar. Devletçilere göre; uluslararası ilişkiler devletlerin egemenliği temelinde kurulmakla birlikte, bu ilke müdahale yasağını beraberinde getirir. Dolayısıyla, insan hakları salt ulusal bir konu olup, uluslararası etkiye sahip değildir. Görecelikçilere göre; insan hakları ulusal yetki alanına ait bir konu olup, devletler diledikleri takdirde bu yetki alanını var edebilirler. Bu görüşe göre, dış müdahale ile insan haklarının dayatılması mümkün görünmemektedir. Donnelly bu savı, günümüz dünyasında devletlerin sözleşme veya bildirilerle insan hakları metinlerini kabul ettiklerini ve rıza ile kabul

olması nedeni ile sahip oldukları haklar ise bu haklar tüm insanlığa aittir. Hükümetler birincil olarak bu hakları kendi ülkelerine uygulamakla yükümlüdürler. Ancak, insan hakları üstün ahlaki haklarsa, o halde hükümetler tüm insanlara karşı bu hakların sağlanması ve korunmasında zorlayıcı kimi yöntemlere başvurabilirler¹¹. İnsan haklarının “üstün ahlaki haklar” olarak nitelendirilmesi halinde, bu hakların normatif düzlemde düzenlenmesi, yukarıda belirttiğimiz gibi hakkın niteliğini değersizleştirebilecek kaygılar doğuracaktır. Örneğin, en başta uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri olan “müdahale yasağını” tamamen işlevsiz hale getirecektir. Bu durumda da, bireyin değil kendini düşünen devletler buna itiraz edecektir. Bunun yanında, Donnelly, dış müdahaleyi güçlülerin zayıflar üzerindeki baskısı olarak görür ve müdahale nedeninin altında hiç de insani kaygıların bulunmadığını belirtir¹². Dolayısıyla, insan haklarını “üstün ahlaki haklar” olarak normatif düzlemde ele almak mümkün görünmemektedir.

1.3. İnsan Haklarının Korunması: Uluslararası Alanda Değişimler

İnsan haklarının uluslararası alanda korunması, ilk olarak insancıl hukuk kurallarının kodifiye edilmesi şeklinde olmuştur. Ancak bu koruma sistemi genel olarak devletler bakımından bir yükümlülük olarak vücut bulmuştur. 1899 ve 1907 La Haye Sözleşmeleri ile kodifiye edilen insancıl hukuk kuralları, savaş zamanında uyulması gereken standartları belirlemiş, ancak bu sözleşmeler her hangi bir yaptırım mekanizması öngörmemiştir.

İnsan hakları, kolektif anlamda ilk kez BM (Birleşmiş Milletler) sistemi ile koruma altına alınmıştır¹³. BM sisteminde insan hakları konusuna ilişkin temel olarak BMGnK (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu) ve ECOSOC¹⁴ görevlendirilmiştir¹⁵. BM’ye üye bütün devletlerin temsil edildiği BMGnK, insan

edilen bu yükümlülükler uyulması için diğer devletler tarafından yapılan girişimlerin bir müdahale olmayacağı şeklinde karşı sav ile çürütmektedir. Bkz. Donnelly, 1995, s. 241-246

¹¹ Donnelly, 1995, s. 247-248.

¹² Donnelly, 1995, s. 274-278.

¹³ Bkz. BM Şartı md. 1.

¹⁴ Ekonomik ve Sosyal Konsey.

¹⁵ BM Şartı md. 60.

hakları konularında BM Şartı'nın 13. maddesi uyarınca tavsiyelerde bulunabilecektir. İnsan hakları konusunda yetkili bir diğer organ olan BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi) bu yetkilerini uluslararası barış ve güvenliği koruma görevine atfen kullanmaktadır¹⁶. BMGK'nin insan haklarını koruma görevi çoğu kez siyasi irade sorunuyla karşılaşmaktadır. BMGK diğer konulardaki yetkilerini kullanırken olduğu gibi, insan haklarına ilişkin konularda da hukuken değil siyaseten karar almaktadır¹⁷. Bir yargı mercii olmayan bir kurumun hukuki karar alması değil, kararlarının hukuka uygun olması beklenir. Bu halde, BMGK'nin insan haklarının korunmasına ilişkin kararlarında hukuken bir tutarlık beklenemez, ancak bu kararların siyaseten eleştirilmesi mümkündür¹⁸.

İnsan haklarının uluslararası alanda kolektif biçimde korunmasına yönelik değişimler Soğuk Savaş Dönemi sonrasında başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası süreçte devletler arası çatışmalardan ziyade iç çatışmaların yaşanması, mevcut devlet güvenliği anlayışı dolayısıyla da insan haklarının korunması noktasında değişimleri beraberinde getirmiştir. Örneğin; BMGK, uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi ve bozulmasını daha geniş bir yelpazede değerlendirmiş, insan haklarının ağır ve sistematik ihlali, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden veya bozan bir unsur yorumunda bulunmuştur¹⁹.

İnsan haklarının uluslararası alanda korunmasına ilişkin önemli değişimlerden biri insan güvenliği kavramının ortaya atılmasıdır. İnsan güvenliği kavramını açıklamak için sıklıkla insan hakları alanının dinamik yapısı sonucu ortaya çıktığı iddia edilen “barış hakkı” ve “çevre hakkı” gibi hakları da içinde barındıran “dayanışma haklarına”²⁰ atıf yapılmaktadır²¹.

¹⁶ Çağırın, 2011. s.71.

¹⁷ Füsün Arsava, “Birleşmiş Milletler Kararlarına Karşı İnsan Hakları Himayesi, Uluslararası Hukuk ve Politika”, Cilt 3, No: 10, 2007, s. 9.

¹⁸ Çağırın, 2011, s. 71.

¹⁹ Füsün Arsava, “BM Güvenlik Konseyi'nin İnsan Haklarını Koruma Rolü ve Güvenlik Konseyi'nin Yetkilerinin Dayanağı ve Sınırları”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 4, No: 13, 2007, s. 2-3.

²⁰ Dayanışma hakları, kardeşlik temelinde değerlendirilerek uluslararası ilişkilerde yeni işbirliği alanı açmayı hedeflemektedir. Dayanışma hakları kişiler arasında değil gruplar arasındaki ilişkiye matuf olup, kolektif bir grubun kullandığı haklardan ayrılmaktadır; Bkz. Donnelly, 1995, s. 153-170, Bunun yanında, bir ahlaki yükümlülük ve ödev olarak dayanışma ile bir hak olarak dayanışma birbirinden farklı kavramlardır.

İnsan güvenliği, ilk kez 1994 BM Kalkınma Programı'nın yayınladığı İnsani Kalkınma Raporu'nda kavramsallaştırılmıştır²². Raporda insan güvenliği, “insani kalkınmayı²³ kuşatan sarsıntılardan insanların kurtarılması” durumu olarak tanımlanmıştır. Rapordaki tanımlamaya göre insan güvenliği kavramı, iktisadi, gıda, sağlık, çevre, *birey ve toplum güvenliği* ile siyasal güvenlik kavramlarını da kapsamaktadır. İnsan Güvenliği Raporlama Projesi Grubunun raporu'na göre “insan güvenliği” devlet güvenliğini tamamlayıcı işlev görmektedir²⁴

Geleneksel güvenlik anlayışı, devletlerin dış tehditlere karşı egemenlik zırhı ile toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığının korunmasına matuftur. İnsan güvenliği kavramı ise soğuk savaş dönemi sonrası, iç savaşların ve şiddet tehdidinin getirdiği yıkım²⁵ üzerine gündeme gelmiştir. İnsani güvenlik kavramının gündeme gelmesinde, ülke içi çatışmalar, çözümler- gerilimler, yeni tehditlerin ulusal üstü ve sınır aşan nitelikleri ile iletişim devrimi etkili olmuştur²⁶.

İnsan güvenliği kavramına getirilen temel eleştiri, fiziki güvenlikten psikolojik güvenliğe kadar geniş bir yelpazede ele alınması ve bunun kavramın analitik işlevini azaltmasıdır²⁷. Bunun yanında kavramın, insan haklarının uluslararası alanda korunmasını işlevsel bir hale getirmesi ve BM'nin uygulamalarına katkısı gibi önemli etkileri de vardır. Dolayısıyla, insan güvenliği kavramı ile birlikte uluslararası toplumun devlet güvenliği odaklı bakış açısı yön değiştirmiştir. Böylece, insan haklarının uluslararası alanda etkin korunması için önemli bir adım atılmıştır.

²¹ Mehmet Semih Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Haklarına Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, İstanbul, Beta, 1997, s. 389; Şevket Ovalı, “Ütopya ile Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırması”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, sayı 10, 2006 ve Burak Tangör, “Kuramsal Tartışmalar Işığında İnsan Güvenliği ve Politikaları”, *Uluslararası Politika ve Hukuk*, Cilt 8, sayı 30, 2012.

²² Human Development Report, 1994, s. 22-44.

²³ İnsani kalkınma, yoksulluk, cahillik, hastalıklar, ayrımcılık, siyasi özgürlükler üzerindeki kısıtlamalara ve şiddetli çatışma tehdidine karşı durmak ve bunların üstesinden gelmek için insani yeteneklerin geliştirilmesi üzerine odaklanmıştır.

²⁴ Human Security Report, 2005.

²⁵ Human Security Centre'in 2005 raporuna göre, son yüzyılda silahlı çatışmaların yalnızca yüzde 5'i devletlerarası çatışmalar, geri kalan yüzde 95'i iç çatışmalar oluşturmuştur. Bkz. Human Security Report, 2005, s. 17-47.

²⁶ Şevket Ovalı, 2006, s. 17.

²⁷ Tangör, 2012, s. 71.

2. KISIM: BAŞKASINI KORUMA: TARİHSEL KÖKLER

2.1. Haklı Savaş

Zorluk altındaki başkasını koruma düşüncesinin temelleri haklı savaşa kadar dayanmaktadır. Haklı savaş, batı/Hristiyan kültüründe²⁸ varoluşu itibariyle “*ilk bakışta (prima facie)*” bir kötülük olan savaşa meşruiyet kazandırmak için ortaya çıkmıştır. Johnson haklı savaşı “*siyasal amaçlarla kuvvet/askeri güç kullanmanın meşru zeminini ortaya koyan ve bunu sistematik bir çerçevede belirleyen düşünce ve eylemler bütünü olarak tanımlamış*”²⁹, teori, ilk çağlardan günümüze tarihi, dini, askeri, felsefi ve hukuki kalıplarla şekillenmiştir³⁰.

Bir savaşın hangi koşullarda haklı olup olmadığı teorinin varlığı boyunca, “*haklı neden, doğru maksat, meşru otorite, iyi niyet, orantılılık, son çare, amacın barış olması ve başarıya ulaşma şansının olması*” ölçütleri ile belirlenmeye çalışılmıştır³¹. Kuramın kökenleri, Roma’ya kadar dayanmakla birlikte³² kuramın yaratıcısı³³ kabul edilen St. Augustine’e göre, Yahudi geleneğinde bulan din adına yapılan savaşlar, başka bir deyişle “tanrı adına” yapılan savaşlar “haklı” kabul edilmektedir. İsa’nın “*biri sana vurduğunda öteki yanağını dön*” sözü üzerinde vücut bularak, meşru savunma halini de reddeder biçimde şiddete karşı temellenmiş Hristiyan pasifist geleneğinin devletin ya da daha geniş bir ifadeyle gücün altında ezilmesi, savaşın din ile iç içe geçmesi şeklinde görünür olmuştur. Hristiyanlığın

²⁸ Müslüman kültüründe haklı savaş kuramına benzeyen cihad ile olan farkı için bkz. James Turner Johnson, *Ethics and Use of Force: Just War in Historical Perspective*, Ashgate, 2011.

²⁹ James Turner Johnson, “Haklı Savaş”, *Blakwell Siyasi Düşünceler Ansiklopedisi*, Cilt I, (çev. Bülent Peker ve Nevzat Kırac), Ankara, Ümit Yayıncılık, 1994, s. 321.

³⁰ Fulya A. Ereker, “İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 4, Kış 2004, s.2

³¹ Savaşın hangi koşullarda “haklı” olduğu “jus ad bellum” kavramı ile tanımlanmaktadır. Dolayısıyla haklı savaşa ilişkin temel sorun buradan kaynaklanmakta, savaş süresince yürürlükte olan kuralları ifade etmek için kullanılan “jus in bello” kavramı insancıl hukuk’un alanına girmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Ereker, 2004, s. 2

³² Malcolm N. Shaw, *International Law*, 5th Edition, Cambridge University Press, 2003, s. 1014, Ereker, 2004, s. 7.

³³ Ereker, 2004, s.8, Shaw, 2003, s. 1018, Elif Uzun, “Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökleri: İlk çağlardan Günümüze Jus Ad Bellum Kavramı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 6, Sayı 21, 2006, s. 22, Augustine’nin bu görüşleri Hristiyan pasifizmine bir tepkidir. İsa’nın “biri sana bir tokat attığında, diğer yanağını dön” düsturu üzerinden savaşlar reddeden Hristiyanlıkta Augustine’nin savaşı “tanrı” üzerinden haklı kılması önem arz etmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Michael Walzer, *Arguing About War*, Yale University Press, New Heaven & London, 2004, s. 3.

Roma’da hakim din olması ve iktidar ile tanrının iç içe geçmesi ya da bağdaşması, Augustine’in haklı savaş teorisine devlet adına yapılan savaşların da haklı görülmesi şeklinde yansımıştır.

Savaşların getirdiği yıkıcılıkla beraber Augustine’in haklı savaş kuramına, “*haklı neden*” ve “*doğru maksat*” koşulları da eklenmiştir. Augustine, haklı neden şartını da, “*kötülerin cezalandırılması*”, “*barışçıl otoritenin yeniden sağlanması*” ve “*iyiliği sağlama*” üzerine kurmuştur³⁴. Bu haklı neden, Augustine’e göre, sonunda barışı, düzeni ve adaleti sağlamalıdır. Doğru maksat ise, haklı neden dışında kalan diğer koşulları içermektedir. Haklı neden koşulu, Augustine göre, masumları korumak ve saldırgan devletleri cezalandırmayı barındırmaktadır³⁵. Kısaca, Augustine’in ortaya attığı haklı savaş teorisi, meşru otorite tarafından haklı neden (“*kötülerin cezalandırılması*”, “*barışçıl otoritenin yeniden sağlanması*” ve “*iyiliği sağlama*”) ve haklı maksat koşullarını taşıyan savaşı ifade etmiştir. Bir yerde zulme maruz kalan insanları, bu çalışmada “başkası” olarak ifade edilenleri, zulümden kurtarmak için şiddete başvurmak Augustine’in haklı neden ve haklı maksat koşullarına denk düşmektedir.

Augustine’den sonra, St. Aquinas haklı savaş teorisini sistematikleştirmiş ve haklı savaşı doğal hukuk anlayışı çerçevesinde ele almıştır. Aquinas’a göre haklı savaş, Augustine gibi, “*haklı neden*”, “*meşru otorite*” ve son olarak “*haklı maksat*” koşullarını sağlamalıdır³⁶.

Augustine ve Aquinas’tan sonra da “*ilk bakışta*” kötü olan savaşı meşrulaştırma çabaları devam etmiştir. Bu değişimlerden en önemlisi meşruiyetin din temelinden rasyonel temele³⁷ kaymaya başlamasıdır. Bu bağlamda, İspanyol

³⁴ James Turner Johnson, “Historical Roots and Sources of the Just War Tradition in Western Culture”, Ed. John Kelsay ve James Turner Johnson, Just War and Jihad, New York, Greenwood Press, 1991, s. 6-8.

³⁵ Sabira Fatıma Khan, The Responsibility to Protect: The Evolution of Intervention, <http://deepblue.lib.umich.edu/>, 2012, s. 30-39

³⁶ Shaw, 2003, 1014, Uzun 2006, 22, Ereker “haklı neden”, “meşru otorite” ve Aquinas’tan farklı olarak “iyi niyet” şartını Augustine mal edildiğini bildirmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Ereker, 2004, s. 8

³⁷ Pek tabi, din bu dönemde hala etkisini göstermekle birlikte doğal hukuk anlayışı çerçevesinde dinin her emrinin doğruluğundan ziyade savaşta masum insanların korunmasının başka deyişle “de jure bello’nun öneminin artması ile bu görüşe kani olunmuştur. Yine de bkz. Uzun, 2006, s. 26 vd.

yazar Vitoria savaşı haklılaştırmak için öne sürülen şartları³⁸ artırmış, bunun yanında “*kötülüğün her tür ve derecesinin savaş başlatmak için yeterli olmayabileceğini*” vurgulamıştır³⁹. Vitoria’nın kurama katkılarında bir diğeri de “haklı savaş”ın uluslararası hukuk alanında tartışılabilir bir konuma gelmesidir⁴⁰. İspanyol Suarez de yurttaşı ve çağdaşı Vitoria ile aynı çerçevede bir anlayış ortaya koymuştur⁴¹. Vitoria’dan sonra uluslararası hukukun kurucusu kabul edilen Grotius’ta ünlü “*Savaş ve Barış Hukuku*” adlı eserinde haklı savaş kuramına değinmiştir. Grotius, savaşı uyumsuzlukların çözümünde bir araç olarak görmüş⁴², haksız bir saldırı karşısında savaşın meşru olduğunu (başka bir ifadeyle meşru müdafaa), bize ait olan şeyi geri alma ve cezalandırma yöntemi olarak savaşın uluslararası hukuk açısından meşru olduğunu belirtmiştir⁴³. Grotius’ta dikkat çeken en önemli husus, masumların uğradığı zulümlere dikkat çekmesidir. Grotius, bu çerçevede “*de jure bello*” kurallara vurgu yapmış ve zulme uğrayan mazlumlara kim olursa olsun onlar için savaşılabilirliğini de belirtmiştir⁴⁴.

2.2. İnsani Koruma Amaçlı Müdahaleler

2.2.1. BM Sistemi Öncesi Dönem

Westphalia Anlaşması ile temelleri atılan uluslararası ortak düzen ile birlikte, kökenleri haklı savaşa dayanan insani amaçlı müdahaleler de görünüm değiştirmiş ve

³⁸ Francisco de Vitoria, *Political Writings*, Ed. Anthony Pagden and Jeremy Lawrance, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, s. 28 vd.

³⁹ Shaw, 2003, s. 1014-1015.

⁴⁰ Vitoria, 1991, s. 287 vd. Ertuğrul Uzun ve Elif Uzun, “Uluslararası Hukukun Temelleri ve Francisco de Vitoria”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt. 5, Sayı 18, 2009, s. 55, Uzun, 2006, s. 24, Ereker, 2004, s. 14

⁴¹ Ereker, 2004, s. 17,

⁴² Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, (çev. Süha L. Meray), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1967, s. 17.

⁴³ Grotius savaşı uluslararası hukuk bakımından meşru kılarken, dini anlamda da meşruiyetten bahsetmeyi ihmal etmemiştir. Grotius, 1967, s. 50 vd.

⁴⁴ Grotius, 1967, s. 236-238.

egemen devletler sisteminde müdahale yasağının bir istisnası⁴⁵ olarak kabul edilmeye başlanmıştır⁴⁶.

BM sistemi öncesi kendi vatandaşlarını korumak maksadı ile insani amaçlarla yapılan müdahalelere örnek olarak, 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hristiyan ve Yahudileri uğradıkları zulümlerden kurtarmak amacıyla yapılan müdahaleler gösterilebilir⁴⁷. Bu müdahaleler, 1827 'de Yunan isyanına destek için yapılan müdahale 1860-1861'de Suriye/Lübnan'a yapılan müdahale ve 1875-1878 Bosna ve Bulgaristan'a yapılan müdahalelerdir. ABD'nin 1898 yılında kendi vatandaşlarını korumak maksadı ile insani gerekçelerle Küba'ya yaptığı müdahale bir diğer örnek olarak gösterilebilir⁴⁸. Bu örnekler her ne kadar insani amaçlarla yapılan müdahaleler gibi görünse de, Malanzcuk, bu müdahaleleri devletlerin kendi menfaatleri için bir bahane olarak insani nedenlere dayandıklarını belirtmektedir⁴⁹. Belirtilen bu müdahaleler, Malanzcuk'un belirttiği gibi, devletlerin menfaatlerini sağlama odaklı olsa da, görünen gerekçe insani olduğu için, bu müdahalelere değinmek elzemdir.

BM sistemi öncesinde, devletlerin insani gerekçe görünümlü ancak menfaatleri için yaptıkları bu müdahaleler insani amaçlarla başkasını korumak adına girişilen eylemleri bir devlet uygulamasına dönüştürmemiştir⁵⁰. Dolayısıyla, münferit olaylar olarak kalmakta ve başkasını koruma bağlamında sadece somut veri olarak değer görmektedir. Bu müdahaleleri, çalışmanın başında belirttiğimiz ahlaki

⁴⁵ Diğer istisnalar; “anlaşmaya dayalı müdahale hakkı” ve “koruma ve yardım amaçlı” müdahalelerdir. Bkz. Malanzcuk, “Humanitarian Intervention and Legitimacy of the Use of Force: Inaugural Lecture”, Het Spinhuis, Amsterdam, 1993, s. 8.

⁴⁶ Shaw, 2003, s.1014, Ereker, 2004, s. 22.

⁴⁷ Verilen örneklerdeki müdahaleler kendi vatandaşlarını korumak maksadı ile “insani” amaçlarla yapılmış müdahalelerdir. N Krisch, “Legality, Morality and the Dilemma of Humanitarian Intervention after Kosovo”, 2002, 13 EJIL 330-1.

⁴⁸ Vaughan Lowe and Antonios Tzanakopoulos, Humanitarian Intervention, MPEPIL, 2011, p. 4-6; Knudsen, The history of Humanitarian intervention: The Rule of the exception?” Paper fort he 50th Isa Annual Convention, Newyork, 2012, s. 14.

⁴⁹ Malanzcuk, 1993, s. 8 vd.

⁵⁰ Gareth Evans, The Responsibility to Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All, Washington Dc, Brookings Institution, 2008, s. 15-19.

yükümlülüklerin normatif değer kazanması şeklinde değerlendirmek mümkün değildir⁵¹.

2.2.2. BM Dönemi

II. Dünya Savaşı'ndan sonra anlaşılan insan haklarının korunmasının önemi, uluslararası insan haklarını ilk defa genel ve sistematik bir biçimde ele alan BM Şartı'na da yansımıştır⁵². İnsan hakları konusu BM Şartı'nda genel olarak vurgulanmış ve 1. madde'de temel amaçlar içerisinde sayılmıştır. Her ne kadar BM'nin temel amacı uluslararası barış ve güvenliği korumak ve sağlamak olsa da, getirilen sistem sürekli gelişen bir alan olan insan hakları için gerekli kurumsal temeli sağlamıştır⁵³. Kaldı ki, insan hakları, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için özel bir konuma sahiptir. BM döneminde, insan haklarını koruma amaçlı bireysel ve bölgesel mekanizmalar da, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), kurulmuş, insan haklarının evrensel niteliği ve dolayısıyla korunmasının zorunluluğu uluslararası alanda değer görmeye başlamıştır.

İnsan haklarının kolektif anlamda korunmasına matuf olarak, BM Şartı'nın imzalanmasından soğuk savaş döneminin sona erdiği 1991 yılına kadar devletler, önceki dönemlerde olduğu gibi, başka topraklarda zulme uğrayan insanları salt insani nedenlerle olmasa da korumak amacı ile müdahalelerde bulunmuşlardır. Evans, Belçika'nın 1960, 1968⁵⁴ ve 1978⁵⁵ yıllarında Kongo, ABD'nin 1965 Dominik, 1989 Panama müdahalelerinin insani amaç taşımasına karşın stratejik kaygılar ve ekonomik motivasyon da barındırdığını belirtmektedir⁵⁶. Bu müdahalelerden farklı

⁵¹ Yukarıda belirtilenlerin yanında, bu dönemde, insanlığa yapılan zulümlerin etkilerini bir nebze de olsa hafifletmek için bir takım kolektif vicdani girişimler göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki, 1863 yılında Henry Dunant tarafından kurulan insani yardım örgütü Kızılhaç'tır. İkincisi 1864 yılında savaş zamanı sivillerin korunmasına yönelik olarak imzalanan Birinci Cenevre Konvansiyonudur.

⁵² Çağırın, 2011, s. 61

⁵³ Çağırın, 2011, s. 65

⁵⁴ ABD ile birlikte

⁵⁵ Fransa ile birlikte

⁵⁶ Evans, 2008, s. 19-25

olarak, Evans, 1979 yılında ABD tarafından Vietnam’a yapılan müdahalenin ilk grupta belirtilenlere göre insani motivasyonun daha ağır bastığı görüşündedir.⁵⁷

BM döneminde önceki dönemlere nazaran insan haklarının korunması konusunda normatif düzenlemeler ve kurumsallaşma bağlamında bir ilerleme kaydedilse de, insanlık vicdanını yaralayan olaylarda uluslararası toplum tarafından ortaya konan tepkilerin tutarsızlığı insani amaçla yapılan müdahaleler üzerindeki kuşkuyu ortadan kaldıramamıştır. BM Şartı’nın öngördüğü müşterek güvenlik mekanizmasının sadece devletler arası savaşları engellemeye yönelik olduğu, bir devlet ülkesindeki iç savaşlar ve çoğunlukla bunun neticesinde yaşanan ağır insan hakları ihlalleri bakımından herhangi bir çözüm önerisi getirmediği şeklinde eleştiriler ve tartışmalar devam etmiştir⁵⁸. Bu tartışma ve eleştiriler, BM’nin Somali, Ruanda ve Kosova’da meydana gelen ağır insan hakları ihlalleri karşısında eylemsiz veya eyleme geçmede geç kalması nedeniyle en üst seviyeye çıkmış⁵⁹ ve ahlaki yükümlülüklerin normatif alana aktarılması konusundaki arayışlar devam etmiştir.

2.2.3. İnsani Müdahalenin Tanımlanması

Modern uluslararası hukuk doktrinde insani amaçlı ya da insani müdahalenin nasıl tanımlanması ve harekete geçilmesi sıklıkla tartışılmakla birlikte kavramı yalın bir biçimde tanımlamak mümkündür. Bu bağlamda insani müdahale; *“bir devlette meydana gelen ağır ve sistematik insan hakları ihlallerine karşı, hedef devletin bu ihlalleri sona erdirmek için isteksiz olması veya yetersiz kalması karşısında, rıza olmaksızın, bir başka devlet veya devletler topluluğu⁶⁰ tarafından, bu ihlalleri sona erdirmek amacıyla yapılan askeri müdahaledir”*⁶¹. Amacı insani ya da insanları

⁵⁷ Evans, 2008, s. 19-25

⁵⁸ Gareth Evans, 2008, s. 21.

⁵⁹ Gareth Evans ve Mohammed Sahnoun, “The Responsibility to Protect”, 2002, 81 Foreign Affairs, s. 99-100.

⁶⁰ Bölgesel örgütler de buna dahildir. Bkz. NATO’nun Kosova müdahalesi.

⁶¹ Lowe and Tzanakopoulos, 2011, p. 1-3, İnsani müdahale kavramı sadece silahlı kuvvet eylemlerini tanımlamakta olup, silahlı kuvvet eylemler dışında kalan eylemler insani yardım olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanında “Barışı Koruma Harekatı” adı altındaki askeri müdahaleler tarafların rızasına haiz olduğundan hukuka aykırılık noktasında bir değerlendirmeye tabi tutulması mümkün değildir. Barışı Koruma Harekatı için bkz. UNDPO, Handbook for Junior Rank, 1997, s. 12; Yine, demokrasi için müdahale, sosyalizm için müdahale ve self-determinasyonu destek için

korumak olan müdahale, müdahaleci devlet veya devletlerin otonom gerekçesine, yani kendilerini yükümlü olarak kabul ettikleri varsayımına dayanır⁶².

İnsani müdahale tanımı yukarıda belirtilen şekilde genel kabul görmekle beraber, bu çalışmanın temelini oluşturan koruma sorumluluğu kavramının uluslararası hukuka kazandıran ICISS insani müdahaleyi daha geniş bir çerçevede ele alarak, kuvvet kullanma harici girişilecek diğer insani amaçlı eylemleri de tanıma dahil etmiştir⁶³.

2.2.4. İnsani Müdahalede Dönüm Noktası: 1990 ve sonrası

Soğuk savaş döneminin sona ermesiyle birlikte silahlı çatışmalar, iç uyuşmazlıklar çerçevesinde görünür olmuştur. Bu dönemde devletlerin kendi halkına karşı giriştiği askeri eylemler uluslararası toplumda karşılık bulmuştur. ABD önderliğindeki koalisyonun Irak'ın kuzeyine yaptığı müdahale⁶⁴, 1992'de NATO'nun Bosna müdahalesi⁶⁵, yine aynı yıl ABD önderliğinde Somali müdahalesi⁶⁶, 1994'de Fransa'nın Ruanda müdahalesi⁶⁷, 1997'de ECOWAS'ın Sierra Leone müdahalesi⁶⁸ 1990'lı yıllarda insani amaçlarla yapılmış müdahalelerden

yapılan müdahaleler insani amaç taşımadığı için kavram kapsamında değildir. Detaylı bilgi için bkz. Walzer Arguing About ..., 2004, s. 69 ve Lowe and Tzanakopoulos, 2011, p.9

⁶² Lowe and Antonios, 2011. p. 3; Müdahaleci devletlerin müdahale için kendilerinde gördükleri "otonom gerekçe" müdahaleyi kendilerinde bir hak olarak gördüklerine işaret eder.

⁶³ ICISS, 2001, p. 1.38; *"bir devlet veya onun liderlerine karşı, rıza olmaksızın, insani veya koruyucu olduğu iddia edilen amaçlar için alınan eylemler"*

⁶⁴ Her ne kadar müdahale 1990 tarihli 678 sayılı BMGK kararına dayandırılrsa da, bu BMGK kararının askeri müdahaleye cevaz vermediği görüşü doktrinde hakimdir. Bkz. Anthony Aust, Handbook of International Law, 2nd Edition, Cambridge University Press, 2010, s. 214, Lowe ve Tzanakaupoulos, 2011, p. 18

⁶⁵ Bu müdahale BMGK kararı ile yapılmıştır.

⁶⁶ Bu müdahalede hem BMGK kararı hem hedef devletin rızası vardır. Bkz. http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52122.htm, (25.05.2005)

⁶⁷ BMGK kararı olmasına rağmen gecikmiş müdahale olarak değerlendirilmektedir. Bkz. D.R.L. Ludlow, "Humanitarian Intervention and the Rwandan Genocide", The Journal of Conflict Studies, Vol. 19, No. 1, 1999.

⁶⁸ Müdahale sonradan BMGK kararı ile onaylanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Karsten Nowrot ve Emily W. Schbacker, "The Use of Force to Restore Democracy: International Legal Implications of the ECOWAS Intervention in Sierra Leone", American University International Law Review, 14-2, 1998.

bazılarıdır. Ancak belirtmek gerekir ki bu müdahalelerde temel nokta insani saikler olmakla beraber, her müdahale kendine has özelliklere sahiptir.

1990’larda insani müdahale kavramı üzerinden en çok tartışılan konu NATO’nun Kosova müdahalesidir⁶⁹. Kosova’da Arnavutlar ve Yugoslavya yönetiminde bulunan Sırlar arasında uzun zaman önceye dayanan uyuşmazlıklar, Yugoslavya’nın Arnavut nüfusa karşı girdiği ağır insan hakları ihlalleri uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmiş ve bu noktada BM devreye girmiştir. İnsan hakları ihlallerinin uluslararası toplumun vicdanını rahatsız edecek seviyeye gelmesi BMGK’nin 31 Mart 1998 tarih 1160 sayılı kararı almasına neden olmuştur. 1160 sayılı karar ile Kosova’daki durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği belirtilmiş, Yugoslavya’nın ve ona karşı direnen KKO’nun⁷⁰ eylemleri sivillerin şiddete maruz kaldığı gerekçesi ile kınanmış, Yugoslavya’ya silah ambargosu uygulanmasına karar verilmiştir⁷¹. Çatışmaların devam etmesi üzerine BMGK 23 Eylül 1998 tarihinde 1199 sayılı ikinci bir karar almıştır⁷². 1199 sayılı karar ile 1160 sayılı karar hükümleri teyit edilmiş, sivillerin uğradığı hak ihlalleri konusunda endişeler ve iç savaş nedeniyle evinden olan insanların evlerine güvenli bir biçimde dönmesinin sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Son olarak, şiddetin devam etmesi halinde BMGK’nin yeni önlemler alacağından bahsedilmiştir. BMGK’nin şiddeti sona erdirmeye yönelik bu çabalarının yanında NATO’da Kosova’daki durumla yakından ilgilenmiş, BMGK kararlarının uygulanmaması üzerine bizzat devreye girerek Yugoslavya Başkanı Miloseviç ile şiddetin ve ağır insan haklarının durdurulması konusunda anlaşmaya varmıştır⁷³. Bu anlaşma hükümleri Miloseviç tarafından ihlal edilmiş, Yugoslavya’da iç savaş bir türlü sona erdirilememiş ve BMGK 24 Ekim 1998 tarihli 1203 sayılı kararı ile Kosova sorununa yine vurgu yapmıştır⁷⁴.

⁶⁹ Kosova müdahalesi için bkz. Serdar Örnek, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı: 1991 ve 2003 Irak Hareketleri, Seçkin Yayıncılık, 2013, s. 151 vd., İlhan Uzgel, Kosova Sorunu, Türk dış Politikası, II. Cilt (Ed.) Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 507 vd.

⁷⁰ Kosova Kurtuluş Ordusu

⁷¹ S/RES. 1160 (31.03.1998)

⁷² S/RES. 1199 (23.09.1998)

⁷³ Bkz. Kosova, www.nato.int/kosovo/history.htm (25.05.2005)

⁷⁴ S/RES. 1203 (24.10.1998)

Kosova krizinin devam etmesi üzerine 22 Mart 1999 tarihinde NATO güçleri Yugoslavya'ya hava harekâtı düzenlemiş, NATO Genel Sekreteri Javier Solana yaptığı açıklamada insani felakete vurgu yaparak “*bölgeyi eski güvenli haline getirmek*” istediklerini ifade etmiştir⁷⁵. Kosova'ya yapılan müdahale, insani kriz ortamını sona erdirmek için NATO tarafından BMGK yetkilendirmesi olmaksızın yapılan bir müdahaledir. BMGK kararı olmadan yapılan bu müdahale insani müdahale kavramının uluslararası hukukta yeri olup olmadığı konusunda tartışmaları en üst seviyeye çıkarmıştır. Kosova müdahalesi, uluslararası hukukta yeni bir dönem doğurmuş, ahlaki yükümlülükler ile normların güçlü sınırlandırıcı tarafı arasındaki çatışma en çok tartışılan konu olmuştur. Bu bağlamda, Kosova Uluslararası Bağımsız Komisyonu raporunda “*gayri hukuki ama ahlaki olarak meşru*” olarak tariflenmiştir⁷⁶.

Ruanda ve Bosna krizleriyle uluslararası toplumun insani krizlere nasıl tepki vereceği üzerindeki tartışmalar, Kosova krizinden sonra başka bir boyut kazanarak Güvenlik Konseyi'nin işlevsizleştiğine dair eleştirilere kadar varmıştır.

2.2.5. Kavram Üzerindeki Tartışmalar

İnsani müdahale kavramının tanımının yanında, tanımın içinde yer alan kimi kavramların da açıkça ortaya konması gerekmektedir. Bu çerçevede, insani müdahalenin temel noktası olan insanlık unsurunun ne olduğu, başka deyişle uluslararası toplumun hangi aşamadan sonra harekete geçeceği konusu kavrama dair bir diğer tartışmadır. Walzer insaniliği, “*insanlığın gündelik hayatlarda elde etmiş oldukları manevi inanışlar gereği, insanlığın vicdanını şoke eden olaylara verilen tepki*” olarak tanımlamıştır⁷⁷. Bu bağlamda, müdahale edilecek insani kriz ortamı “*insanlığın vicdanını şoke edecek*”⁷⁸ nitelikte olmalı ve müdahaleden sonra bu kriz

⁷⁵ Press Release, 1999, 040, www.nato.int/docu/pr/1999/p99-040e.htm (25.05.2005)

⁷⁶ The Independent International Commission on Kosova, The Kosova Report, Conflict International Response Lessons Learned, Oxford University Press, New York, 2000, s. 4

⁷⁷ Michael Walzer, Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations, 4 ed. Basic Books, New York, 2006, s. 107

⁷⁸ Pek tabii, insanlığın vicdanını şoke edecek olayların ne olduğu konusu belirsiz olmakla birlikte, Rwanda'da, Kosova'da, Somali'de ve son olarak Şengal'de yaşananlar en azından bir fikir vermektedir. Bunun yanında, son yıllarda gelişen teknoloji ile birlikte insanların dünyanın her

ortamının sona ereceği veya bir nebze de olsa faydalı olacağı inancı olmalıdır. Burada temel soru, insanlığın vicdanını şoke eden olaylar karşısında girişilecek eylemlerin bütünü yasal olmasa da meşru olarak kabul edilecek midir? Arsava, bu soruya “*müdahalenin, mevcut kriz ortamını düzeltmesi gerektiği koşulu ile*” yanıtını vermektedir⁷⁹. Meşruluk konusunda bir diğer tespiti ise Pattison, “holokost” ertesinde ifade edilen “*bir daha asla*” sloganında da ifade edildiği gibi, “*insanların bu tür felaketlerden kurtarılmasının müdahaleyi meşrulaştırdığı*”⁸⁰ şeklinde ortaya koymaktadır.

İnsani müdahalede tartışılan bir diğer husus, müdahalecinin amacıdır. Pattison, “*müdahalecinin kaygısının insani olmadıktan sonra müdahalenin de insani olmayacağını*” belirtmektedir⁸¹. Bunun yanında Danimarka Uluslararası İlişkiler Enstitüsü yayınladığı raporda, müdahalecinin genelde insani kriz ortamı yaşanan devlete komşu ülkelerden oluşan devletler ile bölgesel örgütlerden oluştuğu, dolayısıyla müdahalecinin uygulamada menfaati gereği hareket ettiğini belirtmektedir⁸². Walzer’de müdahalecinin niyeti konusunda kuşkucu olunması gerektiğini söylemektedir⁸³.

İnsani müdahale de, müdahalecinin niyeti sorunu iki boyutludur ve soyut yükümlülüklerin “mükemmelliği” ile somut olaylar çatışmaktadır. İlk boyut, eğer bir ahlaki yükümlülüğün bahsediyorsak, kuşkusuz bu yükümlülüğün kıymetine müdahalecinin niyeti de dahildir. Bu halde, müdahalecinin menfaatçi yaklaşımları, ahlaki yükümlülüğe zarar verir ve müdahaleyi insani olmaktan çıkarır. İkinci boyut ise ahlaki yükümlülüğü bir kenara bırakıp, meseleye zor durumdaki insanların gözünden bakmak ve bu sebeple somut durumda insanların kurtarılmasını

yanından medya kuruluşlarının izin verdiği ölçüde haberdar olması, insani krizlere verilen tepkileri belirlemekte, oluşan kamuoyu insanlığın vicdanının somut yansıması olarak (insani kriz ortamına karşı düzenlenen kitlesel eylemler vs) görülebilmektedir.

⁷⁹ Füsun Arsava, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2011, Cilt XV, Sayı 1, 101-124, s. 109

⁸⁰ James Pattison, “Legitimacy and Humanitarian Intervention: Who Should Intervention?” The International Journal of Human Rights, 2008, vol. 12, no: 3, 395-413, s. 396

⁸¹ James Pattison, “Outsourcing the Responsibility to Protect: Humanitarian Intervention and Private Military and Security Companies”, s. 162

⁸² Danish Institute of International Affairs, Humanitarian Intervention Legal And Political Aspects, s. 110 vd.

⁸³ Walzer, 2006, s. 101-102

önemsemektir. Bu sorunu çözmek pek mümkün olmamakla beraber, en azından ahlaki alanda, zor durum altındaki insanların kurtarılma talepleri, münferit olarak ele alınmadan, Sartre'dan mülhem “*insanın her talebi, insanlığın talebidir*” şeklinde bir anlayışla çözülebilir. Kuşkusuz, bu sorunların bir bütün halinde çözümü “mükemmel” ahlaki yükümlülüklerin somut dünyaya yansıdığı bir ideal ile mümkündür. Başka deyişle, müdahalecinin niyetinin salt insani olması, bir yükümlülük olarak bu müdahaleyi değerlendirmeleri ve bu çerçevede buna normatif bir değer vererek uygulamada kusursuz işlemesi bir ideadır.

İnsani müdahale hakkında bu tartışmayı doğuran neden, devletlerin tutarsız uygulamalarıdır. Bu sebeple, insani müdahale kavramı üzerinde normatif anlamda bir uzlaşa yoktur. Başka bir deyişle, çalışmanın ikinci bölümünde açıklandığı üzere, insani müdahalenin bağlayıcı bir uluslararası teamül hukuku normu olması, devletlerin uygulamadaki tutarsızlıkları dolayısıyla mümkün görünmemektedir.

3. KISIM: KAVRAMIN DOĞUŞU

Koruma sorumluluğu kavramının çıkış noktasını, ağır insan hakları ihlallerinde uluslararası toplumun bu ihlallere nasıl yanıt vermesi konusu oluşturmaktadır. Kuşkusuz, ağır ve sistematik bir biçimde insan hakları ihlal edilenleri, bu ihlallerden kurtarmak bir ahlaki yükümlülük olarak karşımıza çıkmaktadır⁸⁴. Burada temel nokta, bu yükümlülüğün normatif alanda nasıl var olacağı sorunudur. İlk olarak, ortaya konan yükümlülüğün sınırlarını ve varsa çatıştığı temel ilkeler karşısında konumu belirlemek gerekmektedir. Bu çerçevede, uluslararası hukukta başkasını koruma odaklı tartışmalar ilk olarak ahlaki düzlemde yürümüştür. Örneğin; BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan, 2000 yılında Milenyum Raporu'nun sunumu sırasında yaptığı konuşmada insani müdahale hakkında yürütülen tartışmalara, ahlaki bir yükümlülük olarak koruma ve onun uluslararası hukukun temel ilkeleri ile girdiği çıkmaza şöyle cevap veriyordu⁸⁵:

⁸⁴ Bkz. Bu çalışmanın 1. Bölümü 1. Kısım

⁸⁵ Bkz. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/54/2000

“Eğer insani müdahale gerçekten de egemenliğe karşı kabul edilmez bir saldırı ise; Ruanda’ya, Srebrenitska’ya, ortak insanlığımızın tüm ilkelerini sarsan büyük ve sistematik insan hakları ihlallerine nasıl tepki vereceğiz.”

Ağır ve sistematik insan hakları ihlallerine karşı girişilecek eylemler karşısında müdahale yasağı gibi ilkelerin bulunması ve insan hakları ihlallerini sonlandırma zorunluluğu bir gerilim yaratmıştır. BM eski Genel Sekreteri Boutros-Gali 1992 yılında yayımlanan Barış Gündemi Raporu’nda (An Agenda for Peace Report)⁸⁶, *“bireylerin haklarına ve yaşamlarına tecavüzden”* bahsederek *“mutlak ve münhasır egemenlik döneminin geride kaldığını, onun bu teorisinin gerçekle hiçbir zaman bağdaşmadığını”* belirtmiştir.

Ağır ve sistematik insan hakları ihlallerine karşı uluslararası alanda sürdürülen bu tartışmalar, devlet egemenliği ve müdahale, dolayısıyla insan hakları ikilemine çözüm bulmak amacıyla, 2000 yılındaki BM Milenyum toplantısında *“Müdahale ve Devlet egemenliği Uluslararası Komisyonu/International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)”*⁸⁷ adında bir komisyonunun kurulmasını sağlamıştır. Kanada hükümeti tarafından finanse edilen ICISS birçok uluslararası örgüt ile İngiltere ve İsviçre tarafından da desteklenmiştir. ICISS, devlet egemenliği ve müdahale sorununun hukuki, etik, askeri hareket ve siyasi yönleriyle analiz edilmesi ve bu sorunun BM Genel Sekreteri ve diğer BM üyesi devletlerin müzakere edebilmesine yönelik bir rapor hazırlamakla görevlendirilmiştir⁸⁸. Uluslararası hukuk, uluslararası ilişkiler gibi alanlarında uzman kişilerden oluşan komisyon⁸⁹, hazırladığı raporla koruma sorumluluğu kavramının uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler literatürüne girmesini sağlamıştır. Kavram üzerindeki çalışmalar 2003 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından oluşturulan *Tehditler, İhtilaflar ve Değişim Üzerine Yüksek Hiyerarşili Panel*’in *“Daha Güvenli Dünya: Paylaşılan Sorumluluğumuz”* raporuyla devam etmiştir. Anılan raporda, ICISS raporu tekrar edilmiş ve koruma sorumluluğu kavramı *“gelişen norm (emerging norm)”* olarak tarif edilmiştir.

⁸⁶ <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/226/32313.html> (05.09.2014)

⁸⁷ Bundan böyle İngilizce kısaltması olan ICISS kullanılacaktır.

⁸⁸ ICISS, The Responsibility to Protect, IDRC, Ottawa, 2001, p. VII.

⁸⁹ Komisyon üyeleri hakkında bilgi için; ICISS, s. 77-79.

Koruma sorumluluğu kavramsal olmasa da içerik olarak ilk defa Afrika Birliği Anlaşması'nda yer almıştır. Söz konusu anlaşmanın 4. Maddesinin (h) fıkrasında “*savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar gibi vahim durumlara ilişkin olarak, Birliğin, Kurulun kararı uyarınca, üye devlete müdahale etme hakkı*” kabul edilmiştir⁹⁰. Birlik aynı zamanda, Yüksek Hiyerarşili Panel'in raporuna yönelik aldığı “Ezulwini Consensus” kararında Koruma sorumluluğu yaklaşımını onayladığını beyan etmiştir⁹¹.

Koruma sorumluluğu kavramı için dönüm noktası 2005 yılı olmuştur. Kavram, 2005 yılında dünya liderlerinin tamamının katıldığı BM Dünya Zirvesi'nde konsensüs ile kabul edilmiştir. Zirve sonunda BM'nin halkları soykırım, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardan koruyacağına yönelik bir Sonuç Belgesi imzalanmıştır.

Koruma sorumluluğu yaklaşımının lafzi boyutu en son olarak 2005 Dünya Zirvesi'nde ortaya konulmuş ve yaklaşımın nasıl uygulanacağı konusunda çeşitli çalışmalar başlamıştır. Bu çalışmalar bağlamında, BM Genel Sekreterliği'ne Ban Ki Moon atandıktan sonra, koruma sorumluluğu yaklaşımını uygulamaya koymak istediğini belirtmiş ve Aralık 2007'de Edward Luck'u koruma sorumluluğu özel danışmanı olarak atamıştır. Luck, 12 Ocak 2009'da koruma sorumluluğu raporunu Moon'a sunmuştur⁹². Koruma sorumluluğu yaklaşımının nasıl uygulanacağına dair çalışmalar Moon'un, “Implementing Responsibility to Protect/Koruma Sorumluluğu'nun Uygulanması” adlı raporunu BMGnK'na sunmasıyla devam etmiştir⁹³. BMGnK 2 Ekim 2009 tarihinde koruma sorumluluğu yaklaşımının değerlendirmesinin devam edilmesine karar vermiştir⁹⁴. BMGnK, bu kararın devamı

⁹⁰ Constitutive Act of African Union, 2001, Ancak burada, insani amaçla yapılan müdahalelerin bir sorumluluk değil, hak olarak değerlendirilmesi devam etmektedir.

http://www.au.int/en/sites/default/files/ConstitutiveAct_EN.pdf (erişim tarihi: 08.09.2014) Burada, sorumluluk olarak egemenlik anlayışı üzerine kurgulanan koruma sorumluluğu, “müdahale hakkı” çerçevesinde ele alınmıştır.

⁹¹ Ezulwini Consensus, http://www.responsibilitytoprotect.org/files/AU_Ezulwini%20Consensus.pdf (erişim tarihi: 08.09.2014)

⁹² A. Füsün Arsava, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, 2011, s. 106

⁹³ UN Secretary General, Implementing Responsibility to Protect, UNGA A/63/677 63. session http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/63/677 (10.09.2014)

⁹⁴ Bkz. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/63/308&Lang=E (10.09.2014)

niteliğinde 9 Ağustos 2010 ve 12 Temmuz 2011 tarihlerinde iki farklı interaktif müzakerede bulunmuştur. Bunlardan ilki, “*Erken uyarı, Değerlendirme ve Koruma Sorumluluğu*”, diğeri “*Koruma Sorumluluğu’nu uygulamada Bölgesel ve Alt Bölgesel Düzenlemelerin Rolü*” hakkındaki BM Genel Sekreteri raporları üzerinedir. Koruma sorumluluğu ile ilgili bir başka gayri resmi interaktif müzakere de 5 Eylül 2012 tarihinde 58 üye ve bir bölgesel örgütün tartıştığı “*Koruma Sorumluluğu: Zamanında ve Kararlı Tepki Verme*” adındaki müzarekedir⁹⁵.

BM’nin dışında, koruma sorumluluğu yaklaşımında erken uyarı görevi gören Human Rights Watch, Amnesty International, FIDH, GCRP gibi hükümet-dışı örgütler de yaklaşıma katkıda bulunmaktadır⁹⁶.

3.1. Belgelerde Koruma Sorumluluğu

3.1.1. ICISS Raporunda Koruma Sorumluluğu

Koruma sorumluluğu kavramını literatüre kazandıran ICISS, raporunda BM Şartı’nın 2. Maddesinin 1. fıkrası ile düzenlenen devletlerin egemen eşitliğine ve her devletin buna saygı göstermesi gerektiğine vurgu yaptıktan⁹⁷ hemen sonra devletlerin egemenliğini mutlak olmadığını, uluslararası toplumun bir üyesi olarak bir takım yükümlülükler sahip olduğunu belirtmiş ve mevcut BM siteminde de var olan bu egemenlik anlayışını bir adım daha ileri taşıyarak devletlerin egemenliğinin iç ve dış işlerinde kontrol aracı değil bir sorumluluk olduğuna vurgu yapmıştır⁹⁸. Yine ICISS’in raporunda vurgu yaptığı bir diğer husus güvenlik anlayışında meydana gelen değişimdir. Buna göre, güvenlik kavramı devletlerin güvenliği kadar insanların güvenliğini de içermelidir⁹⁹.

⁹⁵ Preventing Genocide, <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml>

⁹⁶ Füsün Arsava, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”2011, s. 106

⁹⁷ ICISS, p. 2.7-2.8

⁹⁸ ICISS, p. 2.14

⁹⁹ ICISS, p. 2.21

ICISS raporundaki en temel noktalardan biri de insanları korumak için insani müdahale kavramının özünü oluşturan, “*müdahale hakkı (right to intervention)*” üzerine değil yaklaşımın terminolojisinden de anlaşılacağı üzerine “*sorumluluk olarak koruma (the responsibility to protect)*” üzerine eğilmesidir. Müdahale hakkı anlayışından sorumluluk olarak koruma anlayışına evrimin gösterdiği en önemli husus, müdahalenin bir hak olmaktan çıkarak, zulme maruz kalan insanların penceresine yönelmesidir. ICISS bu hususu şöyle vurgulamıştır¹⁰⁰.

“... Teklif ettiğimiz terminoloji, uluslararası projektörü her zaman olması gereken yere odaklamaktır: toplulukları, katliamlardan, kadınları sistematik tecavüzden ve çocukları, açlıktan ölmeye kurtarma görevine. ...”

ICISS koruma sorumluluğunu iki aşamalı olarak ele almıştır. İlk olarak muhatap devletin sorumluluğu, daha sonra ise uluslararası toplumun sorumluluğu gündeme geldiğini belirtmiş ve bunun ikame bir sorumluluk olmadığı özellikle vurgulamıştır.

“Halkı doğrudan doğruya etkilenmiş olan devlet varsayılan koruma sorumluluğuna sahipken, artakalan sorumluluk da geniş devletler topluluğuna düşmektedir. Bu ikame sorumluluk, ilgili devlet açık bir şekilde koruma sorumluluğunu yerine getirmede isteksizse ya da yerine getirmekten acizse veya işlenen suçların ya da zulümlerin gerçek failiyse; ya da ilgili devletin dışında yaşayan insanlar orada vuku bulan eylemler tarafından doğrudan doğruya tehdit edilmekte ise etkinleşebilecektir. Bu sorumluluk, bazı durumlarda tehlikede olan ya da ciddi bir tehdit altında bulunan toplumları desteklemek için de geniş devletler topluluğunun eylemde bulunmasını gerektirmektedir.”¹⁰¹

ICISS raporunda Koruma sorumluluğu kavramını birbiriyle bağlantılı üç aşama üzerinde ele almıştır: Bunlar, “önleme sorumluluğu, harekete geçme sorumluluğu ve yeniden inşa sorumluluğu”¹⁰² olarak sıralanmıştır. ICISS’in

¹⁰⁰ ICISS p. 2.29

¹⁰¹ ICISS, p. 2.31.

¹⁰² ICISS, s. XI.

tasniflediği bu üç aşamalı yapı bir sorumluluk sürecini ifade etmektedir¹⁰³. Başka bir deyişle, uluslararası toplumun üzerine düşen görev, önleme, önlenemezse harekete geçme ve son olarak bozulan düzeni ve durumu yeniden inşa etme şeklinde belirtilmiştir.

3.1.1.1. Önleme Sorumluluğu

Önleme sorumluluğu, iç uyuşmazlıklar veya insani krizler meydana gelmeden uluslararası toplumun bu krizleri önleme sorumluluğuna vurgu yapmaktadır¹⁰⁴. ICISS önleme sorumluluğunu, esasında koruma sorumluluğunun en önemli boyutu olduğunu belirtmiş, bu çerçevede “erken uyarı”, “önleyici araç” ve “siyasi irade” tedbirlerine vurgu yapmıştır¹⁰⁵. ICISS önleme sorumluluğu bağlamında, devletlerin, BM’nin ve özel kuruluşlarının, sivil toplum örgütlerinin, uluslararası finans kuruluşlarının, bölgesel örgütlerin, iş dünyasının, medyanın, bilimsel, profesyonel ve eğitim dünyasının birlikte işbirliği içinde çalışması gerektiğini belirtmiştir¹⁰⁶. ICISS, önleme sorumluluğunu hayata geçirebilmek için “erken uyarı” sisteminden bahsetmiş, bu bağlamda hükümet-dışı örgütler ve Brahimi raporu¹⁰⁷ ile ortaya konan tavsiyelerin önemine dikkat çekmiştir¹⁰⁸.

Her ne kadar ICISS raporunda önleme sorumluluğuna özel bir vurgu yapılmış olsa da, koruma sorumluluğu kavramı önlemeden çok harekete geçme sorumluluğu noktasında soru işaretleri barındırmaktadır.

¹⁰³ Report UNSG, Implementing the Responsibility to Protect, p. 9.

¹⁰⁴ ICISS, s. XI

¹⁰⁵ ICISS, s. XI

¹⁰⁶ ICISS, p. 3.36

¹⁰⁷ 2000 yılında Lakhdar Brahimi tarafından BM Genel Sekreterliği Barış Harekatı toplantısında sunulan rapor ile BM’nin barışın inşası ve korunması faaliyetlerinde daha etkili hale gelebilmesi için, BM’nin barışı koruma kapasitesini güçlendirmeyi hedefleyen reform tasarısıdır. Bkz. http://www.un.org/en/events/pastevents/brahimi_report.shtml (25.05.2015)

¹⁰⁸ ICISS, p. 3.39

3.1.1.2. Harekete Geçme Sorumluluğu

ICISS raporunun en önemli kısmı, belki de raporun doğmasına neden olan askeri müdahale kısmını içeren harekete geçme bölümüdür. ICISS insani krizler karşısında yapılacak askeri müdahalenin gerçekleştirebilmesi için doğal felaketler, soykırım veya soykırım tehdidi altında olma, etnik temizliğin çeşitli görünümüleri, insanlığa karşı suçlar ve insancıl hukuk ihlalleri, iç savaş dolayısıyla devletin kendi halkını koruyamaması veya korumada isteksiz olması durumlarında mümkün olacağını belirtmiş ve askeri müdahale için altı şart saymıştır. Bunlar¹⁰⁹;

1. Haklı neden: Müdahalenin nedeni sadece insani krizleri sonlandırmak olmalıdır.
2. Haklı Niyet: Müdahalenin ilk amacı insani krizleri sonlandırmak olmalıdır¹¹⁰.
3. Son Çare: Askeri müdahale haricinde, diğer bütün diplomatik ve önleyici opsiyonlar kullanılmalı veya bu opsiyonların kullanılması dahi bir sonuç vermeyeceğine dair kuvvetli inancın var olması gerekmektedir¹¹¹. Tepki verme sorumluluğu bu bağlamda yalnızca önleme sorumluluğunun tüm aşamalarına başvurulduktan sonra veya başvurulsa dahi krizlerin önlenemeyeceğine kani olunduktan meşru olabilecektir¹¹².
4. Oranlı araçlar: Müdahalenin büyüklüğü, süreci ve etkisi minimum insancıl hedeflerle yapılmalıdır. İnsancıl hukukun kurallarına uyulmalıdır¹¹³.
5. Mantıklı başarı şansı: Müdahale ile sağlanacak yarar, müdahaleden önce var olan durumu iyileştirmelidir¹¹⁴.

¹⁰⁹ Arsava, Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu, 2011, s. 103.

¹¹⁰ ICISS, p. 4.33.

¹¹¹ ICISS, s. XII.

¹¹² ICISS, p. 4.37.

¹¹³ ICISS, p. 4. 39.

¹¹⁴ ICISS, s. XII.

6. Meşru otorite: İnsani krizleri sona erdirmek amacıyla yapılacak müdahalelerde BMGK'den daha iyi daha uygun bir otorite yoktur. BMGK'nin yerine alternatif bulmak yerine Konsey'in daha iyi işlemesi için çalışılmalıdır¹¹⁵.

ICISS, müdahalede bulunabilecek meşru otorite olarak Güvenlik Konseyi'ni göstermesine rağmen, daimi 5 üyenin müdahale konusunda ülkelerinin çıkarlarını tehlikeye düşürecek hayati çıkarları haricinde, bu veto haklarını kullanmamaları gerektiğini belirtmiş, yine de anlaşma sağlanamazsa ikame yetki öngörmüştür. Buna göre; Eğer BMGK işlemezse sorunun BMGnK tarafından “*barış için birlik*” prosedürü altında “*Acil Özel Oturumda*” değerlendirmesi ve BMGK tarafından daha sonradan yetkilendirilmek kaydıyla BM Şartı'nın VII. Bölümü dahilinde bölgesel veya alt-bölgesel örgütlerin harekete geçmesi şeklinde iki alternatif yol önermiştir¹¹⁶.

3.1.1.3. Yeniden İnşa Sorumluluğu

Yeniden inşa, müdahaleden sonra yapılacak eylemleri tarif etmektedir. Özellikle askeri müdahalelerden sonra, olayın nedenlerine de hitap edecek şekilde iyileştirme, yeniden inşa ve uzlaştırma ile hedef devlete destek sağlamak olarak tanımlanmıştır¹¹⁷.

3.1.2. Yüksek Hiyerarşili Panel: Daha Güveni Bir Dünya, Paylaşılan Sorumluluğumuz Raporunda Koruma Sorumluluğu

Koruma sorumluluğu kavramının gelişiminde bir diğer önemli merhale barış ve güvenlik alanında dünyanın yüzleştiği tehditler karşısında çözüm önerileri hazırlamak için oluşturulan Yüksek-Panel'dir. Panel'de müşterek güvenlik kapsamında koruma sorumluluğu kavramına da oldukça geniş bir yer ayrılmıştır. Panel raporunda dünyanın karşı karşıya olduğu altı tehdit kümesi saymıştır. Bunlar; i) yoksulluk, ii) salgın hastalıklar ve çevresel bozulma dahil ekonomik ve sosyal

¹¹⁵ ICISS, s. XII.

¹¹⁶ ICISS, s. XIII.

¹¹⁷ ICISS, s. XI.

tehditler, iii) devletler arası çatışma, iv) nükleer, radyolojik, kimyasal ve biyolojik silahlar, terörizm, v) sınır aşan suçlar ve iç savaş, vi) soykırım ve diğer geniş ölçekli katliamları da içeren iç savaşlardır¹¹⁸. Panel'in raporunda, devlet egemenliğinin artık kendi vatandaşlarının refahının sağlanması ve uluslararası topluma karşı yükümlülüklerin yerine getirilmesi şeklinde bir sorumluluk olarak anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. Aynı şekilde, bir devlet daima bu sorumluluğu yerine getirmede mutlak bir biçimde istekli kabul edilemeyeceği için, bu sorumluluğun BM Şartı ve İHEB uyarınca uluslararası toplumun üzerine alınabileceğini belirtmiştir¹¹⁹.

Panel, ICISS raporunda olduğu gibi asli koruma sorumluluğunun devlette olduğunu belirtmiş¹²⁰, uluslararası toplumun sorumluluğunu önleme, tepki verme ve yeniden inşa olmak üzere üç temel sütun da ele almıştır¹²¹. Panel raporunda, askeri müdahale için gerekli unsurları ICISS raporu ile aynı temelde ele almış ve BMGK'nin beş daimi üyesinin soykırım ve geniş ölçekli insan hakları ihlalleri karşısında veto yetkisini kullanmayacağını taahhüt etmesi gerektiğini belirtmiştir¹²².

Panel'in raporu ile ICISS'in raporu arasında kimi farklılıklar vardır. Bu farklılıklardan biri, müdahale eşiği için belirlenen kriterleri yalnızca, fiili ve çok yakında olmasından korkulan, soykırım, geniş ölçekli katliam, etnik temizlik veya uluslararası hukukun ciddi ihlalleri olarak sınırlamasıdır¹²³. Bunun yanında Panel, müdahale için tek yetkili organın BMGK olduğunu¹²⁴ belirtmiş ve BM Genel Sekreteri'nin kuvvet kullanma ile ilgili sunulan ilkeleri BMGK ve BMGnK'un somutlaştırması için teklifte bulunmasını talep etmiştir¹²⁵. Son olarak Panel, Koruma sorumluluğu kavramını “gelişen norm (emerging norm)” olarak nitelendirmiştir¹²⁶.

¹¹⁸ Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, s. 2.

¹¹⁹ Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, s. 29.

¹²⁰ Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, p. 201

¹²¹ Report of the High-level ..., p. 88

¹²² Report of the High-level ..., p. 56

¹²³ Report of the High-level ..., p. 56

¹²⁴ Report of the High-level ..., p. 244, Panel'in raporuna göre BMGK'nin yararlılık ve güvenilirliğinin artırılması, tehdit karşısında hareket geçebilme kapasitesi ve istekliliğinin artırılması gerekmektedir.

¹²⁵ Report of the High-level ..., s. 67, p. 208

¹²⁶ Report of the High-level ..., s. 66, p. 203

3.1.3 BM Genel Sekreteri: “Daha Geniş Özgürlük” Raporu

2005 Dünya Zirvesi’nden önce BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından zirve için hazırlanan öncelikli gündem tekliflerini içeren Daha Geniş Özgürlük Raporunda koruma sorumluluğuna ilişkin görüşler ifade edilmiştir. Raporda Annan, koruma sorumluluğu kavramı üzerine de yoğunlaşmış, koruma sorumluluğunu uluslararası toplumun kabul etmesi gerektiğini belirtmiş, yine ilk sorumluluğun devlette olduğunu ifade ederek, egemen devletin bu sorumluluğu sağlayamadığı veya sağlamada isteksiz olduğu hallerde ikincil sorumlu olarak uluslararası toplumu işaret etmiştir¹²⁷. Annan raporunda, Panel’in raporu ile tamamen paralel biçimde, insan haklarının ağır ihlallerini engellemek için merkeze egemenlik kavramını yerleştirerek çözüm bulmaya çalışmış ve uluslararası toplumun ikincil sorumluluğunu, soykırım, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlarla sınırlandırmıştır¹²⁸. Uluslararası toplumun bu sorumluluğunu BMGK eliyle sağlayabileceğini ve bu bağlamda BMGK’nin daha iyi çalıştırılması¹²⁹ ve BMGK’nin insanları korumak için mecburen harekete geçmesi gerektiğini belirtmiştir¹³⁰.

3.1.4. BM Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi

Koruma sorumluluğu kavramının uluslararası hukuktaki en önemli dönüm noktalarından biri, 2005 yılında New York’ta düzenlenen BMGnK’nin 60. Yıl toplantısıdır. Toplantı sonucunda yayınlanan sonuç belgesinde, koruma sorumluluğu kavramından “*halkları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğu*” başlığı ile 138. ve 139. paragraflarda bahsedilmiştir. Buna göre¹³¹;

“Paragraf 138: Her devlet halklarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumak sorumluluğuna sahiptir.

¹²⁷ In larger freedom: towards development, security and human rights for all Report of the Secretary-General, p. 135.

¹²⁸ In larger freedom: ..., Annex, Section 3, p. 7 (b).

¹²⁹ In larger freedom: ..., p. 126.

¹³⁰ In larger freedom: ..., p. 135.

¹³¹ UNGAR, 2005 World Summit Outcome Document, A/RES/60/1, 2005.

Bu sorumluluk uygun ve gerekli vasıtalarla, bu suçların, onların teşviki de dahil olmak üzere, önlenmesini gerektirir. Bu sorumluluğu kabul ediyoruz ve buna göre hareket edeceğiz. Uluslararası toplum, uygun oldukça, bu sorumluluğu tatbik etmede devletler cesaretlendirmeli ve yardım etmeli ve erken uyarı kabiliyeti tesis edebilmesi için BM'yi desteklemelidir.

Paragraf 139: BM aracılığıyla uluslararası toplum, BM Şartı'nın VI ve VIII. Bölümleri ile uyumlu olarak, insanların korunması için uygun diplomatik, insani ve diğer barışçıl araçları kullanma sorumluluğuna sahiptir. Bu bağlamda biz, eğer barışçıl yollar yetersiz kalır ve ulusal yetkililer insanları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumada apaçık başarısız olursa, Güvenlik Konseyi aracılığıyla VII. Bölüm de dahil olmak üzere, BM Şartıyla uyumlu olarak, durum bazında ve ilgili bölgesel örgütlerle işbirliği içinde, zamanında ve kararlı bir şekilde, müşterek eylem üstlenmeye hazırız. BMGnKun, BM Şartı ilkelerini ve uluslararası hukuku göz önünde tutarak, halkları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğunu ve onun olası sonuçlarını, değerlendirmeye devam etme gereksinimi üzerinde duruyoruz. Ayrıca gerekli ve uygun oldukça diğer ülkelerin halklarını, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruyacak kapasitelerini geliştirmelerine yardım etmeyi ve kriz ve çatışmaların her an patlak vermesinin gerginliğini yaşayanlara yardım etmeyi taahhüt etmekteyiz.”

Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi ile her devletin kendi halkını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan birincil olarak korumakla sorumlu olduğu devlet ve hükümet başkanları tarafından konsensüs ile kabul edilmiştir. Bunun yanında uluslararası toplumun her devlete bu koruma sorumluluğunu hayata geçirebilmesi ve sorumluluğun kapasitesinin artırılabilmesi için yardımda bulunacağı öngörülmüştür. Eğer bir devlet kendi halkını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumada apaçık başarısız olursa, uluslararası toplum

BM Şartı çerçevesinde kolektif olarak zamanında ve kararlı bir şekilde eylemde bulunmaya hazır olacaktır.

Dünya zirvesi sonuç belgesindeki koruma sorumluluğuna ilişkin bu yaklaşım, ICISS ve Panel raporları ile karşılaştırıldığında, Arsava'ya göre, kavramı önemli ölçüde zaafiyete uğratmıştır¹³². ICISS raporu ve Sonuç Belgesi arasında gerçekten de ciddi farklar bulunmaktadır. İlk olarak, ICISS raporunda koruma sorumluluğunun uluslararası topluma geçmesi için egemen devletin “*aciz veya isteksiz*” olması eşiği, sonuç belgesinde “*apaçık başarısız*” olma olarak nitelenmiş, bu bağlamda, sonuç belgesinde sorumluluğun uluslararası topluma geçişi için varsayılan eşik yükseltilmiştir¹³³. Bunun yanında, ICISS ve diğer raporlarda uluslararası toplumun ikincil sorumluluğu vurgulanırken, sonuç belgesinde bu sorumluluk oldukça belirsiz ifade edilmiştir¹³⁴.

Sonuç belgesindeki bir diğer önemli ayrıntı, uluslararası toplumun eyleme geçmesi için öngörülen suçların sınırlandırılmış olmasıdır. Buna göre, uluslararası toplum yalnızca, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar için harekete geçebilecektir¹³⁵. Devamla, sonuç belgesinde, ICISS raporunda vurgulanan, BMGK'nin kuvvet kullanma kararları karşısında alması gereken tutumdan bahsedilmemiştir. En önemli farklardan bir diğeri de, ICISS raporunda müdahale için öngörülen aşamalı karar mercii, sonuç belgesinde sadece mevcut BM Şartı ilkeleri doğrultusunda sadece BMGK olarak kabul edilmiştir. Son olarak, Sonuç Belgesi ile koruma sorumluluğu kavramının değerlendirilmeye devam etme gereksinimi üzerinde durulmuştur.

Her ne kadar kavramın doğuşunda öngördüğü sorumluluk anlayışı Dünya Zirvesi Sonuç Belgesinde değişse de, Sonuç Belgesinin şimdiye kadar ki en büyük

¹³² Arsava, Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu, 2011, s. 106; James Pattison, Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Who Should Intervene?, Oxford University Press, 2010, s. 14

¹³³ Pattison, 2010, s. 14, Hehir, Humanitarian Intervention: An Introduction, Palgrave Macmillan, New York, 2010, s. 119

¹³⁴ Alex Bellamy, “Whither the Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit” Ethics and International Affairs, 2006, Vol. 20, No. 2, s. 166

¹³⁵ Sonuç Belgesi, p.139

katılımla bütün devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla kabul edilmesi kavram açısından bir dönüm noktası olmuştur.

3.2. Kavramın İçeriğinin Belirlenmesi

3.2.1. Devletin ve Uluslararası Toplumun Görevleri

Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nde, ICISS ve devamındaki raporlarla öngörülen koruma sorumluluğu yaklaşımı önemli ölçüde farklılıklar arz etmektedir. İnsani müdahalenin meşru bir zeminde yeniden ele alınması amacıyla ortaya çıkan kavram, devletlerin dış müdahaleyi kolaylaştırma çekincelerinden dolayı, önceki raporlara kıyasen oldukça dar bir kapsamda ele alınmıştır. Kavram, ICISS raporunda belirtildiği gibi “*sorumluluk olarak egemenlik*” düşüncesi üzerinde şekillenmiştir.

Koruma Sorumluluğu yalnızca Sonuç Belgesi'nde belirtilen dört suç ile sınırlanmış bir sorumluluk olarak ele alınmaktadır. Her devlet “*sorumluluk olarak egemenlik*” düşüncesi çerçevesinde kendi halklarını bu dört suçtan korumakla mükelleftir. Devletlerin ve uluslararası toplumun koruma sorumluluğu üç başlık altında ele alınmıştır¹³⁶:

1. Devletlerin koruma sorumluluğu: Her devlet halklarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar ile bunların teşvik edilmesine karşı koruma sorumluluğuna sahiptir.
2. Uluslararası yardım ve kapasite geliştirme: Uluslararası toplum bu koruma sorumluluğu konusunda devletleri teşvik ve yardım edecek, bu çerçevede her devletin bu sorumluluğu yerine getirebilmesi için kapasitelerini geliştirmede uygun bir biçimde yardımcı olacaktır.
3. Zamanında ve kararlı cevap: uluslararası toplum BM Şartı muvacehesinde kolektif olarak zamanında ve kararlı bir şekilde eylemde bulunmaya hazır olacaktır. Eğer bir devlet kendi halklarını korumada yetersiz ve ulusal otoriteler açık başarısız olursa

¹³⁶ Koruma sorumluluğunun bu çerçevesi 2010 tarihli BMGS tarafından BMGnK'a sunulan “Koruma Sorumluluğunun Uygulanması” adlı raporla da teyit edilmiştir. Bkz. Koruma Sorumluluğu'nun Uygulanma Raporu, Bölüm; II, III ve IV.

uluslararası toplum olay temelinde bölgesel örgütlere bağlı olarak uygun bir biçimde önleyici araçları kullanacaktır.

Kavramın içeriğinde devletler bakımından bir, uluslararası toplum bakımından iki tür sorumluluk öngörülmüştür. Devletler bakımından sorumluluk olarak belirlenen dört suç, hali hazırda “*jus cogens*” nitelikte, “*erga omnes*” yükümlülükler olduğundan anlaşmalar ve teamül hukuku kuralı olarak, devletlerin halklarına karşı var olan bir yükümlülüktür¹³⁷. Uluslararası toplum açısından ise sorumluluk, ilk olarak zorluk altındaki devlete yardım, eğer bu yardım girişimleri de başarısız olursa, BM Şartı’nın VII. Bölümünde öngörülen zorlama yöntemleri de dahil her yola başvurabilme önlemlerini ifade etmektedir. Koruma sorumluluğunun temeli olan bu üç aşamalı yapı birbiri ile eşit ilişki içerisinde olmakla birlikte ardışık sırada değildir¹³⁸.

Uluslararası toplumun ilk görevi olan devletlere yardım konusu, dört ana başlıktan oluşmaktadır: i) devletleri koruma sorumluluğu bakımından cesaretlendirmek, ii) sorumluluğun uygulanmasında devletlere yardımcı olmak, iii) koruma kapasitelerini geliştirmede devletlere yardımcı olmak, iv) kriz tehlikesi barındıran veya aniden patlak veren durumlarda devletlere yardımcı olmak¹³⁹.

Uluslararası toplumun ikinci görevi, zamanında ve kararlı tepki ise BM Şartı’nın VI, VII ve VIII. Bölümleri dahilinde mevcut mekanizmaların işletilmesi ile tamamlanmaktadır. Bu yola başvurmadan önce “devletin koruma sorumluluğunda apaçık başarısız” olması şarttır. “Devletin apaçık başarısız olması” ise iki şekilde mümkündür. 1) Suçların bizzat devletin kendisi tarafından işlenmesi, 2) Otoritesini kaybetmiş olması (failed state).

¹³⁷ E.C. LUCK, “The United Nations and The Responsibility to Protect”, The Stanley Foundation Policy Analysis Brief, 2008, s. 4

¹³⁸ Alex Bellamy and Ruben Reike, ‘The Responsibility to Protect and International Law’, Global Responsibility to Protect, 2 (3), 2010, s. 84

¹³⁹ Bellamy ve Reike, 2010, s. 94

3.2.2. Suçların İçeriği

Koruma sorumluluğu kapsamında belirlenen suçlar Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni (UCM) kuran Roma Statüsü'nde de aynen benimsenen suçlardan oluşmaktadır.

3.2.2.1. Soykırım

Soykırım kelimesi ilk kez 1944 yılında Raphael Lemkin tarafından uluslararası hukuk literatürüne kazandırılmıştır¹⁴⁰ ve uluslararası alanda ilk kez 1945 Nuremberg Mahkemeleri'nde kullanılmıştır. Soykırım suçu ilkesel olarak, uluslararası alanda "1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi" ile normatif değer kazanmıştır. Sözleşme'nin 2. maddesine göre soykırım suçu, etnik, dinsel, ulusal ya da ırksal bir grubun tamamının veya bir kısmını ortadan kaldırmak amacıyla işlenen suçlar olarak tanımlanmıştır. 1948 sözleşmesinde benimsenen tanımla soykırım suçu, 1998 tarihli UCM Statüsü'nün 6. Maddesine aynen yansımıştır¹⁴¹.

UAD'nin "*Soykırım Sözleşmesi'ne Konulan Çekinceler*" danışma görüşüne göre soykırım suçu, uluslararası hukukta *jus cogens* nitelik taşır ve devletler bakımından *erga omnes* yükümlülük doğurur¹⁴². Bu bağlamda, bir devlet Soykırım Sözleşmesi'ne taraf olmasa dahi, soykırım suçunu önleme ve failleri cezalandırma yükümlülüğü altındadır. Koruma sorumluluğu bakımından da, halkların soykırım suçundan koruma görevi yukarıda belirtilen temelde teyit edilmiştir.

3.2.2.2. İnsanlığa Karşı Suçlar

İnsanlığa karşı suçlar, ilk kez UCM Statüsü ile uluslararası alanda düzenlenmekle beraber 1945 Nuremberg Mahkemesi Şartı'nda da kısmen belirlenmiştir. İnsanlığa karşı suçlar; sivillere yönelik geniş ölçekli ve sistematik bir saldırı şeklinde, organizasyon dahilinde işlenmiş suçlardır. UCM Statüsü'nün 7.

¹⁴⁰ Raphael Lemkin's Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation - Analysis of Government - Proposals for Redress, (Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 1944), p. 79 - 95.

¹⁴¹ UCM Statüsü md. 6.

¹⁴² ICJ, Advisory Opinion on the REservations to the Genocide Convention, ICJ Reports 1951, s. 23

Maddesinde tanımlanmış ve hangi eylemlerin insanlığa karşı suç olarak kabul edilebileceği belirtilmiştir¹⁴³. İnsanlığa karşı suçlar da, *jus cogens* niteliktedir ve *erga omnes* yükümlülüktür. Bu çerçevede, devletler bu suçtan kaçınmak ve işlenmesi halinde failleri cezalandırmak zorundadır¹⁴⁴.

3.2.2.3. Savaş Suçları

İlk kez 1863 yılında Amerika Başkanı Lincoln tarafından çıkarılan Lieber kurallarıyla tanımlanan savaş suçları, 1899 ve 1907 IV nolu La Haye Sözleşmesi ve ekleri, 1949 Cenevre Sözleşmesi ve 1977 protokolleri ile modern uluslararası hukukta tanımlanmıştır. Yine UCM Statüsü'nde de 8. Maddede düzenlenmiş ve tanımı itibariyle, savaş zamanında, insancıl hukuk kurallarının ağır ihlali, kasten sivilleri öldürme, tecavüz, zorla fuhuş, işkence, kötü muamele, çocukların asker olarak kullanılması gibi suçları içermektedir¹⁴⁵. Uluslararası hukuk bakımından, savaş suçları “Nükleer Silahlar Davasında”¹⁴⁶ UAD'nin belirttiği gibi *jus cogens* niteliktedir. Savaş suçları, koruma sorumluluğu kavramına UCM Statüsünde kabul edilen hali ile yansımıştır.

3.2.2.4. Etnik Temizlik

Etnik temizlik, bir etnik grubu zorla yerinden etmek amacıyla uygulanan politikaları ifade eder. Daha önceden insanlığa karşı suçlar kapsamında değerlendirilen etnik temizlik, 1992 yılında Yugoslavya'da Boşnakların maruz kaldığı olaylarla beraber, ayrı bir suç kategorisi olarak ele alınmaya başlanmıştır. Yine etnik temizlik suçu, *jus cogens* niteliktedir¹⁴⁷. Koruma sorumluluğu bakımından da, halkların etnik temizlik suçuna karşı koruma görevi teyit edilmiştir.

¹⁴³ UCM Statüsü md. 7

¹⁴⁴ Alex Bellamy, R. Reike, 2010, s. 92-93

¹⁴⁵ UCM Statüsü md. 8

¹⁴⁶ ICJ, Advisory Opinion on the Legality of the Threat and Use of Nuclear Weapons ICJ Reports (1996) s. 257

¹⁴⁷ Bellamy, Reike, 2010, s. 94

İKİNCİ BÖLÜM

KORUMA SORUMLULUĞU VE ULUSLARARASI HUKUK

1. KISIM: ULUSLARARASI HUKUKUN TEMEL İLKELERİYLE ETKİLEŞİM

1.1. Koruma Sorumluluğu-Egemenlik İlişkisi

1.1.1. Uluslararası Hukukta Egemenlik ve Müdahale Yasağı

1648 Westphalia Anlaşması ile kurulan ortak düzende egemenlik, devletlerin dış ilişkilerinde birbirlerinin iradesini tanıma ve saygı duyma yükümlülüğünü ifade eder. Bu, tanıma ve saygı duyma hali, devletin iç yetki alanındaki üstün gücün uluslararası ilişkilere yansımasıdır. İnsanların birlikte yaşama zorunluluğu gibi, devletlerin de bir ortak düzende varlıklarını sürdürebilmeleri, egemenliklerinin karşılıklı tanınması ve korunması ile mümkündür¹⁴⁸. Bu çerçevede, Westphalia sistemi, devletlerin egemen eşitliği ilkesi ve bir devletin diğer devletin iç yetki alanına müdahale yasağı ilkeleri üzerine kurulmuştur.

Westphalia sistemi, güçlü devletlerin zayıf devletlerin iç işlerine karışmasını engelleyerek ve bu çerçevede müdahale yasağını mutlak kılarak halkların kendi yönetim biçimlerini özgürce seçmesine isnat eder. Müdahale yasağının mutlaklığı, ulusların kendi yönetim biçimlerinin özgürce seçebileceği, devletin bireylerin temel haklarını koruyacağı ve bu çerçevede birey ile devlet ilişkisini optimum bir halde¹⁴⁹ kabul edilmesi varsayımına dayanır¹⁵⁰. Ne var ki, bu varsayım tarihte hiçbir zaman

¹⁴⁸ M. Aydoğan Özman, “Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller”, AÜHFD, 1964, Cilt 21, Sayı, 1-4, s. 76; Levent Ersin Orallı, Küreselleşen Hukukun Devletin Egemenlik Yetkisine Etkisi, ed. Murat Saraçlı, Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları, Big Bang, Ankara, 2012, s. 271-283

¹⁴⁹ Burada optimum ilişki ile kastedilen, pluralist bir yaklaşımla, devletin egemenliği altında bulunan tüm bireylerin temel haklarını gerek iç gerek dış her türlü müdahaleden korumasını ifade eder.

¹⁵⁰ Alex J. Bellamy, Responsibility to Protect, Polity Press, 2009, s. 15; devletin kendi uyruğundakilerin temel haklarına saygı duyarak ortak bir yaşam sunacağı varsayımı, devletlerin mutlak egemenliği, yani uyruğundakiler üzerindeki hiçbir kurala bağlı olmaksızın davranabilme gücü altında ezilmiştir. Bu çerçevede, iç egemenliğe ilişkin “kendi kendini sınırlama” ve “esas

doğrulanamamıştır. Bir taraftan, diğer devletlerin müdahalelerine karşı müdahale yasağı ile koruma altına alınan insanlar, diğer taraftan kendi devletlerinin zulmüne maruz kalmıştır.

Mutlak egemenlik anlayışının yerini sınırlı egemenlik anlayışına bırakması¹⁵¹, egemenliği hukuk tarafından tanınmış yetkileri kullanan bir iktidara dönüşmüştür¹⁵². Bunun yanında, I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile başlayan uluslararası örgütlenmeler devletlerin egemenlik yetkisini sınırlamaya devam etmiştir. Dolayısıyla, egemenlik modern uluslararası hukukta, varsayımlar üzerine kurulu mutlak bir gücü ifade etmemekte, aksine gerek iç gerek uluslararası normlarla sınırlandırılmış bir yetkiler bütünü olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, egemenlik anlayışında otoriter anlayıştan sorumluluk anlayışına doğru bir geçiş görülmektedir¹⁵³.

Egemenlik kavramını Pazarcı, *“devletin hukuksal açıdan başka bir dış ya da üstün iktidara bağlı olmadan ve yalnızca uluslararası hukuk kuralları ya da kendi kabul ettiği bağlantılarıyla sınırlanan serbestçe karar verme yetkisi”* olarak tanımlamıştır¹⁵⁴. Bu tanım ve yukarıdaki açıklamalarımıza göre, egemenlik bir taraftan üstün bir iktidarı ifade etmekte, diğer taraftan bu üstün iktidarın ancak uluslararası hukuk kuralları ve rıza ile sınırlanabileceğini belirtmektedir.

Egemenlik kavramı BM sistemine¹⁵⁵, 1648 Westphalia Anlaşması ile öngörülen devletlerin egemen eşitliği ve iç işlerine karışma yasağı ilkesi

haklar teorisi” yetersiz kalmıştır. Bkz. Edip F. Çelik, Milletlerarası Hukuk, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1965, s. 260, aynı yönde, Özman, 1964, s. 68

¹⁵¹ Uluslararası pozitif hukukun gelişmesi ile birlikte egemenlik, anayasa, teamül kuralları ve uluslararası anlaşmalar ile kısıtlanan bir yetki alanına dönüşmüştür. Bkz. Lassa Francis Oppenheim, International Law I, 1912, s. 106.

¹⁵² Özman, 1964, s. 75.

¹⁵³ Ramesh Thakur, UN Peace and Security From Collective Security to th Responsibility to Protect, Cambridge, 2006 s. 251-257, ICISS 2011, 2.14-15.

¹⁵⁴ Pazarcı, 2. Kitap, s.20.

¹⁵⁵ BM sisteminden önce egemenlik ve ona bağlı müdahale yasağı ilkesi için ABD başkanı James Monroe'nun 1823 yılında Kongre'ye sunduğu bildiri önem arz eden bir başka belgedir. Literatüre Monroe doktrini olarak geçen belgede ABD'nin Avrupa ülkelerinin iç ve dış ilişkilerine müdahale etmeyeceği açıkça belirtilmiştir. Bkz. <http://www.law.ou.edu/ushistory/monrodoc.shtml> (25.05.2015); MC Misakı da BM Şartı'ndan önce 15. Maddenin 8. Fıkrasıyla egemenlik ve müdahale yasağı ilkesini düzenlemiştir. Bunların yanında, Amerika kıtasındaki devletlerin imzaladığı 1933 Devletlerin Hak ve Görevleri Montevideo Konvansiyonunda, egemenliğin, kalıcı

çerçevesinde yansımış, ancak bu yansıma modern uluslararası hukukun gereği, bir takım sınırlamalara tabi tutulmuştur. BM Şartı’nın, 2. Maddesinin 1. Fıkrası BM’nin devletlerin egemen eşitliği ilkesi üzerinde kurulduğunu, 7. Fıkrası devletlerin ve BM’nin bir başka devletin iç işlerine müdahale etmeyeceğini hüküm altına almıştır. BM Şartı’nın 2. Maddesinin 7. Fıkrası;

“İşbu Antlaşma’nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler’e herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi, üyeleri de bu türden konuları işbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak, bu ilke, VII. Bölüm’de öngörülmüş olan zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemez.” şeklinde düzenlenmiştir.

Şart’ın 2. maddesini 7. fıkrasına göre; müdahale yasağı net bir biçimde hüküm altına alınmış ancak, *“Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler”* başlıklı VII. Bölüm kapsamındaki zorlayıcı önlemler yasağın istisnası kabul edilmiştir. Egemenlik BM Şartı’na, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması ve korunması çerçevesinde zayıf devletlerin güçlü devletler tarafından kullanılmamasını, yani zayıf devletlerin korunması bağlamında yansımıştır¹⁵⁶.

BM Şartı’nın yanında yargı kararlarında da devletlerin egemen eşitliği ve müdahale yasağı güçlü bir biçimde vurgulanmıştır. UAD Nikaragua davasında iç işlere müdahale yasağının bir uluslararası hukuk ilkesi olduğunu belirtmiş ve bir devletin bir başka devletin iç işlerine ekonomik, politik, sosyal ve kültürel amaçlarla müdahale edemeyeceğini belirtmiştir.¹⁵⁷ Yine aynı şekilde Korfu Boğazı davasında devletlerin birbirlerinin toprak egemenliğine saygı göstermeleri gerektiği ve müdahale yasağının egemenlik olgusu üzerine kurulduğu belirtilmiştir¹⁵⁸.

BM Şartı’nın 2/7. maddesinde düzenlenen ve daha sonra yargı kararları ile de teyit edilen müdahale yasağı BMGnK kararlarına da yansımıştır. BMGnK’nin “21/31

nüfus, belirli bir toprak parçası ve faal hükümet unsurlarını içerdiği düzenlenmiştir. Bkz. <http://www.cfr.org/sovereignty/montevideo-convention-rights-duties-states/p15897> (25.05.2015)

¹⁵⁶ Supplement ICISS report, s. 5

¹⁵⁷ Nikaragua v. The US, p. 205

¹⁵⁸ Korfu Boğazı Davası, s. 4-35, Yine müdahale yasağı 1965 ve 1975 Deklarasyonunda açıkça ifade edilmiştir.

sayılı 1965 tarihli Devletlerin İç İlişkilerine Müdahalenin Kabul Edilmezliği” kararında, hiçbir devletin *hangi sebeple olursa olsun* başka devletin iç ve dış işlerine müdahale hakkı olmadığı, askeri müdahale ve diğer bütün müdahale yöntemleri ile devletin bağımsızlığına veya politik, ekonomik, kültürel işlerine karışamayacağı vurgulanmıştır¹⁵⁹.

1975 Helsinki Bildirisi’nde de, müdahale yasağı ilkesi açıkça vurgulanmış ve uluslararası barış, güvenlik, adalet ve bu konularda işbirliğinin sağlanmasında bu ilkenin önemine vurgu yapılmıştır¹⁶⁰.

Müdahale yasağı ilkesi BM Şartı ve diğer uluslararası belgelerde net bir biçimde ifade edilmekle birlikte, yasağın sadece iç ilişkilere karışmama üzerine kurulduğu anlaşılmaktadır. II. Dünya savaşından sonra dünyada yükselen iç savaşlar, isyanlar ve diğer silahlı iç uyuşmazlıklar¹⁶¹ durumunda diğer devletlerin veya uluslararası toplumun tavrı hakkında¹⁶² BM sisteminin öngörmüş olduğu herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Self-determinasyon hakkı çerçevesinde çıkan uyuşmazlıklar hariç bir devlet ülkesinde meydana gelen tüm uyuşmazlıklar iç hukuku ilgilendiren bir meseledir¹⁶³. BM Şartı da bununla paralel olarak, ağır ve sistematik insan hakları ihlallerini iç yetki alanına giren konular olarak değerlendirmiştir.

¹⁵⁹ Declaration Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs States BMGnK kararı 2131, <http://www.un-documents.net/a20r2131.htm> (25.05.2015); Yine aynı yönde olan, 1970 tarihli Deklarasyon ve 1970 tarihli 2625 sayılı BMGnK Kararlarına “kuvvet kullanma yasağı” çerçevesinde değinildiği için burada değinilmemiştir.

¹⁶⁰ “Katılan Devletler, karşılıklı ilişkileri ne olursa olsun, bir başka katılan Devletin iç yargı yetkisi içine giren iç ve dış işlerine doğrudan ya da dolaylı, tek tek ya da topluca herhangi bir karışmada bulunmaktan kaçınır.” Bkz. “Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Konferansı Sonuç Bildirgesi (Helsinki Belgesi)”[http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/374d2--Avrupa-Guvenlik-ve-Isbirligi-Konferansi-Sonuc-Bildirgesi- \(Helsinki-Belgesi\).pdf](http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/374d2--Avrupa-Guvenlik-ve-Isbirligi-Konferansi-Sonuc-Bildirgesi- (Helsinki-Belgesi).pdf) (25.05.2015)

¹⁶¹ Shaw, 2003, 1041

¹⁶² İç uyuşmazlıkların uluslararası boyut kazanıp, uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği veya bozduğu durumlar bunun dışında tutulmuştur.

¹⁶³ Shaw, 2003, 1040

1.1.2. Egemenlik ve İnsan Hakları

Modern uluslararası hukukta, küreselleşmenin etkisiyle birçok karar yetkisi ulusal alandan uluslararası alana kaymış ve bu bağlamda insan hakları bu sürecin en önemli unsurunu oluşturmuştur¹⁶⁴. Donnelly’in belirttiği gibi, insan hakları, insanın sadece insan olmasından kaynaklanan haklar ise, bu haklar tüm insanlığa aittir¹⁶⁵. Bu çerçevede, insan haklarının korunmasında hükümetlerin birincil görevi tartışılmazken, sorun tüm insanlığa ait hakların doğal olarak uluslararası toplum tarafından korunması konusunda ortaya çıkmaktadır. Bu halde, uluslararası hukukta bireysel anlamda öngörülen koruma mekanizmaları¹⁶⁶ bakımından herhangi bir sorun olmamakla beraber, insan hakları ihlallerinin sistematikleşmesi ve kitleselleşmesi halinde kolektif koruma mekanizmaları bakımından ciddi sorunlar doğmaktadır. Bu sorun, insan haklarının ağır ve sistematik ihlali karşısında, uluslararası toplumun bu ihlaller karşısında nasıl davranması gerektiği, devletlerin egemenliği ve insan hakları arasındaki gerilimden kaynaklanmaktadır. Bir taraftan, ülkesel bütünlük, siyasi bağımsızlık ve iç işlerine karışmamayı ifade eden egemenlik kavramı ile diğer taraftan insan haklarının korunması zorunluluğu arasında bir çatışma doğmaktadır¹⁶⁷.

BM sistemi ile öngörülen, ulusların kendilerini yönetme hakkı, kuvvet kullanmanın uluslararası ilişkilerde yasaklanması ve müdahale yasağı ilkeleri ile insan haklarının korunması arasındaki gerilimin nasıl çözüleceği konusu halen uluslararası hukukta tartışmalıdır¹⁶⁸. Bellamy, insan hakları ve egemenlik arasındaki tansiyonun gerekçesinin son derece makul olduğunu, 1977 yılında Kamboçya’da Pol Pot rejiminin 2 milyon Kamboçyalıyı öldürmesi ve bunun üzerine Vietnam’ın Kamboçya müdahalesini, “*BM ve üye devletleri ile dalga geçmek*” olarak ifade eden Çin BM temsilcisinin sözlerine atıf yaparak belirtmektedir¹⁶⁹. Bu ikilemin nasıl çözüleceği konusunda iki tartışma vardır. Bunlardan ilki, “egemenliğin dış müdahale

¹⁶⁴ FüsünArsava, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, 2011, s.103

¹⁶⁵ Donnelly, 1995, s. 224

¹⁶⁶ AIHM ve BM İnsan Hakları Komitesi gibi.

¹⁶⁷ Bellamy, 2009, s. 8

¹⁶⁸ Bellamy, 2009, s. 9; Koruma sorumluluğu kavramına rağmen bu tartışma devam etmektedir.

¹⁶⁹ Bellamy, 2009, s. 9

için bir bariyer olmadığı” görüşü¹⁷⁰, ikincisi ise “modern egemenlik” adıyla da anılan “egemenliğin aslında insan haklarının bir görünümü olduğu” görüşüdür¹⁷¹. Dış egemenliğin müdahale için bir bariyer olmadığını savunan yazarlara göre, insan hakları egemenlik yetkisinin bir istisnasıdır. Egemenliğin insan haklarının bir görünümü olduğunu savunan görüşe göre ise, egemenlik insan hakları ve özgürlük temelinde insanların kendilerini yönetmesidir¹⁷².

Bu görüşler değerlendirildiğinde, ilk görüşe göre insan haklarının istisna kabul edilmesi dış müdahalelere yol açan bir yapıya sahiptir ve insani müdahale tartışmalarına yeniden dönmektir. İkinci görüşe göre ise, “kendilerini yöneten” insanlar ile neyin kastedildiği açık değildir. Örneğin, İslamcılar ve demokratların bir arada yaşadığı toplumda, yöneticinin hangi gruptan olacağı önem arz edecektir¹⁷³. Bu anlayış, gerçeklikle uyuşmayan bir varsayıma dayanır.

İnsan hakları ve egemenlik ikilemi, kanaatimizce, temel insan haklarının uluslararası alanda temel bir norm olması ve bu sayede egemenliği sınırlayıcı bir işlev addedilmesi ile çözülebilecektir. İnsan haklarının egemenliği sınırlayıcı etkisi, dış müdahaleye BMGK kararı olmaksızın, başka deyişle mevcut uluslararası hukuk kurallarının ve kurumlarının etkin bir biçimde işletilmemesi hallerinde cevaz vermemektedir.

1.1.3. Sorumluluk Olarak Egemenlik

Koruma sorumluluğu yaklaşımının temelini oluşturan “sorumluluk olarak egemenlik” anlayışı ilk kez Francis Deng tarafından ortaya atılmış ve devletlerin, vatandaşlarının refahı için gerekli minimum standartları sağlamakla görevli olduğundan bahisle, egemenliğin aslında devletin vatandaşına karşı bir sorumluluk doğurduğu iddia edilmiştir¹⁷⁴. Deng’e göre bu sorumluluk anlayışı iki boyutludur.

¹⁷⁰ Simon Chesterman gibi, bkz. Bellamy, age, s.9

¹⁷¹ Bellamy, 2009, s. 10-11

¹⁷² Bellamy, 2009, s.11

¹⁷³ Bellamy, 2009, s. 12

¹⁷⁴ Francis Deng vd., Sovereignty as Responsibility, Brooking Institution Press, Washington DC, 1996, s. 11,

Devlet ilk olarak vatandaşına, ikincil olarak uluslararası topluma karşı sorumludur ve bu sorumluluk anlayışı, devlet-vatandaş, devlet-uluslararası toplum arasındaki ilişkilerin toplumsal sözleşmeye dayandığına isnat eder¹⁷⁵. Annan’a göre de, BM sisteminin insan haklarını ihlal eden devleti değil, bireyin haklarını koruduğundan bahisle, egemenlik iki boyutludur. Bunlardan ilki, müdahale yasağını teyit eden bir hak olarak egemenlik, diğeri Deng’in belirttiği gibi, sorumluluk olarak egemenliktir¹⁷⁶.

ICISS raporunda koruma sorumluluğu yaklaşımını bu egemenlik anlayışı üzerinden inşa etmiş ve Deng’in ileri sürdüğü, vatandaşa ve BM vasıtasıyla uluslararası topluma karşı sorumluluğa, devlet görevlilerinin eylemlerinden kaynaklanan sorumluluklarını eklemiştir¹⁷⁷.

Sorumluluk olarak egemenlik anlayışının isnat ettiği fikir, hali hazırda mevcut egemenlik anlayışının insan hakları ve diğer uluslararası sözleşmelerle sınırlanabilmesi düşüncesinde vardır. Uluslararası hukuk kurallarıyla bağlı mevcut egemenlik anlayışı üzerine yeni bir “sorumluluk” eklemek meseleyi siyasi bir zemine kaydırmaktadır. Bu hali ile sorumluluk olarak egemenlik anlayışı hukuki olmaktan ziyade siyasi bir anlam taşımaktadır¹⁷⁸.

1.2. Kuvvet Kullanma Yasağı Bağlamında Koruma Sorumluluğu

1.2.1. BM Şartı’nda Kuvvet Kullanma Yasağı

BM Şartı’nın “*amaçlar ve ilkeler*” başlıklı 1. maddesinde BM’nin amaçları sayılmıştır. Bu amaçlar genel olarak; uluslararası barış ve güvenliği korumak, uluslararası dostça ilişkileri geliştirmek, ekonomik ve insani konularda milletlerarası işbirliğini gerçekleştirmek, insan hak ve özgürlüklerine karşı saygıyı geliştirmek olarak sayılmıştır. Bu amaçlardan en önemlisi, BM’nin kuruluşunun da altında yatan

¹⁷⁵ Mathias Dembinski and Reinold Teresa, *Libya and the Future of the Responsibility to Protect – African and European Perspectives*, s. 3

¹⁷⁶ Bellamy, 2009, s. 19

¹⁷⁷ ICISS, 2001, p. 2.14-2.15

¹⁷⁸ Arsava, *Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu*, 2011, s.118

temel sebep olan, uluslararası barış ve güvenliği korumaktır¹⁷⁹. ABD Başkanı Truman 25 Nisan 1945 tarihli San Francisco Konferansı'nda "savaşlar nedeniyle hayatı kararların gözünde bütün devletlerin eşit suçlu olduğu ve artık önlem alınmazsa onlara ihanet etmiş olacaklarını" ifade eden konuşmasında BM'nin kurulmasındaki amacı açık bir biçimde ifade etmiştir¹⁸⁰.

BM Şartı ile uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla ortaya konan iradenin siyasi temellerinin yanı sıra bir takım hukuki temelleri de bulunmaktadır. BM Şartı'ndan önce MC Misakı ve Briand-Kellogg Paktı ile savaşın kısıtlanmaya çalışılması bunun bir örneğidir¹⁸¹. Kuvvet kullanmanın yasaklanması ve düzenlenmesi bağlamında 1919 MC Misakı ile başlayan hukuki süreç¹⁸², BM Şartı ile evrensel ve ilkesel bir görünüme kavuşmuştur. Modern uluslararası hukukta kuvvet kullanmayı yasaklayan temel norm BM Şartı'nın 2/4. Maddesidir;

"Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar." şeklindedir.

BM Şartı'nın 2/4. maddesine göre devletler, herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne, siyasal bağımsızlığına karşı veya BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir kuvvet kullanma eylemi veya kuvvet kullanma tehdidinden kaçınmak

¹⁷⁹ "... İki kez insanlığa tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketinden gelecek kuşakları koruma..."
Bkz. BM Şartı dibacesi

¹⁸⁰ http://www.un.org/en/aboutun/history/sanfrancisco_conference.shtml (25.05.2015)

¹⁸¹ Brownlie, New Foundations The United Nations Charter and the Bases of the Law After 1945, s. 2; Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmanın yasaklanması girişimleri ilk kez, Avrupa dışından devletlerin de katılımıyla uluslararası barışı korumak amacıyla 1919 yılında imzalanan Milletler Cemiyeti Misakı ile olmuştur. MC Misakı'ndan sonra uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmayı belli ölçülerde yasaklayan bir diğer belge Briand-Kellogg Paktıdır. ABD Dışişleri Bakanı Frank Kellogg ve Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand'ın öncülüğünde 63 devletin katılımıyla imzalanan pakt ile "savaşın ulusal politika aracı olması" yasaklanmıştır. Belirtilen her iki düzenlemenin "yürütme mekanizmasından yoksun olması" uygulamada etkin bir sonuç doğuramamıştır. Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmanın kesin bir biçimde yasaklanması ancak BM Şartı'nın imzalanması ile mümkün olmuştur.

¹⁸² Brownlie, 1945, s. 2 vd.

zorundadırlar¹⁸³. Bu yasak sadece BM üyesi devletler bakımından değil, dünyadaki diğer tüm devletler bakımından da yükümlülük doğurmaktadır¹⁸⁴.

Kuvvet kullanmayı ilkesel ve kesin bir biçimde yasaklayan BM Şartı'nın 2/4. maddesi, kimi belirsizlikler içermektedir¹⁸⁵. Şart'ın herhangi bir yerinde, madde metninde geçen “kuvvet” kelimesinin neleri kapsadığı , “tehdit” kelimesinin nasıl anlaşılması gerektiği ve son olarak toprak bütünlüğünü, siyasal bağımsızlığı ve BM'nin amaçlarını ihlal etmeyen saldırıların madde kapsamında olup olmadığı hususları açık değildir. Bu belirsizlik ortaya iki ihtimal çıkmaktadır: İlk olarak, kuvvet kullanma yasağını bu belirsizliklere rağmen kapsayıcı ve kesin bir yasak olarak kabul etmek, ikinci olarak kuvvet kullanma yasağını sadece madde metninde belirtilen koşullarla sınırlı saymak.

Kuvvet kullanma yasağına ilişkin ilk tartışma madde metnindeki “kuvvet” kelimesine ilişkindir. Kuvvet kelimesi ile sadece askeri müdahaleler mi yoksa ekonomik yaptırımlar gibi daha düşük önleyici müdahaleler de mi kastedilmektedir? BM Şartı'nın dibacesinde ve meşru müdafaa hakkını düzenleyen 51. maddede açık bir biçimde “askeri kuvvet/güç” ibaresi, kuvvet kullanmayı yasaklayan 2/4. Maddede sadece “kuvvet” kelimesi geçmektedir. Bu halde, Şart'ı ihdas eden devletlerin “kuvvet” ibaresi ile daha geniş bir olguyu (silahlı kuvvet yanında ekonomik önlemler gibi) yasak kapsamına aldıkları düşünülebilir. Ancak bir taraftan da BM Şartı'nın hazırlık çalışmalarında Brezilya'nın ekonomik yaptırımları da yasak kapsamına alınması talebi reddedilmiştir¹⁸⁶.

¹⁸³ Anlaşma'nın orijinal metninde “shall refrain” öbeği ile kuvvet kullanmaktan kaçınmanın bir zorunluluk olduğu lafzi olarak da ifade edilmiştir. Bu kelime öbeği Türkçe'ye “kaçınırlar” şeklinde daha yumuşak bir ifade ile çevrilse de, hem metnin lafzi hem de sistematik yorum gereği kuvvet kullanmaktan kaçınmanın devletler bakımından bir zorunluluk olduğu açıktır.

¹⁸⁴ BM Şartı 2/6'ya göre; örgüt uluslararası barış ve güvenliğin gerektirdiği ölçüde üye olmayan diğer devletlerin de Anlaşma'daki ilkelerle uyumlu hareket etmesini sağlamakla görevlidir. Yine bu konuda BMGK'nın Federal Yugoslavya'ya ilişkin 757 sayılı (1992) kararı:

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/757\(1992\)&referer=http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/1992.shtml&Lang=E](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/757(1992)&referer=http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/1992.shtml&Lang=E)
(25.05.2015)

¹⁸⁵ Shaw, 2003, s. 1018

¹⁸⁶ 6 UNCIO, Documents, s. 335

BM Şartı'nda ilkesel olarak yasaklanan kuvvet kullanmayı ve kuvvet kullanma tehdidi, 1970 tarihli Uluslararası Hukuk'un İlkeleri Deklarasyonu'nda (Birleşmiş Milletler Anlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge ve Eki)¹⁸⁷ detaylı ve sistematik bir biçimde açıklanmıştır. Shaw, deklarasyonun hukuki bir doküman niteliğinde olmadığını (normatif bakımdan) ancak BM Şartı'nın yorumlanmasında yol gösterici olduğunu belirterek aşağıdaki değerlendirmeleri yapmaktadır¹⁸⁸:

1. *Saldırıdan kaynaklanan bir savaş uluslararası hukuka göre sorumluluğu olan, barışa karşı bir suçtur.*
2. *Her devletin, başka bir devletin var olan uluslararası sınırlarını ihlal etmek amacıyla ya da toprak anlaşmazlıkları ve devletlerin sınırları ile ilgili sorunlar dahil olmak üzere uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde araç olarak kuvvet kullanma tehdidi ya da kuvvet kullanımından kaçınma yükümlülüğü vardır.*
3. *Devletlerin kuvvet kullanımını içeren misilleme hareketlerinden kaçınma konusunda bir yükümlülükleri vardır.*
4. *Her devlet, halkları kendi geleceklerini tayin etme, özgürlük ve bağımsızlık haklarından yoksun bırakan herhangi bir zora dayalı eylemden kaçınma yükümlülüğüne sahiptir.*
5. *Her devlet, bir başka devletin içindeki sivil mücadele hareketleri ya da terörist hareketleri örgütlemek, kışkırtmak, bunlara yardımda bulunmak ya da bunların içinde yer almaktan ya da bu tür hareketlerin yürütülmesine yönelik olarak kendi toprakları içinde yürütülen örgütlü etkinliklere rıza göstermekten, bu paragrafta sözü edilen hareketler kuvvet kullanma tehdidi ya da kuvvet kullanımı içerdiği zaman, kaçınmakla yükümlüdür*

¹⁸⁷ Birleşmiş Milletler Anlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge ve Eki (Bundan sonra Deklarasyon olarak anılacaktır.)

http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafilisoz/bm/bm_17.pdf (25.05.2015)

¹⁸⁸ Shaw, 2003, s. 1018

Görüleceği üzere 1970 tarihli deklarasyon silahlı kuvvet kullanılması üzerinde kayda değer bir yorum getirmiştir. Bunun yanın da deklarasyonun dibacesinde “*Devletlerin, uluslararası ilişkilerinde herhangi bir devletin siyasi bağımsızlık ya da ülke bütünlüğü aleyhine yönelik askeri, siyasi, ekonomik ya da herhangi başka bir zorlamadan uzak durma görevini anımsayarak ...*¹⁸⁹” cümlesi ile de devletlerin uluslararası ilişkilerinde yükümlülükleri geniş bir biçimde belirtilmiştir.

BM Şartı’nda geçen “kuvvet” kavramı gibi “kuvvet kullanma tehdidi” kavramının da içeriği belirsizdir. Brownlie¹⁹⁰, kuvvet kullanma tehdidini, “*talepleri yerine getirilmeyen devletin kuvvete başvuracağını açıklaması*” olarak tanımlamıştır. Uluslararası Adalet Divanı’nın 1996 tarihinde BMGnK’a sunduğu “*Nükleer Silah Kullanma veya Tehdidi’nin Hukuka Uygunluğu*” başlıklı danışma görüşünde tehdidi, “*... belirli eylemler olursa kuvvet kullanacağını belirten amaç...*” olarak tanımlamıştır¹⁹¹. Bu halde, “kuvvet kullanma tehdidi” için öncelikle ortada somut bir eylem olması gerekmektedir ve ifade edilen tehdit öngörülebilir olmalıdır. Başka bir deyişle, bir devletin açıklamaları veya eylemlerinin sonucunda kuvvet kullanacağı “*belirli ve öngörülebilir*” olmalıdır.

Kuvvet eyleminden önceki zorunlu olmayan bir evre olan “kuvvet kullanma tehdidi” esas olarak “kuvvet” eyleminden bağımsız değildir. Bu bağlamda, “kuvvet kullanma tehdidinin” var olabilmesinin bir diğer koşulu aynı “kuvvet kullanma yasağında” olduğu gibi siyasal bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve BM Şartı’nın amaçlarına aykırı ifade veya eylemlerdir¹⁹².

Kuvvet kullanma yasağında tartışma konusu olan bir diğer husus toprak bütünlüğü ve bununla beraber siyasal bağımsızlığa veya BM’nin amaçları ile bağdaşmayan olası kuvvet kullanma eyleminin yasağın kapsamı konusunda ortaya

¹⁸⁹ Deklarasyon Dibacesi p. 9 (Ayrıca belirtmek gerekir ki maddenin orijinal metninde “to refrain” öbeği kullanılmış ve Türkçe’ye uzak durma olarak aktarılmıştır.)

¹⁹⁰ Brownlie, 1963, s. 364

¹⁹¹ Legality of the Threat or the Use of Nuclear Weapons,
<http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7495.pdf> s. 24, (25.05.2015)

¹⁹² Shaw, 2003, s. 1020

çıkardığı belirsizliktir¹⁹³. Bu konudaki ilk görüş, “yasağın sadece bu durumlarla sınırlı olduğunu” savunmaktadır. İkinci görüş ise “bu durumlar kuvvet kullanma yasağını güçlendiren ifadeler olduğu”¹⁹⁴ yönündedir. BMGnK bu belirsizliği, 1965 tarihli “*Devletlerin İç İlişkilerine Müdahalenin Kabul Edilmezliği*” kararında “*askeri müdahale dahil, her türlü müdahalenin uluslararası hukukta kabul edilmeyeceğini*” ifade ederek gidermiştir. BMGnK bu yaklaşımını 1970 tarihli deklarasyonu ile de teyit etmiştir¹⁹⁵. Yine Korfu Boğazı davasında UAD bu görüşleri teyit etmiştir¹⁹⁶. Bu çerçevede bir değerlendirme yaptığımızda, BM Şartı’nda öngörülen kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidi yasağı kesin bir yasak olup, sadece 2/4. Madde belirtilen hali ülkesel bütünlük, siyasal bağımsızlık ve BM’nin amaçlarına aykırı eylemlerle sınırlı değildir. Aksine belirtilen bu hususlar yasağı kuvvetlendirici etki görmektedir.

Kuvvet kullanma yasağı, ayrıca jus cogens niteliğe sahip bir yasak olup, istisnalar bakımından da dar yorumu tabi tutulmaktadır¹⁹⁷. Bu dar yorum, devletlerin veya uluslararası örgütlerin müdahale yasağı zırhını aşarak, yeni müdahale sebeplerini hukukilik kazandırma çabalarına engel olmakta ve kuvvet kullanmayı yalnızca BM Şartı’nda belirtilen hali ile sınırlı tutmaktadır¹⁹⁸.

1.2.2. BM Şartı VII. Bölümde Öngörülen Zorlayıcı Önlemler

BM Şartı’nın “*Barişin bozulması, Tehdidi ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler*” başlıklı VII. Bölüm’de kuvvet kullanma yasağına iki istisna getirilmiştir¹⁹⁹. Bunlardan ilki 51. Madde ile düzenlenen meşru müdafaa hakkı, diğeri BMGK’nin uluslararası bariş ve güvenliğin korunması veya yeniden sağlanması amacıyla kuvvet kullanılmasına karar verme yetkisidir. Meşru müdafaa konusu bu çalışmanın kapsamını oldukça genişleteceği için kapsam dışı bırakılmıştır.

¹⁹³ Shaw, 2003, s. 1021

¹⁹⁴ Brownlie, 1963, s. 268

¹⁹⁵ 1970 tarihli 2625 sayılı BMGnK kararı

¹⁹⁶ Korfu Boğazı davası, <http://www.icj-cij.org/docket/files/1/1645.pdf> (25.05.2015)

¹⁹⁷ Bu konudaki görüşler için bkz. Shaw, 2003, s.1010-1040

¹⁹⁸ Arsava, BM Güvenlik Konseyi’nin İnsan Haklarını Koruma Rolü ...” 2007, s. 2.

¹⁹⁹ Bu bölümde öngörülen istisnalar BM Şartı 2/7. Maddesinin istisnasını oluşturmaktadır.

1.2.3. Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunması: BM Şartı VII. Bölüm

BM Anlaşmasının “*Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler*” başlıklı VII. Bölümünde uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla alınacak önlemlerin usul ve şartları belirlenmiştir. VII. Bölüme göre, “barış ve güvenliğin sağlanmasında temel rol Güvenlik Konseyi”ndedir²⁰⁰. BMGK’nin VII. Bölüme ilişkin olarak alacağı kararlar 5 daimi üyenin veto yetkisini kullanmamasına bağlıdır²⁰¹.

BMGK 39. madde çerçevesinde, “*barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu veya bir saldırı olduğunu saptama*” yetkisine sahiptir. BMGK bu yetkisini kullanırken res’en harekete geçebileceği gibi BMGnK²⁰², BM Genel Sekreteri²⁰³ veya başka bir devletin talebiyle bu yetkisini kullanabilecektir.

BMGK’nin harekete geçebilmesi için ilk olarak 39. maddede belirtilen üç unsurdan birinin varlığını tespit etmesi gerekmektedir. Bunlar; barışın tehdidi, barışın bozulması ve saldıdır. BMGK bu tespiti yaptıktan sonra, kararlarında açıkça 39. maddeye dayandığını veya gerekçeleri ile barışa ilişkin değerlendirme yapmak zorunda değildir. BMGK, kimi durumlarda 39. maddeye açıkça atıfta bulunmuşken, kimi durumlarda sadece VII. Bölüme atıf yaparak yetinmiştir²⁰⁴.

BMGK’nin 39. madde kapsamında yapacağı tespit, dönemin koşulları ve uluslararası hukuktaki gelişmelere bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Özellikle,

²⁰⁰ BM Anlaşması md 24;

1. Birleşmiş Milletler’ in üyeleri, örgütün hızlı ve etkili hareket etmesini sağlamak için, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğu Güvenlik Konseyi’ ne bırakırlar ve bu sorumluluk gereğince görevlerini yerine getirirken Güvenlik Konseyi’nin kendi adlarına hareket ettiğini kabul ederler.
2. Güvenlik Konseyi, bu görevleri yerine getirirken Birleşmiş Milletler’ in Amaç ve İlkelerine uygun hareket eder. Bu görevleri yerine getirebilmesi için Güvenlik Konseyi’ ne verilmiş belirli yetkiler VI, VII, VIII ve XII. Bölümlerde gösterilmiştir.
3. Güvenlik Konseyi, BMGnK’ a incelenmek üzere yıllık raporlar ve gerektiğinde özel raporlar sunar.

²⁰¹ Jale Civelek, “Birleşmiş Milletler Teşkilatı Tarafından Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasında Zorlama Tedbirlerinin Alınması, Birleşmiş Milletler Kuvvetlerinin Kurulması ve Bu Kuvvetlerin Hukuki Dayanağı”, Milletlerarası Hukuk Bülteni, Yıl 10, Sayı 1-2, 1990, s. 19

²⁰² BM Anlaşması md. 11

²⁰³ BM Anlaşması md. 99

²⁰⁴ Civelek, 1990, s.20-21

soğuk savaş öncesi dönemde daimi üyelerin veto yetkisini oldukça etkin kullanması nedeniyle, BMGK 39. maddeyi işletememiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise, daimi üyelerin bu tutumunun değiştiği gözlemlenmektedir²⁰⁵. Soğuk Savaş sonrası dönemde, iç uyuşmazlıkların artması ve bu uyuşmazlıkların kitlesel katliamlara neden olarak uluslararası jus cogens normlarının ihlal edilmesi, uluslararası barış anlayışını da değişikliğe uğratmıştır. Bu değişiklikler bir taraftan ulusal yetki alanının uluslararası bir boyut kazanarak egemenlik zırhının koruyuculuğunun zayıflaması²⁰⁶ ve bu bağlamda insan haklarının uluslararası alanda korunması şeklinde kendini göstermiştir. Uluslararası hukuktaki yeni barış anlayışı sadece devletler arasındaki çatışmasızlığı işaret eden negatif barış anlayışından, insan haklarının ağır ve sistematik ihlallerini de durdurmaya yönelik ve bu hakların değerini ön plana çıkaran pozitif barış anlayışına evrilmiş, ancak uygulamada bu BMGK'nin eylemlerini tam anlamıyla hukuki bir zemine oturtmaya yetmemiştir²⁰⁷.

BMGK, yukarıda belirttiğimiz gibi, eğer 39. madde çerçevesinde uluslararası barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu veya bir saldırı eylemi olduğunu tespit ederse; 40. maddeye göre geçici önlemler alabilecek²⁰⁸, tavsiyelerde bulunabilecek, 41. madde çerçevesinde askeri olmayan, 42. madde çerçevesinde askeri dahil diğer önlemleri alabilecektir. BM Şartı'nın askeri önlemlere ilişkin 42. maddesi;

“Güvenlik Konseyi, 41. Madde'de öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir.”

²⁰⁵ Shaw, 2003, s.1020-1022

²⁰⁶ Arsava, Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu, 2011, s. 103

²⁰⁷ Arsava, BM Güvenlik Konseyi'nin İnsan Haklarını Koruma Rolü ..., 2007, s. 2-9.

²⁰⁸ Bu yöntemlerin neler olabileceği anlaşılmada belirtilmemiş olup, tamamen Konsey'in iradesine bırakılmıştır. Seha Meray, Devletler Hukukuna Giriş Cilt II, 4. Bası, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975, s. 444

42. maddedeki “... yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa ...” ibaresi ile BMGK’nin 41. maddeye başvurmadan, direkt olarak 42. Madde çerçevesinde müdahalelere başvurabileceği hüküm altına alınmıştır. BMGK askeri müdahaleyi 43. madde çerçevesinde üye devletler ile yapılacak özel anlaşmalar ile üye devletlerin sağlayacağı askeri güç vasıtasıyla yapacaktır. 47. maddede bu anlaşma ve askeri güç koordinasyonunu sağlamak amacıyla bir Askeri Kurmay Komitesi kurulması amaçlanmıştır. Ancak bu Komite kurulamamış ve 43. maddede belirtilen anlaşmalar imzalanamamıştır. Bunun yerine BMGK kuvvet kullanımı için üye devletleri yetkilendirmekle yetinmiş, her olayda bu kuvvetlerin kuruluşu, faaliyetleri vs. konularda farklı yollar izlenmiştir²⁰⁹.

BMGK, BM Anlaşmasında ana uygulayıcı konumunda olmakla birlikte BMGnK’nin de uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında yükümlülükleri vardır. İlk olarak 11. maddeye göre, BMGnK, BMGK’nin gündeminde olan ve eylem gerektiren konular hariç uluslararası barış ve güvenliğin korunması için ilgili devletlere tavsiyede bulunabilir. Ayrıca BMGK görevini yerine getirmese ikincil yetkili olarak BMGnK devreye girebilir²¹⁰. BMGnK’nin kararları tavsiye niteliğinde olduğu için devletler bu karara uymayabileceklerdir²¹¹.

1.2.4. Kuvvet Kullanma Yasağı Çerçevesinde Koruma Sorumluluğu

Kuvvet kullanma yasağı jus cogens nitelikte kesin bir yasak statüsündedir. İstisnalar bakımından ise dar yoruma tabi tutulmak zorundadır. Uluslararası ilişkilerde son yıllarda ileri sürülen ön alıcı-önleyici müdahale, güvenlik kararı olmaksızın yapılan insani amaçlı müdahaleler uluslararası toplum ve doktrinin geneline kabul görmemektedir.

Koruma sorumluluğu bakımından ise, henüz bir norm olup olmadığı tartışılırken bile, kuvvet kullanma yasağının bir istisnası olarak kabul etmek mümkün görünmemektedir. O halde, koruma sorumluluğu kavramı Dünya Zirvesi Sonuç Belgesinde de belirtildiği gibi, sadece BMGK kararı ile uygulanabilecektir. Koruma

²⁰⁹ Pazarcı, III. Kitap, 1997, s. 214

²¹⁰ Keskin, 2006, s. 146

²¹¹ Meray, II, 1965, s. 334

sorumluluğunun BMGK kararı ile uygulanabilmesi için de, bir önceki bölümde belirttiğimiz gibi, uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği veya bozulduğunun tespiti gerekmektedir²¹². Ancak bu tespitin BMGK kararında açıkça vurgulanması gerekmemektedir²¹³. Özetle, kuvvet kullanma yasağı bakımından koruma sorumluluğu kavramının getirdiği bir yenilik bulunmamaktadır. Koruma sorumluluğu kavramı BM Şartı'nın VII. bölümünde öngörülen zorlayıcı yöntemlere başvurma yetkisi çerçevesinde değerlendirilecektir.

2. KISIM: KAVRAMIN NORMATİF BAĞLAYICILIĞI

2.1. Uluslararası Hukukta Normların Bağlayıcılığı

İç hukukta olduğu gibi modern uluslararası hukukta da bir “norma itaat” vardır. Kuşkusuz, bireyin “norma itaati” ile devletlerin “norma itaati” arasında ciddi farklar bulunmakla birlikte, hukuk düzenlerinin doğası gereği bu göreceli itaat normların kudretinden ileri gelmektedir. Normun bu kudrete; doğal olarak haiz olduğu, uyanların iradeleri ile sahip olduğu, kendinden üstte başka norm vasıtasıyla sahip olduğu veya irade dışında toplumsal zorunluluklardan kaynaklandığı şeklinde çeşitli görüşler bulunmaktadır. Pazarıcı, modern uluslararası hukuk bakımından; bu görüşlerin hiç birinin normun kaynağını ya da başka deyişle kudretini açıklayamadığını ileri sürmüştür. Pazarıcı, UAD'nin 1966 tarihli Güney-Batı Afrika İkinci Aşama Davası'ndaki hukukun toplumsal gereksinimlere cevap vermesi ancak bunun yine hukuk disiplini sınırları içinde olması gerektiği görüşü ile 1974 tarihli Nükleer Denemeler Davası'ndaki ahde vefa ve iyi niyet ilkesine yaptığı atıfla normun kudretinin iradeci/pozitivist ve objektivist görüş ile şekillendiğini belirtmiştir²¹⁴.

Uluslararası hukukta normların kaynağı tahdidi olarak UAD Statüsünün 38. maddesinde sayılmıştır. Bunlar, anlaşmalar, teamül hukuku ve hukukun genel ilkeleridir. Koruma sorumluluğu kavramı bakımından, hali hazırda devletler

²¹² Arsava, Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu, 2011, s. 109-110

²¹³ Civelek, 1990, s. 20-22

²¹⁴ Pazarıcı, 1. Kitap, s. 16

tarafından imzalanmış bir anlaşma mevcut olmadığından, ancak teamül hukuku çerçevesinde, kavramın normatif bağlayıcılığa sahip olup olmadığı belirlenebilir.

2.1.1. Teamül Kuralları

Uluslararası hukukun varlığına ilişkin ya da uluslararası hukuk normlarının kudretine ilişkin tartışmalar doğal olarak teamül kurallarında da geçerlidir. Bu çerçevede iradeci görüşü savunanlara göre, teamül hukukunun temelinde bir zımni anlaşma yer almakta ve dolayısıyla sadece bu kuralların oluşumuna katılanlar bakımından bağlayıcı olmaktadır²¹⁵. Hukuki pozitivizm ile bağdaşan iradeci görüş Grotius’tan bu yana rağbet görmektedir²¹⁶. İradeci görüşün aksine objektivistler, teamül hukukunun varlığını mantıksal ya da sosyal zorunluluklara dayandırmaktadırlar.

Kuşkusuz hukuk normları ne sadece irade neticesinde ortaya konan kuralların sistematik yapılanması ne de sadece sosyal zorunluluklar ya da olgu sebebiyle var olan kurallardır. Başka bir deyişle, olgu olmadan normun varlığını, irade olmadan da olgunun norma dönüşmesi mümkün değildir²¹⁷.

Uluslararası teamül kuralları, hukuk kuralı olmaya müsait beklenti ve menfaatlerin, kolektif irade ile hukuk kuralı olarak ortaya konması ile var olur. Uluslararası Daimi Adalet Divanı’nın 38. maddesinde sonradan Uluslararası Adalet Divanı’nın 38. maddesine aynen yansıdığı hali ile uluslararası teamül hukuku “*hukuk kuralı olarak kabul edilen genel bir uygulamanın delili olarak teamül*” şeklinde tanımlanmıştır.

Uluslararası teamül hukuku, aynı eylem ve tutumların tekrar edilmesi ve bu eylem ve tutumların hukuk normu olduğu inancını kazanması olmak üzere iki unsura sahiptir. Bu unsurlar, maddi öge ve psikolojik öge altında incelenmektedir²¹⁸. Öğretide teamül hukukunun “maddi unsur” ve “psikolojik unsur” olmak üzere iki

²¹⁵ Emre Öktem, Uluslararası teamül Hukuku, Beta Yayınları, 2013, İstanbul, s. 23

²¹⁶ Shaw, 2003, s. 75

²¹⁷ Öktem, 2013, s. 44

²¹⁸ Pazarcı, 1. Kitap, s. 221, Yasemin Işıktaç, bu iki ögeye “devlet desteği” unsurunu da eklemektedir. Hukukun Kaynağı olarak Örf ve Adet Hukuku, Legal Kitabevi, 2009, s. 40-44

unsura sahip olması yönünde görüş birliği bulunmakla birlikte, bu unsurların birbirleri ile ilişkisi konusunda bir görüş birliği bulunmamaktadır.

2.1.1.1. Maddi Öge

Maddi öge bir teamül kuralının aynı koşul ve durumlarda aynı eylem ve tutumların tekrarlanmasını ifade etmektedir²¹⁹. Ayrıca, maddi öge sadece bir gereklilik değil aynı zamanda devletler arasında bir norm ihdas etme rızasına dayanır²²⁰. Aynı koşul ve durumlarda aynı eylem ve tutumların nasıl belirleneceği, başka bir deyişle nasıl sınırlandırılacağı konusunda gerek öğretide gerek uluslararası yargı kararlarında bir görüş bulunmamaktadır. Ancak genellikle, aynı koşul ve şartlarda aynı eylem ve tutumların tekrarlanması öğretide “devlet uygulaması” olarak ele alınmaktadır²²¹. Kuşkusuz, uluslararası teamül kurallarının tanımlanması ve belirlenmesinde diğer şart olan psikolojik unsur sağlansa da “devlet uygulaması” olarak tasniflenen kavram ve uygulamanın belirlenmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle psikolojik unsuru sağlayan her devlet uygulaması, teamül hukuku kuralı yaratma kudretine sahip değildir. Bunun yanında, aynı koşul ve durumlarda tekrarlanan devlet uygulamalarının bir teamül hukuku kuralı yaratabilmesi için de sağlaması gereken alt unsurlar vardır. Bunlar; uygulamanın genelliği ve tekrarı, sabit olması ve makul bir süre var olmasıdır.

Uygulamanın Genelliği ve Tekrarı:

UAD Statüsünün 38. Maddesinde “*hukuk kuralı olarak kabul edilen genel bir uygulamanın delili*” olarak tanımlanan teamül, Arapça “amel” kökünden gelmekte olup “*ortaklaşa veya karşılıklı iş yapma*” olarak tanımlanmaktadır²²². İşte bu ortaklaşa ve karşılıklı iş yapma eyleminin bir uygulama olabilmesi için genellik ilk şart olmaktadır. Teamül kuralının varlığı için elzem olan maddi öge genel olarak

²¹⁹ Pazarcı, I. Kitap, s. 221

²²⁰ Niels Petersen, “Customary Law Without Custom? Rules, Principles and the rule of State Practice International Norm Creation” American University International Law Review, 23:275, 2008, s. 300

²²¹ Öktem, 2013, s. 57

²²² Nişanyan Sözlük, <http://www.nisanyansozluk.com/?k=team%C3%BCI&x=0&y=0>

kabul edilebilir olmalıdır²²³. Genelliğin nasıl belirlenmesi gerektiği hususunda da mantıksal çözümlemelerle sonuca ulaşılmalıdır. Bu çerçevede, uluslararası toplumca müştereken ve yaygın bir biçimde yapılan uygulamanın genel olacağı söylenebilir. Genelliğin tespiti için başvurulabilecek bir başka yol, uygulamanın azınlıkta kalan kısmı için “marjinal” değerlendirilmesi yapabilmektir²²⁴. Yine de, genellik üzerine soyut bir tanım yapmak yerine her somut olayın niteliğine göre değerlendirme yapmak aranan genellik şartının ispatı için daha makul bir yol olacaktır.

Uluslararası teamül kuralının varlığı için, sadece genel olması yetmemekte, aynı zamanda söz konusu genel uygulamanın tekrar edilmesi de gerekmektedir. Esasında bir uygulamaya dair “genel” tespitinde bulunabilmek için o uygulamanın sadece bir kez değil, birden fazla yapılmış olması veya yapılacağına dair bir belirtinin olması gerekmektedir. Başka bir deyişle “genel” alt unsurun varlığının tespitinde “uygulamanın tekrarı” önemli bir belirteç olarak karşımıza çıkmaktadır. Genellik alt unsurunda uygulamanın dünyanın her yerinde değil sadece bir bölgesinde var olması da mümkün görünmektedir. Aksi halde, genellik ile evrensellik arasındaki farkı tespit edebilmek mümkün olmazdı.

Sabitlik

Uygulamanın sabit olması ile kastedilen, aynı durum ve şartlarda yapılan uygulamanın kolektif olarak aynı tepki ile karşılaşması, yani aynı biçimde yapılmasıdır²²⁵. Bu halde sabitlik, “kesintisiz” olmalıdır. Uygulamanın sabitliği ayrıca “*menfaati özel olarak etkilenenler*” ve diğerleri arasındaki uyuma işaret eder. UAD Kuzey Denizi Kıta Sahaneliği davasında yaptığı “... *menfaatleri özellikle etkilenenler dahil olmak üzere devletlerin uygulamaları hemen hemen yeknesak olmalıdır*” tespitinde bu hususu belirtmiştir²²⁶.

²²³ Öktem, 2013, s. 61

²²⁴ Öktem, 2013, s. 62

²²⁵ Öktem, 2013, s. 83

²²⁶ Kuzey Denizi Kıta Sahaneliği Davası, Öktem, age, s. 83

Süre

Teamül kuralları, terime yüklenen anlam gereği öteden beri gelen bir takım uygulamaları işaret eder. Süre bakımından soru işareti doğuran nokta, bu sürenin uzunluğu noktasında yoğunlaşmaktadır. Bir teamül kuralının oluşabilmesi için gereken süre nedir? Teamülün modern uluslararası hukukta, özellikle teknolojinin gelişmesi ile birlikte herhangi bir süreye ihtiyacı olmadığı şeklinde görüşler bulunmaktadır²²⁷. Kuşkusuz, bugün için her devletin uygulamalarından teknoloji sayesinde anında haberdar olunabilmesi, BM sistemi içerisinde kararların oldukça pratik bir biçimde ifade edilebilmesi ve tartışılabilmesi bu görüşü doğrulamaktadır. Bu sayede bir itiraza maruz kalmayan uygulamanın teamül kuralı oluşturabilme kabiliyeti ortaya çıkacaktır. Ancak, devlet uygulamalarının sahip olması gereken genellik ve tekrar ile sabitlik alt unsurları ancak bir süre içinde tespit edilebilir. Bu halde süre, genellik ve tekrar ile sabitliği belirlemede özel bir konuma sahip olduğundan tamamlayıcı bir işlev görür. Dolayısıyla süre, halen teamül hukukunun bir unsuru olmaktadır, ancak sürenin uzunluğunun eskiye nazaran günümüzde oldukça kısaldığını belirtmek gerekmektedir²²⁸.

2.1.1.2. Psikolojik Öge

Uluslararası teamül kurallarının sahip olması gereken psikolojik öge, yapılan eylem veya durumun bir hukuki temele sahip olduğuna dair olan inancı ifade etmektedir²²⁹. Latince “*opinio juris sive necessitatis*” olarak da ifade edilen kavram, Türkçe “*hukuki niteliği ya da zorunluluğu inancı*” şeklinde karşılık bulmaktadır²³⁰. *Opinio juris*, devletlerin genel ve tutarlı uygulamalarının hukuki yükümlülük ile buluşmasıdır. Bu hukuki yükümlülük, yalnızca metafizik bir alanda sıkışıp kalmamakta aksine uygulamalarda somut bir biçimde kendini bulmaktadır. Başka bir deyişle, teamül hukukunun varlığı ilk olarak genel uygulamaya bağlı, *opinio juris* unsuru daha sonradan vücut bulmaktadır. *Opinio juris* olmaksızın teamül kuralının

²²⁷ Öktem, 2013, s. 92

²²⁸ Öktem, 2013, s. 101

²²⁹ Pazarıcı, I. Kitap, s. 223

²³⁰ Öktem, 2013, s. 102

mevcudiyet bulmayacağı açıktır. UDAD Lotus kararında tekdüze ve yaygın bir uygulamanın varlığını tespit etmiş, ancak *opinio juris*'in yokluğu nedeniyle bit teamül kuralı tespit edememiştir²³¹. Yine 2012 tarihli Almanya vs. İtalya Yargı Bağımsızlıkları davasında UAD, olağanüstü uygulamaların bir kurala dönüşmediğini *opinio juris*'in yokluğu ile tespit edebilmiştir²³². Bu halde, bir teamül hukukunun var olabilmesi öncelikle, genel ve tekrarlanan ve sabit bir devlet uygulamasının *opinio juris* unsurunu içermesi ile mümkün görünmektedir. Ancak *opinio juris*'in bir uygulama içinde ne zaman vücut bulduğu konusu muğlaktır. Kaldı ki, bu muğlaklık teamül hukukunun varlığına gölge düşürmeyecektir. Nasıl ki bir anlaşma imzalanıp, belirli diğer şartların sağlanması ile bağlayıcı oluyorsa, teamül hukuku kuralı da *opinio juris*'in tespiti ile bağlayıcılık kazanacaktır.

Opinio juris'e ilişik bir diğer önemli husus, kimi ahlaki yükümlülüklerin uygulanarak teamül kuralı yaratıp yaratmayacağı hususundadır. Örneğin insani konularda var olan ahlaki yükümlülükler genel ve sabit bir biçimde tekrarlanmaya başladığında bir teamül hukuku kuralı oluşacağı açıktır. Burada önemli olan husus uygulamanın *opinio juris*'ten önce varlığının zorunluluğu konusunun aksine bir durum oluşmasıdır. Belirtmek gerekir ki, bir ahlaki yükümlülük tek başına bir hukuk kuralı oluşturma kudretine sahip değildir. Bir ahlaki yükümlülüğünün uluslararası teamül hukuku kuralına dönüşebilmesi ancak bunun genel ve sabit bir devlet uygulaması ile tekrarlanması ile mümkündür. O halde, *opinio juris* gibi görünen ahlaki yükümlülükler ancak uygulama ile teamül kuralına dönüşebilecektir. UAD Korfu Boğazı davasında “*en temel insaniyet meselelerine*” atıfta bulunmuş, ancak bunun tek başına bir hukuki yükümlülük sağlamadığına karar vermiştir²³³. Yine Nikaragua²³⁴ ve Nükleer Silahlar²³⁵ davasında aynı görüşü benimsemiştir.

Opinio juris unsurunda da, “*menfaati özel olarak etkilenenler*” karşımıza çıkmaktadır. Bir davranış veya tutumun teamül hukuku kuralı olduğunu tespit ederken “*menfaati özel olarak etkilenenler*” ile diğerleri arasında bir ayrım

²³¹ Lotus, 7.9.1927, Seri A, No. 10, s. 28

²³² Devletlerin Yargı Bağımsızlığı Davası, Almanya vs. İtalya, 3.2.2012, 24, s. 55.

²³³ Korfu Boğazı, 1949, s. 22

²³⁴ Nikaragua 1986, s. 218

²³⁵ Nükleer silahlar, 1996, s. 79

yapılmaktadır. Deniz Hukuku gibi coğrafi konum itibarı ile ayrıksı durum oluşturmaya müsait alanlarda “*menfaati özel olarak etkilenen*” devletlerin kural oluşurken söz hakkının daha fazla olduğu görülmektedir²³⁶. Ancak, insancıl hukuk ve insan hakları hukuku alanlarında evrensel nitelikte olan konularda “*menfaati özel olarak etkilenenlere*” bir ayrıcalık tanımak doğru görünmemektedir. Bu halde, uluslararası toplumun tümünü etkilemeye müsait durumlar karşısında “*menfaati özel olarak etkilenenler*” ve diğerleri olarak bir ayırım yapılmayacaktır.

Opinio juris, bir norma hukukilik bahşeden unsur olmakla birlikte, devlet uygulamalarının veya uygulamalara karşı devlet itirazlarının normun varlığına yaptığı etkiyi de tespit eder. Başka bir deyişle, kurala ayrıksı davranışın bir ihlal mi yaratacağı yoksa varlığını reddine ilişkin bir beyan olarak mı anlaşılacağı konusu *opinio juris* ile çözümlenebilir. Teamül kuralı olup olmadığı konusunda yoğun tartışma bulunan bir kuralın *opinio juris* unsurunun kudreti sorunun cevabını belirleyecektir. Örneğin, işkence yasağına karşı devletlerin birçoğunun işkence yapmasına karşı kuralın ayakta kalması güçlü bir *opinio juris* barındırması ile açıklanabilir²³⁷.

BM Organlarının Teamül Oluşumuna Etkisi

BM organlarının teamül kurallarının oluşumunda kayda değer etkileri vardır²³⁸. BMGnK ve BMGK kararları ve devletlerin bu kararlarken alınırken gösterdiği tutumlar teamül kurallarının varlığını doğrudan etkileyebilmektedir. BMGnK bakımından, BM Şartı’nın 10. maddesine göre, BM Şartı kapsamına giren ya da Şart kapsamında öngörülen organların yetki ve görevlerine ilişkin sorunlar konusunda görüşme yapabilmesi ve tavsiyede bulunabilmesi teamül kurallarının varlığına ilişkin bir meselede kendini gösterebilir. Ayrıca, BM Şartı’nın 13. maddesinde BMGnK’nin uluslararası hukukun tedricen gelişimine katkıda bulunabileceği belirtilmiştir. Bu çerçevede, BMGnK kararları bağlayıcı olmasa da, teamül kurallarının oluşumunda doğrudan bir etkiye sahip olabilecektir.

²³⁶ Öktem, 2013, s. 124

²³⁷ Öktem, 2013, s. 131

²³⁸ Öktem, 2013, s. 163

BMGnK’de kabul edilen kararların, teamül hukuku kuralı oluşturup oluşturmadığı konusunda bir takım kıstaslara başvurmak zorunludur. İlk olarak kararın nasıl alındığına bakmak gerekmekte, daha sonradan menfaati özel olarak etkilenen devletlerin tutumu ve son olarak olumsuz oylara bakmak gerekmektedir. Bu kıstaslar çerçevesinde, teamül kuralının varlığı hakkında net bir tespit yapmak mümkün görünmektedir.

BMGnK’nin insan haklarına ilişkin aldığı kararların, teamül kuralının varlığı konusunda, diğer meselelere ilişkin aldığı kararlara nazaran daha ayrıcalıklı bir konumda olduğu söylenebilir. Bu ayrıcalık insan haklarının özel konumundan ileri gelmektedir. BMGnK’nin insan haklarına ilişkin kararlarının bu anlamda teamül kuralı oluşturabilme ihtimali daha fazladır. BMGnK’nin insan haklarına ilişkin kararlarının bağlayıcılığı bakımından ise, Öktem, bu kararların anlaşma ile teamül arasında bir konumda olduğunu belirtmektedir²³⁹. Gerçekten de, kimi zaman yargı kararlarında da atıfta bulunulan²⁴⁰ 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi diğer BMGnK kararlarına göre ayrıcalıklı bir konumdadır. Burada önemli olan husus insan haklarına ve insancıl hukuka ilişkin BMGnK kararlarının -ki bunlar daha sonradan BMGK Konseyi kararlarına konu olmuşlarsa- bir anlaşma veya teamül hukuku kuralı olmadığını tespit etmekle beraber, sahip oldukları ayrıcalığı “normatif kabiliyet” ile açıklamak mümkündür.

Bir statü tespiti olarak normatif kabiliyet, uluslararası hukukta bir anlaşma ya da bir teamül hukuku kuralı olmayan kuralların bağlayıcılığının esasından kaynaklandığını belirtir. Başka bir deyişle, bir norm olabilme bakımından usul şartlarının eksikliğine rağmen, norma itaat konusundaki inanç, normun esasındaki güçten ileri gelir. Bu tür kurallar uluslararası hukukta “*esnek hukuk kuralı*” olarak tanımlanmaktadır. Esnek hukuk kuralı, herhangi bir icra mekanizması ve bağlayıcılıktan yoksun olmakla beraber, ahlak kuralları ve diğer bağlayıcı olmayan kurallardan farklı bir konuma sahiptir. Esnek hukuk kuralları, standart bir hukuk kuralı gibi değerlendirilmemekte ancak bu kuralların hem siyasi etkisinden hem

²³⁹ Öktem, 2013, s. 182

²⁴⁰ Tahrandaki Rehineler Davası, 1980, s. 42, 91.

esasından kaynaklanan gücünden söz edilmektedir²⁴¹. İnsan haklarına ilişkin BMGnK kararları da, belirttiğimiz bu esnek hukuk kuralları vasfına sahiptir. Bu çerçevede bu tip kurallar, uluslararası hukukun kaynağı olarak kabul edilmemekle beraber, teamül kuralı veya bir anlaşma kuralı oluşturmaya müsait, başka bir deyişle norm olmadan normatif kabiliyete sahip normlar olarak değerlendirilmektedir.

2.2. Koruma Sorumluluğu Kavramının Normatif Bağlayıcılığı

Koruma sorumluluğu kavramı, ilk olarak uluslararası öğretilerde tartışılmış ve ICISS tarafından BM'e raporlanmıştır. Normatif bağlayıcılık bakımından koruma sorumluluğu, herhangi bir uluslararası anlaşmaya konu olmadığından ancak teamül hukuku çerçevesinde değerlendirilebilir. Koruma sorumluluğunun bir teamül hukuku kuralına dönüşüp dönüşmediğinin tespiti için ilk olarak bir uygulamanın varlığı ve bunun genel olarak tekrar edilip edilmediği önem taşımaktadır.

Uygulamanın varlığı konusunda, koruma sorumluluğundan önce insani müdahale amacıyla yapılan müdahaleleri de değerlendirmeye katmak gerekir. Bunun nedeni koruma sorumluluğu kavramı ile insani müdahale kavramının büyük ölçüde benzerlik göstermesidir. Bu bağlamda, özellikle 1990 sonrası dönemde insani müdahale amacıyla yapılmış birçok örnek koruma sorumluluğu kavramının öz itibari ile daha önceden uygulandığını gösterebilir²⁴². Ancak bu uygulamaların genel olarak tekrarı ve sabit olarak yapılıp yapılmadıkları önem arz etmektedir. Devletlerin her ağır insan hakları ihlali karşısında tutarlı bir davranış sergilediğini iddia etmek güçtür. Bu konuda tutarlı bir davranış sergilenmiş olsaydı, örneğin Ruanda'da, Kosova'da milyonlarca insan ölmeden bir müdahale söz konusu olurdu. Bunun yanında, böylesi bir tutarlı davranış olsaydı, insani müdahale konusunda meşruiyet tartışmaları yapılmaz ve dolayısıyla yeni bir kavram üretme girişimleri olmazdı. Uygulamanın genel olarak tekrarı ve sabitliği unsurunu sadece koruma sorumluluğu kavramının ortaya atıldığı 2001 tarihinde itibaren ararsak, bu halde de koruma sorumluluğu kavramına atfen yapılmış Libya müdahalesinin karşısında, koruma sorumluluğunun uygulanamadığı Suriye'ye yapılamamış müdahale bulunmaktadır. O

²⁴¹ Shaw, 2003, s. 110

²⁴² Kosova, Bosna, Ruanda gibi

halde, insanların ağır ve sistematik ihlallerden koruma maksadıyla uluslararası toplumda bir uygulamanın varlığından söz edilebilir. Ancak bu uygulamaların genel olarak tekrar edildiği konusunda ciddi şüpheler bulunmaktadır.

Koruma sorumluluğu kavramının *opinio juris* barındırıp barındırmadığı konusunda ise, ilk olarak temel alınacak belge Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'dir. Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nde kabul edildiği hali ile koruma sorumluluğu konusunda, temel vurgu devletin vatandaşlarına karşı olan sorumluluğudur²⁴³. Uluslararası toplumun insanları ağır ve sistematik hak ihlallerinden koruması konusu belirsiz ifadelerle Sonuç Belgesi'nde yerini almıştır. Bir uygulamanın hukuk kuralı olduğuna dair yaygın inancı ifade eden *opinio juris*, koruma sorumluluğunun devlete düşen payında kısmen yer bulmaktadır. Şöyle ki, devletlerin halklarını *jus cogens* nitelikteki soykırım, insanlığa karşı suçlar, etnik temizlik ve savaş suçlarından koruması hali hazırda bir görevdir. Bu görevin, Sonuç Belgesi ile teyit edilmesi güçlü bir *opinio juris* varlığına işaret eder. Ancak, uluslararası toplumun sorumluluğu bakımından ise, devletlerin insani müdahaleye ilişkin kaygılarını güçlü bir dille ifade etmesi ve bu kavramın yeni bir insani müdahaleye cevaz vermemesi gerektiği şeklindeki görüşleri²⁴⁴ *opinio juris*'in oluşmadığını göstermektedir.

Sonuç Belgesi'nin hukuki niteliği bakımından ise, BMGnK kararlarının bağlayıcı olmadığı ve bu sebeple uygulamaya konu olmayacağı söylenebilir. Ancak, BMGnK kararları bağlayıcı olmamakla beraber, konsensüs ile kabul edildiği durumlarda güçlü bir *opinio juris* varlığına işaret eder. Bunun yanında, temel insan haklarının korunmasına ilişkin kararların esnek bir kural olarak kabul edilebileceği söylenebilir. Bu halde, koruma sorumluluğunun konsens ile kabul edilmesi ve insan haklarına ilişkin olması bu kavramın esnek bir hukuk kuralı olduğu konusunda güçlü bir iddiaya neden olabilir.

²⁴⁴ UN General Assembly, 97th-101st Plenary Meeting Official Records (Report of the Secretary-General (A63/677), A/63/PV.97.101, 23/24/28 July 2009, <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/document-archive/united-nations?view=fjrelated&id=2410>

3. KISIM: ULUSLARARASI SORUMLULUK BAKIMINDAN KORUMA SORUMLULUĞU

3.1. BM Organlarında Koruma Sorumluluğu

3.1.1. Güvenlik Konseyi ve Koruma Sorumluluğu

2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nde BMGK'nin koruma sorumluluğu kapsamında görevleri açık bir biçimde ifade edilmiştir. Tekrara düşmeden kısaca belirtmek gerekirse, BMGK'nin koruma sorumluluğuna ilişkin olarak görevi mevcut uluslararası hukuk kuralları ile sınırlıdır. Başka bir deyişle, koruma sorumluluğu kavramı BMGK'nin görevleri bakımından herhangi yeni bir görev veya yetki getirmemiştir. İnsani müdahale tartışmalarından bu yana var olan BMGK'nin zamanında ve etkili işleyemediği durumlarda ne olacağı sorunu koruma sorumluluğu kavramında da devam etmiştir²⁴⁵. Bu tartışmaların odak noktasını “siyasi irade” sorunu ve “BM'nin iç çatışmaları önleme kapasitesi” hakkındaki geçmiş örnekler oluşturmaktadır.

BMGK'nin görevi, BM Şartı'nın VI, VII ve VIII. Bölümde öngörülen sınırlarıyla zorlayıcı yöntemleri, koruma sorumluluğu kavramı çerçevesinde zamanında ve etkili bir biçimde yerine getirmektir. Bu bağlamda, BMGK'nin koruma sorumluluğu bağlamında ihdas ettiği kararlar aşağıda kısaca incelenmiştir²⁴⁶.

Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması Hakkında 1674 sayılı Karar

Koruma sorumluluğu kavramı BMGK kararlarına ilk defa 28 Nisan 2006 tarihli *1674 sayılı Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması Hakkında Karar* ile yansımıştır. Bu kararda, Dünya Zirvesi Sonuç Belgesinin 138. ve 139. maddeleri teyit edilmiştir. Kararda, soykırım, büyük ölçekli insanlığa karşı suçlar gibi ağır insan hakları ihlallerinin uluslararası barış ve güvenlik açısından tehlike arz

²⁴⁵ Luck, The Un and Responsibility to Protect, 2008, s. 2

²⁴⁶ Libya ve Suriye krizlerine ilişkin kararları çalışmanın 3. Bölümünde incelenmiştir.

edebileceğinin vurgulanması dikkat çekmektedir²⁴⁷. Bunun yanında, BMGK tarafından oybirliği ile ihdas edilen bu kararın, kavram hakkında yeni bir dönem başlattığına vurgu yapılmaktadır²⁴⁸.

Darfur Hakkında 1706 sayılı Karar

Sudan'ın Darfur bölgesinde 2003 yılında başlayan iç çatışmalar nedeniyle ortaya çıkan insani kriz uluslararası toplum bakımından koruma sorumluluğu yaklaşımını gündeme getirmiştir. BMGK 31 ağustos 2006 tarih 1706 sayılı kararı ile 17300 BM barış gücü ekibini Darfur'da görevlendirerek insani krize müdahalede bulunmuştur²⁴⁹. Anılan karar ile açıkça BMGK'nin ilk defa koruma sorumluluğuna atıfta bulunduğu 1674 sayılı karar teyit edilmiştir.

Burma Hakkında Karar

12 Ocak 2007'de BMGK Burma'daki insani kriz durumunu İngiltere ve Amerika öncülüğünde oylamıştır. Barışçıl hükümler içeren kararda, azınlıklara karşı uygulanan saldırıların sona erdirilmesi, insani yardım organizasyonlarının bölgeye ulaşımının sağlanması, ILO ile işbirliği yapılması, demokrasi için siyasi diyalog yollarının kullanılması, politik mahpusların serbest bırakılması ve BM'nin dostane girişimlerinin desteklenmesi öngörülmüştür. Çin ve Rusya bölgeye ilişkin BMGK'nin yetkisinin olmadığı ve uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altında olmadığı ve yetkinin BM İnsan Hakları Konsey'inde olduğundan bahisle kararı veto etmiştir²⁵⁰.

²⁴⁷ Resolution 1674 UNSC, UN Doc S/RES/1674 (2006)

²⁴⁸ Hugh Breakey, "RtoP+POC (+IHRL)=RtoPC: the UNSC and the hybridisation of International Protection Principles", RtoP and Sovereignty, Ed. Ramesh Thakur and Charles Sampford, Ashgate, 2013, s. 41-61

²⁴⁹ UN DOC S/RES/1706

²⁵⁰ International Coalition for the Responsibility to Protect, Key developments on the Responsibility to Protect at the UN 2005/2011.

1894 sayılı Sivillerin Korunması Hakkında Karar

11 Kasım 2009 tarih 1894 sayılı BMGK kararı ile silahlı çatışmalarda sivillerin korunması ve dünyada sivillere karşı devam eden şiddetin sona erdirilmesi gerektiği teyit edilmiştir. Anılan karar ile Dünya Zirvesi Sonuç Belgesinin 138. ve 139. maddeleri tekrar edilmiş ve birincil sorumluluğun devlette olduğu, egemenliğin devletin kendi halkını zulümlerden koruması için bir sorumluluk anlamı taşıdığı ve uluslararası toplumun devletin bu sorumluluğunu tamamlayabilmesi için yardımcı olacağına vurgu yapılmıştır.

3.1.2. Siyasi İrade ve Veto Sorunu

Siyasi İrade Sorunu

Siyasi irade sorunu, insani müdahale kavramından bu yana mevcut olan bir sorundur. Örneğin Ruanda'da yaşanan insani kriz karşısında BMGK'nin görevini zamanında ve etkili bir biçimde yerine getirememesi ve bu nedenle soykırım yaşanması BMGK'nin rolü hakkında şüpheler doğurmuştur²⁵¹. BMGK her ne kadar siyasi bir organ olsa da, rolü itibari ile sadece siyaseten değil hukuken de uluslararası topluma karşı sorumludur. BMGK üyelerinin karar alırken, sadece menfaatleri doğrultusunda davranmaları koruma sorumluluğu yaklaşımının altında yatan ahlaki yükümlülüklerle çelişmektedir. Siyasi irade sorunu, yükümlülüklerin normatif düzlemde işlevselleşmesinin önündeki en büyük engellerden biridir. Siyasi irade sorunu, Libya ve Suriye krizlerinde BMGK'nin kararlarında da devam etmiştir.

Veto Sorunu

Veto sorunu özü itibariyle siyasi irade sorunu ile iç içedir. Veto sorunun siyasi irade sorunundan farkı, çözülebilme ihtimalinin olmasıdır. İnsani müdahaleden bu yana devam eden bir sorun olarak veto sorununun, en azından koruma sorumluluğuna yansımaması için ICISS ve Yüksek-Panel raporlarında aşamalı sorumluluk öngörülmüştü. Veto sorununa ilişkin olarak doktrinde, insani kriz

²⁵¹ UN, Report of the Independent Inquiry into the Actions of the United Nations During the 1994 Genocide in Rwanda, 2009, UN Doc S/1999/12, s. 37-38

karşısında bu yetkisini kullanan devletlerin, veto yetkisini neden kullandığını gerekçeli olarak açıklama sorumluluğuna vurgu yapılmıştır²⁵². Yine, veto yetkisini gerekçesiz kullanan devletlerin, güçlü bir hukuki dayanağı olmasa da, gayri-meşru bir davranış içerisine girdikleri iddia edilmektedir²⁵³. Bu çerçevede, BMGK üyelerinin, jus cogens nitelikte ve erga omnes yükümlülüklerle haiz dört suçu işleyen veya korumada apaçık başarısız olan devletlerle karşı girişilecek eylemlerde veto yetkisini kullanması, uluslararası sorumluluk kurumu bakımından sorumluluk doğurabilecektir. Kuşkusuz veto yetkisi sınırsız bir yetki değildir. BM'nin amaçlarına aykırı hareket eden ve bunun sonucunda zarara neden olan her devletin sorumluluğu olduğu gibi, veto yetkisini kullanarak BM'nin amaçlarına aykırı hareket eden ve zarara neden olan BMGK üyelerinin de sorumluluğu doğacaktır.

3.1.3 BMGnK ve Koruma Sorumluluğu

BMGnK'nin koruma sorumluluğundaki rolü, BMGK ile kıyaslandığında ilk etapta daha zayıf görünmekle birlikte, özellikle kavramın olgunlaşması, sınırlarının belirlenmesi ve gelecekteki konumunun ne olacağı konularındaki etkisi dikkate değerdir. BMGnK'nin bugüne kadar koruma sorumluluğu üzerine yaptığı çalışmalardan en önemlisi 2010 yılında BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon tarafından BMGnK'ye sunulan “*Koruma Sorumluluğu'nun Uygulanması*” raporudur. Anılan bu raporda, devlet egemenliği ve insan haklarının korunması arasındaki ikileme vurgu yapılmış ve ikileme çözüm üretme konusunda gayretini göstermiştir. Rapor ile Sonuç Belgesi'nde öngörülen kavrama dair içerik teyit edilmiştir.

Rapor'u diğer raporlar ve uluslararası belgelerden ayrı tutan, önleme sorumluluğunu egemen devlet ve uluslararası toplum tarafından sağlanması gereken sorumluluk olarak ayrı ayrı ele alınması, tepki verme sorumluluğunu ise askeri eylemlerden ziyade barışçıl önlemler olarak değerlendirilmesidir²⁵⁴.

²⁵² R. Anthea, “Legality vs Legitimacy: Can Uses of Force be illegal but Justified?” in ALSTON, P. EÇ MAcdonald (ed.), Human Rights, Intervntion and the Use of Force, Oxford, Oxford University Press, 2008, s. 186

²⁵³ R. Anthea, 2008, s. 206

²⁵⁴ Uygulama Raporu, section, II, III ve IV

BMGnK'nin koruma sorumluluğu hakkındaki bir diğer önemli çalışması 23, 24 ve 28 Temmuz 2009 tarihinde yapılan toplantıdır. Bu toplantıda üyeler tarafından Sonuç Belgesi çerçevesinde insani krizlerin sona erdirilmesi için kavramın uygulanması konusundaki görüşleri ile devletlerin koruma sorumluluğuna ilişkin ifade ettikleri kaygılar göze çarpmaktadır²⁵⁵.

BMGnK bu çalışmaların yanı sıra, hali hazırda BM Şartı'nın 10 - 14 maddeleri arasında düzenlenen hükümler ile BM'nin amaçları doğrultusunda BMGK ile örgütün üyelerine tavsiyelerde bulunabilir. BMGnK'nin tavsiyeleri, bağlayıcı olmamakla beraber, ciddi bir etkiye sahiptir. Bunun yanında, BMGK'nin etkisiz kaldığı durumlarda arabuluculuk, bağlayıcı olmayan bir takım önlemler ve “*Barışı Koruma*” prosedürü altında bir takım yetkilerini kullanma durumu söz konusu olabilecektir.

Uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusuna içkin olarak ele alınan koruma sorumluluğu kavramının uygulanması yalnızca BMGK'nin uhdesinde değildir. Bu durum UAD'nin BM'nin Belirli Harcamaları danışma görüşünde de teyit edilmiştir²⁵⁶. Uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında BMGnK'nin BM Şartı'nın 14. maddesine göre tali bir rolü vardır. Ancak BMGnK'un uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden tesisine ilişkin bu rolü yalnızca bağlayıcı ve askeri olmayan önlemlerle sınırlıdır²⁵⁷.

3.1.4 BM İnsan Hakları Konseyi ve Koruma Sorumluluğu

BM İnsan Hakları Konseyi, 2006 yılında eskiden Ekonomik ve Sosyal Konsey altında görev yapan İnsan Hakları Komisyonu yerine BMGnK'a bağlı alt organ olarak kurulmuştur²⁵⁸. Konsey'in görevi, özellikle ağır ve sistematik insan hakları ihlalleri karşısında incelemeler yapmak ve alınacak tedbirler konusunda tavsiyelerde

²⁵⁵ Bkz. UN General Assembly, 97th-101st Plenary Meeting Official Records (Report of the Secretary-General (A63/677), A/63/PV.97.101, 23/24/28 July 2009, <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/document-archive/united-nations?view=fjrelated&id=2410> (25.05.2015)

²⁵⁶ Advisory Opinion on the Certain Expenses of the United Nations, s. 163

²⁵⁷ C. Tomuschat, “Uniting for Peace”, United Nations, Audio Visual Library of the International Law, 2008, s. 1-6

²⁵⁸ A/RES/60/251

bulunmak şeklinde belirlenmiştir. Bu bağlamda Konsey, koruma sorumluluğu için özel bir öneme sahiptir.

3.2. Devletlerin Sorumluluğu Bakımından Koruma Sorumluluğu

Devletlerin egemen eşitliği ilkesi ve uluslararası toplumda var olmanın gereği devletlerin sorumluluğu uluslararası hukukun temel bir ilkesidir²⁵⁹. Devletlerin uluslararası sorumluluğu, haksız bir fiilin varlığı ya da sonucu uluslararası hukuka atfedilebilir hukuka uygun bir fiilin varlığı, zarar ve illiyet bağı sonucunda doğar²⁶⁰. Uluslararası sorumluluk, BM'nin alt organlarından Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun (UHK), 2001 yılında kabul ettiği taslağın 2. Maddesine göre; icrai veya ihmali davranış neticesiyle, bir eylem uluslararası hukuka göre devlete isnat ettirilebiliyorsa ve eylem uluslararası hukukun bir ihlalini oluşturuyorsa doğar. Devletin uluslararası sorumluluğu yalnızca hukuki olarak doğar, cezai olarak devletin sorumluluğunun doğması mümkün değildir²⁶¹.

Koruma sorumluluğu bakımından devletlerin uluslararası sorumluluğunun doğup doğmayacağı konusunda ise ilk olarak koruma sorumluluğunun sınırlarını çizmek gerekmektedir. Bu çerçevede, koruma sorumluluğu devletin vatandaşlarını soykırım, insanlığa karşı suçlar, etnik temizlik ve savaş suçlarından koruması görevine isnat eder. Devlet vatandaşına karşı bu sorumluluğunu icrai veya ihmali davranışla ihlal edebilir. Ancak burada önemli olan husus bu sorumluluğun uluslararası hukukta sujeliği bulunmayan bireye karşı doğmasıdır. Dolayısıyla, devlete sadece jus cogens nitelikteki kuralları ihlal ettiği ve erga omnes yükümlülüklerini yerine getirmediği gerekçesiyle uluslararası bir sorumluluk yüklenebilecektir. Bu sorumluluğu ihlal eden devletlere karşı, BMGK siyaseten bir yaptırım uygulayabilecektir. Bireyler veya gruplar bakımından ise doğan ilişki ulusal alanda korunamayan insan haklarının uluslararası alanda korunması şeklinde tezahür edecek ve yalnızca devletler bakımından hukuki bir müeyyideye bağlanabilecektir. Cezai anlamda ise, devletin bu

²⁵⁹ Shaw, 2003, s. 694

²⁶⁰ Pazarıcı, 3. Kitap, s. 152

²⁶¹ Ozan Değer, Soykırım Suçu ve Devletin Sorumluluğu: UAD Bosna-Hersek v. Sırbistan-Karadağ Kararı, Uluslararası İlişkiler, 2009, Cilt 6, Sayı 22, s. 67

sorumluluğu uluslararası ceza hukukunun bir konusudur. Uluslararası sorumluluk hukuku bakımından devlete cezai bir sorumluluk yüklemek mümkün değildir.

3.3. Uluslararası Örgütlerin Sorumluluğu Bakımından Koruma Sorumluluğu

Uluslararası örgütlerin sorumluluğu, onların uluslararası hukuk sujesi olarak kabul edilmesinden ileri gelmektedir²⁶². Koruma sorumluluğunda, uluslararası örgütlerin halkları soykırım, insanlığa karşı suçlar, etnik temizlik ve savaş suçlarından koruma görevi belirsiz olarak ifade edilmiştir. Sorumluluğun doğması için yukarıda belirttiğimiz hukuka aykırı veya sonucu uluslararası hukuka bağlanabilen bir eylem, bu eylem sonucunda zarar ve zarar ile eylem arasında illiyet bağı bulunmalıdır. Dolayısıyla, Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nde kabul edilen uluslararası örgütlerin koruma sorumluluğu ile uluslararası örgütlerin uluslararası sorumluluğu arasında bir bağ yoktur. Koruma sorumluluğu daha çok ahlaki bir dayanak taşırken, uluslararası sorumluluk hukuki bir dayanak taşımaktadır.

Koruma sorumluluğu bakımından, uluslararası örgütlerin sorumluluğu ancak, uluslararası örgütlerin koruma sorumluluğuna dayanarak giriştikleri eylemler bakımından doğar. Bu sorumluluk, uluslararası örgütlerin karar organları ve yürütme organlarının eylemleri vasıtasıyla doğabilecektir²⁶³. Böylelikle, BMGK veya BMGnK, koruma sorumluluğuna dayanarak bir eylemde bulunurlarsa ve bu eylem sonucunda bir zarar doğarsa sorumlu tutulabileceklerdir.

UHK Komisyonu'nun hazırladığı taslakta sorumluluğun icrai veya ihmali davranış sonucu doğabileceği hüküm altına alınmıştır. İcrai eylemler bakımından, BMGK veya BMGnK koruma sorumluluğuna dayanarak giriştikleri bir eylem sonucu bir zarara sebebiyet verirlerse, bu zarardan sorumlu olacaktır. İhmali davranışlar bakımından ise, kitlesel katliamlara maruz kalan bir halka karşı, özellikle BMGK üyelerinin veto yetkisini kullanarak müdahale etmemeyi tercih etmesi noktasında sorunlar doğmaktadır. İhmali davranış bilindiği gibi, eylemsizliğin bir zarar doğurmasını ifade eder. Bu halde, BMGK üyelerinin veto hakkını bir

²⁶² Pazarcı, 3. Kitap, s. 169

²⁶³ Pazarcı, 3. Kitap, s. 160

eylemsizlik olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği konusu sorunludur. Veto yetkisi, BMGK daimi üyelerine verilmiş bir hak olarak değerdendirildiğinde²⁶⁴, bu hakkın kullanılmaması durumunda bir ihmalin varlığından söz etmek mümkün değildir. Aksi düşünöldüğünde, yani veto yetkisini kullanmanın bir zorunluluk olduğunun kabul edilmesi durumunda veto yetkisinin bir anlamı kalmamaktadır.

Uluslararası örgütlerin koruma sorumluluğu bağlamında, uluslararası sorumluluğu ancak eylemlerinden doğan zarara isnat ettirilebilecektir ki bu sorumluluk ile uluslararası örgütlerin herhangi başka bir eyleminden kaynaklanan sorumlulukları arasında hiç bir fark yoktur. Diğer yandan, koruma sorumluluğu bir uluslararası hukuk normu olmadığı için, BM'ye normu ihlal ettiği için de bir sorumluluk tahmil etmek mümkün değildir.

²⁶⁴ Civelek, 1990, s. 20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMADA KORUMA SORUMLULUĞU

1. KISIM: LİBYA VE KORUMA SORUMLULUĞU

1.1. Libya ve Müdahale

15 Şubat 2011’de Ortadoğu’da “Arap Baharı” olarak adlandırılan politik isyanların bir uzantısı olarak, Libya’da da halk Kaddafi rejimine karşı ayaklanmış ve rejimin ayaklanmayı silahla bastırma girişimi kitlesel katliamların yaşanmasına neden olmuş, ülke iç savaşa sürüklenmiştir²⁶⁵. Bu katliamlara uluslararası toplum kayıtsız kalmamış, başta ABD ve Avrupa Birliği üyeleri Kaddafi’ye katliamı durdurması konusunda çağrıda bulunmuşlardır²⁶⁶. Bu tepkilerin yanında BM Genel Sekreteri Moon, şiddete derhal son verilmesi çağrısında bulunarak, sivillere karşı yapılan saldırıların doğrulanması halinde uluslararası insancıl hukukun ihlal edilmiş olacağını belirtmiştir²⁶⁷. Bunlar gibi Libya hakkında şiddetin sona erdirilmesi için yapılan çok açıklama olmakla birlikte, BM Genel Sekreteri Soykırımın Önlenmesi Özel Danışmanı 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi’ne dikkat çekerek rejimin şiddet eylemlerinin insanlığa karşı suç meydana getirebileceğini belirtmiş ve bu bağlamda koruma sorumluluğuna atıf yapmıştır²⁶⁸. Bunun yanında, 70 sivil toplum örgütü Libya’da işlenen insanlığa karşı suçlar karşısında koruma sorumluluğu kapsamında harekete geçilmesi için BM, ABD ve AB’ye bir mektup göndermiştir²⁶⁹.

²⁶⁵ <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/crisis-in-libya> (25.05.2015)

²⁶⁶ <http://tr.euronews.com/2011/02/24/ab-ve-abd-den-kaddafi-ye-ihtar/> (25.05.2015)

²⁶⁷ UN Official Website, Un Secretary General Statement on Developments in Libya, 21.02.2011, <http://www.un.org/sg/statements/?nid=5098> (25.05.2015)

²⁶⁸ http://www.responsibilitytoprotect.org/UN_Secretary-General%27s_Special_Advisers_on_the_Prevention_of_Genocide_and_the_Responsibility_to_Protect_on_the_Situation_in_Libya%5b1%5d.pdf (25.05.2015)

²⁶⁹ <http://www.unwatch.org/site/apps/nlnet/content2.aspx?c=bdKKISNqEmG&b=1330815&ct=9135143> (25.05.2015)

Libya’da yaşanan şiddet olaylarının devam etmesi ve bunların insanlığa karşı suç olarak değerlendirilmesi sonucu BMGK 1970 ve 1973 sayılı yaptırım kararlarını almıştır.

1.1.1. 1970 sayılı karar

Güvenlik Konseyi 26 Şubat 2011 tarihli 1970 sayılı kararı ile²⁷⁰; i) Libya’daki durumun UCM savcısına havale edilmesi, ii) Libya’ya silah ambargosu uygulanması, iii) Libya için insani yardıma davet konularını oy birliği ile karara bağlamıştır. Kararda belirtilen en önemli husus, insanlığa karşı suç niteliğindeki yaygın ve sistematik saldırılar ve bu bağlamda koruma sorumluluğuna yapılan açık atıftır.

1.1.2. 1973 sayılı karar

1970 sayılı karar ile uygulanan yaptırımların Libya’da şiddeti durdurmaması üzerine, Güvenlik Konseyi 17 Mart 2011 tarihinde Libya hakkında 1973 sayılı kararı almıştır. Anılan karar ile²⁷¹; ilk olarak 1970 sayılı karara uyulmaması kınanmış ve hükümleri teyit edilmiştir. Hemen ardından Libya’daki şiddete son verilmesi çağrısı yapılmış ve Libya hava sahası uçuşa yasak bölge ilan edilmiştir Konsey eş zamanlı olarak, ülkede sivillerin korunmasına yönelik her türlü tedbirin alınmasını karara bağlamıştır.

Anılan Güvenlik Konseyi kararı sonrası, ABD, Fransa ve İngiltere öncülüğünde Libya’ya askeri müdahalede bulunulmuş, operasyon daha sonradan NATO’ya devredilmiştir. Operasyon sonucunda Kaddafi rejimi yıkılmıştır.

²⁷⁰ <http://www.un.org/press/en/2011/sc10187.doc.htm> (25.05.2015)

²⁷¹ <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/190-crisis-in-libya/>

3267-un-security-council-resolution-1973-2011-on-libya-calls-for-no-fly-zone (25.05.2015)

1.2. Müdahale'nin Koruma Sorumluluğu Kavramına Etkisi

Libya müdahalesi, koruma sorumluluğu kavramının BMGK kararına yansıdığı ilk karara konu olma özelliğine sahiptir. Kararın bir diğer önemli unsuru, BMGK'nin meseleyi UCM'ye aktarmasıdır²⁷².

Libya müdahalesi ile eleştirilen noktalardan biri, Güvenlik Konseyi'nin Sudan gibi daha önceki olaylarda bu yetkisini kullanmaması ve Libya örneğinde siyasi davranış sergilemesidir. Kuşkusuz, BMGK siyaseten karar alan bir organ olmakla birlikte, bu kararlarında da bir tutarlık beklenmektedir²⁷³. Tam da bu nedenle koruma sorumluluğu kavramı tamamen hukuki olmasa da, bu tutarlılığa katkıda bulunabilecek bir kavramdır. Başka bir deyişle, koruma sorumluluğu BMGK'nin siyaseten karar alma yetkisini daraltmıştır²⁷⁴.

BMGK'nin Libya hakkında ihdas ettiği her iki kararı da sivilin korunmasına yöneliktir. Ancak müdahale sonucunda Kaddafi rejimini yıkılması müdahale için yetkilendirilen NATO'nun kararı ihlal ettiği şeklinde eleştirilere neden olmuştur²⁷⁵. Hukuki bakımdan ise, Libya kararı koruma sorumluluğu üzerindeki kaygıları gidermekten çok, bu kaygıları daha da ön plana çıkaran bir etki doğurmuştur.

2. KISIM: SURIYE VE KORUMA SORUMLULUĞU

2.1. Suriye ve Uluslararası Tepki

Libya örneğinde olduğu gibi “Arap Baharı” olarak adlandırılan halk ayaklanmaları Suriye'ye de sıçramış ve ayaklanmalar süreç içerisinde bir iç savaş ortamına dönüşmüştür. 2011 Mart ayında başlayan protesto gösterilerine Suriye hükümetinin şiddetle karşılık vermesi, olayların boyutunu artırmış, on binlerce insan bu çatışmalarda öldürülmüş, milyonlarca insan ya yerinden edilmiş ya ülkeyi terk

²⁷² Füsün Arsava, Libya Örneğinde İnsan Haklarının Korunması İçin Yapılan Askeri Müdahale, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl 4, Sayı 12, Ocak 2013, s. 88

²⁷³ Arsava, 2013, s.92

²⁷⁴ Arsava, 2013, s.92

²⁷⁵ Arsava, 2013, s. 92-94

etmek zorunda bırakılmıştır.²⁷⁶ Yaşanan olayların ölçeğinin bu kadar büyümesi uluslararası toplumun harekete geçmesine neden olmuştur. Hükümet-dışı örgütlerin²⁷⁷ ve medyanın²⁷⁸ raporlarında Suriye’de yaşananların insanlığa karşı suç teşkil ettiği yönünde değerlendirmeler yapılmıştır²⁷⁹. Yine, BM Genel Sekreteri Soykırımın Önlenmesi Danışmanı Francis Deng ile Koruma Sorumluluğu Özel Danışmanı Edward Luck’un açıklamalarından da insanlığa karşı suç tespiti yapılmıştır²⁸⁰.

Suriye’de koruma sorumluluğunun uygulanması konusu ilk kez 25 Mayıs 2011’de gündeme gelmiş, ancak Rusya ve Çin’in 1973 sayılı Libya hakkında kararın uygulanması sırasında “yetki aşımı” olduğunu ve bu gerekçeyle askeri müdahaleye sıcak bakmadığını belirtmesi, kararın alınmasına engel olmuştur²⁸¹. Yine 4 Ekim 2011 tarihinde koruma sorumluluğuna atfen alınmaya çalışılan karar Rusya ve Çin’in vetosuna takılmıştır²⁸². Suriye’deki krize ilişkin askeri müdahaleye yönelik kararların veto edilmesine rağmen, BM’nin krizi sonlandırma girişimleri devam etmiştir. Bu çerçevede, 2012 yılında Kofi Annan uyuşmazlığın çözümünde görevlendirilmiştir. Annan’ın girişimleri ile Suriye rejimi ateşkesi kabul etmiş ve Annan Planı 2012 tarihli 2042 sayılı BMGK kararı ile onaylanmış ve insan hakları ihlallerine dikkat çekilmiştir²⁸³. Yine, 2012 tarihli 2043 sayılı karar ile 2042 sayılı karar teyit edilmiş, Suriye’nin toprak bütünlüğü ve egemenlik hakkına vurgu yapılmış ve insani yardım

²⁷⁶ <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/crisis-in-syria>

²⁷⁷ <http://www.hrw.org/news/2012/06/15/syria-sexual-assault-detention>;
<http://www.hrw.org/news/2012/07/03/syria-torture-centers-revealed>; (25.05.2015)

²⁷⁸ <http://www.theguardian.com/world/2011/mar/24/syria-crackdown-shooting>;
<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-20970866> (25.05.2015)

²⁷⁹ Suriye’de işlenen insanlığa karşı suçlardan genellikle Suriye hükümeti sorumlu tutulmasına rağmen, Suriye hükümeti bunları yalanlamış, suçların emperyal güçler tarafından desteklenen muhalifler tarafından desteklendiğini iddia etmiştir.
<http://www.theguardian.com/world/video/2012/jun/03/syria-assad-denies-responsibility-houla-massacre-video> (25.05.2015)

²⁸⁰ <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/pdf/OSAPG%20statement%20Syria%2022%20July%202011%20FINAL.pdf> (25.05.2015)

²⁸¹ Ülkü Halatçı Ulusoy, “Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl 4, Sayı 14, Temmuz 2013, s. 284-285

²⁸² UN Department of Public Information, “Security Council Fails to Adopt Draft Resolution Condemning Syria’s Crackdown on Anti-Government Protestors, Owing to Veto by Russian Federation, China’s” <http://www.un.org/press/en/2011/sc10403.doc.htm> (25.05.2015)

²⁸³ <http://www.un.org/press/en/2012/sc10609.doc.htm> (25.05.2015)

örgütlerinin bölgeye erişiminin sağlanması konusu karara bağlanmıştır²⁸⁴. Suriye'deki olaylara ilişkin BMİHK raporları da, insani krize dikkat çekmiş ve insan hakkı ihlallerinin ciddi boyuta ulaştığı tespit edilmiştir²⁸⁵. Alınan bu kararlara rağmen kriz ortamı sona ermemiştir²⁸⁶.

Suriye'de halen devam eden durum ve bu duruma uluslararası hukuk kuralları içinde tepki verilememesi koruma sorumluluğu kavramını kimi yönleri ile zafiyete uğratmıştır. BMGK'nin Suriye'de askeri müdahale gerçekleştirememesi eleştirilere neden olmuş ve BMGK'nin yerine BMGnK'nın “*barış için birlik*” prosedürü altında harekete geçmesi gerektiği belirtilmiştir²⁸⁷.

2.2. IŞİD'in Yükselişi ve Koalisyon Müdahalesi

Suriye krizi, başladığından bu yana hep bir rejim sorunu olarak görülmüştür. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu başta ABD, İngiltere ve Fransa yönetimleri Suriye krizini Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad şahsına hapsetmiş ve Esad'ın devrilmesi ile mevcut insani kriz ortamının sona ereceği görüşünü savunmuşlardır.²⁸⁸ Rusya ve Çin gibi ülkeler ise 1973 sayılı Libya kararı ile uygulanan müdahalenin “yetki aşımı” içerdiği gerekçesiyle askeri müdahaleye karşı durma tavrını sürdürmüştür. ABD ve Rusya yönetimi ve destekçilerinin müdahale/müdahalesizlik ikileminde temel motivasyon kaynaklarının menfaatleri olduğu çok açıktır. Bu menfaat çatışması bir yandan uluslararası hukuk kurallarına zarar verirken bir yandan da Suriye krizinin boyut değiştirmesine neden olmuştur.

²⁸⁴ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2043 (2012) (25.05.2015)

²⁸⁵ <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=11369&LangID=E>;
<http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/Statement17September2012.pdf> (25.05.2015)

²⁸⁶ BMGK Suriye'ye ilişkin herhangi bir askeri müdahale içeren karar alamamasına rağmen, 27 Eylül 2013 S/RES/2118 sayılı karar ile kimyasal silah kullanımının uluslararası hukuk tarafından yasaklandığı vurgulanmış ve Suriye rejimin kimyasal silah depolarının BM tarafından kontrol edilmesi karara bağlanmıştır. 22 Şubat 2014 S/RES/2139 sayılı karar ve 17 Aralık 2014 tarihli S/RES/2191 sayılı karar ile insani yardım konusunda kararları alınmıştır. Kararlar için bkz. http://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2015-02/syria_16.php (25.05.2015)

²⁸⁷ Ulusoy, agm, s. 289-290

²⁸⁸ <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23849587> (25.05.2015)

Suriye krizine ilişkin her hangi bir çözüm bulunamaması, bulunan çözümlerin sonuç getirmemesi ve bu süreç içerisinde mevcut rejimin zayıflayarak belli bir bölgede sıkışması Suriye krizinin seyrini değiştirmiştir. Muhaliflerin giderek güçlenmesi rejimin ülke genelindeki kontrolü kaybetmesine neden olmuş, 29 Haziran 2014 itibarıyla Suriye'nin doğusundaki Rakka şehrini de içeren bölge tamamen Sünni-Selefi militanlardan oluşan Irak-Şam İslam Devleti'nin (İŞİD)²⁸⁹ kontrolüne geçmiştir. Özellikle Esad rejimine karşı uluslararası güçler tarafından desteklendiği iddia edilen²⁹⁰ İŞİD kısa süre içerisinde Suriye'de etkin bir konuma gelmiş kısa süre içerisinde de Irak'ta Musul başta olmak bölgenin stratejik kentlerini ele geçirmeye başlamıştır Cihadist ideolojiye sahip İŞİD kontrol altına aldığı bütün bölgelerde (Kitlesel katliam, tecavüz kadınların köle pazarlarında satılması) insanlık tarihine kara leke olarak geçecek eylemlerde bulunmuştur²⁹¹.

İŞİD özellikle Musul²⁹², Suriyeli Kürtlerin kontrolündeki Kobani²⁹³ ve Sincar²⁹⁴ şehirlerini işgali sırasında işlediği soykırım ve insanlığa karşı suçlar ile uluslararası toplumun gündemine girmiştir. BM Genel Sekreteri Soykırımı Önleme özel danışmanı Adama Dieng ve BM Genel Sekreteri Koruma Sorumluluğu özel danışmanı Jennifer Welsh 10 Ekim 2014 tarihinde yaptıkları açıklamada Kobani'de yaşanabilecek kitlesel katliamlara karşı bölgesel ve küresel örgütleri harekete geçmeye çağırıştır²⁹⁵. Yine BM Suriye özel delegesi Staffan de Mistura *“zulmün nerede ve ne zaman olursa olsun sessiz kalınamayacağını belirtmiş ve Kobani'deki*

²⁸⁹ 29 Haziran'da Halifelik makamı olduğunu açıklayan örgüt, adını da İslam Devleti (IS) olarak değiştirmiştir. <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/06/isil-declares-new-islamic-caliphate-201462917326669749.html> (25.05.2015)

²⁹⁰ İŞİD ve devletlerin tutumu için bkz. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-29004253> (25.05.2015)

²⁹¹ <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/crisis-in-syria/rise-of-islamic-state> (25.05.2015)

²⁹² İŞİD'in Irak'ta yükselişi için bkz. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iraq/10903079/Iraq-crisis-The-rise-of-IS-the-worlds-richest-terror-group-in-60-seconds.html> (25.05.2015)

²⁹³ <http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2012/7/syriakurd541.htm> (25.05.2015)

²⁹⁴ <http://www.reuters.com/article/2014/08/10/us-iraq-security-yazidis-killings-idUSKBN0GA0FF20140810> (25.05.2015)

²⁹⁵ <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/pdf/10.10.14%20Statement%20of%20the%20Special%20Advisers%20on%20the%20situation%20in%20Kobane.pdf> (25.05.2015)

sivillerin korunması için harekete geçilmesi” çağrısında bulunmuştur.²⁹⁶ IŞİD’in Irak ve Suriye’de işlediği suçlara karşı uluslararası toplumun gösterdiği tepki ABD, İngiltere ve Avustralya önderliğinde askeri koalisyonun oluşmasına neden olmuştur.

IŞİD ile mücadele için oluşan koalisyon ilk olarak Irak’ın Sincar kentinde katliama uğrayan insanları kurtarmak amacıyla insani yardımlarda bulunmuştur.²⁹⁷ İlerleyen günlerde bu insani yardım askeri müdahaleye dönüşmüş ve Irak’taki IŞİD hedefleri vurulmuştur.²⁹⁸ ABD Dış işleri Bakanı John Kerry, müdahaleye ilişkin *“ABD insanların ölüme terk edilmesini izleyemez”* değerlendirmesinde bulunmuştur²⁹⁹. Irak müdahalesinde dikkat çeken husus, Irak meşru hükümetinin müdahaleye rızasının bulunmasıdır³⁰⁰.

Koalisyon özellikle Kobani kentinde yaşanabilecek kitlesel katliamlara karşı Suriye topraklarında da müdahalelerde bulunmuştur³⁰¹. Ancak bu müdahaleler her ne kadar IŞİD’i durdurmak ve katliamlarını önlemek amacı ile de olsa, Suriye Dış İşleri Bakanı kendilerinden izin alınması gerektiğini ifade etmiştir³⁰².

2.3. Koalisyonun Müdahalesinin Kavrama Etkisi

Koruma sorumluluğu yaklaşımının nasıl uygulanacağı konusunda Suriye krizi bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Krizin baş gösterdiği dönemlerde uluslararası toplumun askeri müdahale konusunda ayrışması, IŞİD’in güçlenerek Irak ve Suriye’de katliamlar yapması kavramın içeriğinin ne olduğu konusunda yeni soru işaretleri doğurmuştur. IŞİD’in güçlenmesine kadar giden süreçte, yukarıda

²⁹⁶ <http://www.un.org/sg/offthecuff/index.asp?nid=3674> (25.05.2015)

²⁹⁷ <http://abcnews.go.com/International/us-begins-humanitarian-airdrops-iraq/story?id=24884633> (25.05.2015)

²⁹⁸ <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=26968290&tarih=2014-08-08> (25.05.2015)

²⁹⁹ <http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/08/08/abdden-isid-aciklamasi> (25.05.2015)

³⁰⁰ <http://www.haberturk.com/dunya/haber/956671-birlesmis-milletlerden-isid-aciklamasi> (25.05.2015)

³⁰¹ <http://edition.cnn.com/2014/09/22/world/meast/u-s-airstrikes-isis-syria/>;
http://www.nytimes.com/2014/09/23/world/middleeast/us-and-allies-hit-isis-targets-in-syria.html?_r=0 (25.05.2015)

³⁰² <http://www.radikal.com.tr>

/dunya/suriyeden_abdye_tepki_hukmet_onayi_alinmazsa_saldirganliktir-1212221;
<http://sputniknews.com/world/20140923/193209840.html> (25.05.2015)

belirttiğimiz gibi, krizin insani boyutu güçlü devletlerin ve müttefiklerinin Esad kişileştirmesi nedeniyle gölgede kalmıştır. IŞİD’in güçlenmesi ile birlikte, orta çağın engizisyonunu anımsatan ve belki daha da korkunç katliamlar yapması uluslararası toplumun tutumunda da değişiklik yaratmıştır.

Koalisyonun Irak ve Suriye müdahalesi hukuki zeminde farklılık arz etmektedir. Irak bakımından, Irak meşru hükümetinin IŞİD tehlikesine karşı yardım talebi³⁰³ doğrultusunda girişilen müdahalenin kolektif meşru müdafaa kapsamında değerlendirilebileceği öne sürülmektedir³⁰⁴. Suriye bakımından ise, müdahalenin Irak’ın yardım talebinin bir uzantısı olarak kabul edildiği takdirde uluslararası hukuka uygun olduğu ileri sürülmektedir³⁰⁵. Buna ek olarak, müdahalenin yasallığına katkı yapmak için Moon, Suriye’den izin alınmamasına rağmen bilgilendirildiği ve bu çerçevede müdahalenin yasal olduğunu ifade etmiştir³⁰⁶. Bu halde, ortaya iki sorun çıkmaktadır. İlki, bilgilendirmenin “rıza” yerine geçip geçmeyeceği, ikincisi devletin otoritesini kaybetmesi halinde, yani *failed state* durumunda “rıza” alınmasının zorunlu olup olmadığı konusudur. İlk halde, kuşkusuz bilgilendirme sadece eylemden sonra tepki verilmediği hallerde, başka bir deyişle hedef devletin zımnen kabulü halinde, rıza olarak kabul edilebilir. İkinci halde, *failed state* durumlarında, rıza verecek merci olmadığı için müdahale için rızanın işlevi sona erecektir. Başka bir deyişle, müdahalenin rızaya dayanarak uluslararası hukuka uygun kılınması mümkün olmayacaktır.

Suriye hükümeti birkaç çekingen kınama dışında IŞİD’e karşı girişilen eylemler için genelde sessiz kalmayı yeğlemiştir. Bu durumda IŞİD’e karşı Suriye topraklarında girişilen eylemlerin uluslararası hukuka uygun olup olmadığı iki

³⁰³ <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/security/2014/06/iraq-isis-expansion-mosul-maliki-us-assistance.html#> (25.05.2015)

³⁰⁴ Alex J. Bellamy, Legality, Legitimacy, and Human Protection: International Intervention Against ISIS in Syria, 2014, <http://theglobalobservatory.org/2014/10/legality-legitimacy-human-protection-international-intervention-isis-syria-r2p/> (25.05.2015) aksi görüş için bkz. Deborah Pearlstein Bombing Iraq Doesn’t Just Pose Serious Questions of Domestic Law, International Law May Be a Problem, Too, 2014, <http://opiniojuris.org/2014/06/18/bombing-iraq-doesnt-just-pose-serious-questions-domestic-law-international-law-may-problem/> (25.05.2015)

³⁰⁵ [Somini Sengupta](#) And [Charlie Savage](#) U.S. Invokes Iraq’s Defense In Legal Justification Of Syria Strikes, 2014, http://www.nytimes.com/2014/09/24/us/politics/us-invokes-defense-of-iraq-in-saying-strikes-on-syria-are-legal.html?smid=tw-share&_r=1 (25.05.2015)

³⁰⁶ <http://bigstory.ap.org/article/cfb45c11264a4b0b9928414a68460793/un-chief-welcomes-airstrikes-syria> (25.05.2015)

aşamalı olarak çözülebilir. İlki, Şam yönetiminin halen Suriye'nin meşru hükümeti olarak kabul edilmesi ve ardından yapılmış olan müdahaleler için geriye dönük rızanın onaylanması. Koruma sorumluluğu bakımından değerlendirildiğinde ise, IŞİD tehlikesinin korkunç boyutlara ulaşması kavramı gölgede bırakmıştır. Bu çerçevede, IŞİD'e karşı Suriye topraklarında girişilen müdahalenin uluslararası hukuka uygun olup olmadığı tartışılmakla beraber, müdahalenin meşru olduğu görüşü ağır basmaktadır³⁰⁷. Koalisyonun bu müdahalesi ve bu fiilin meşruluğuna dair yapılan yorumlar NATO'nun BMGK yetkilendirmesi olmaksızın Kosova'ya yaptığı müdahale ve sonrasındaki tartışmaları anımsatmaktadır. Ancak şu ayrımı yapmak gerekir; Kosova müdahalesinde insani müdahale yaklaşımında var olmayan “esnek hukuk kuralı” özelliği, Suriye topraklarında yapılan müdahalede mevcuttur.

³⁰⁷ Alex J. Bellamy, Legality, Legitimacy, and Human Protection: International Intervention Against ISIS in Syria, 2014, <http://theglobalobservatory.org/2014/10/legality-legitimacy-human-protection-international-intervention-isis-syria-r2p/> (25.05.2015)

SONUÇ

Zorluk altındaki başkasını koruma düşüncesi, ahlaki bir yükümlülük olarak kendini göstermektedir. Bu ahlaki yükümlülük, uluslararası hukuka insan haklarının korunması şeklinde yansımıştır. Haklı savaştan bu yana tartışılan başkasını koruma düşüncesi hukuk disiplini ile hep çatışma içerisinde olmuştur.

İnsan haklarının uluslararası alanda korunması konusundaki gelişmeler, uluslararası hukukun temel ilkelerini sarsıcı bir etki yaratmıştır. 1648 Westphalia sistemi ile kabul edilen müdahale yasağı ilkesi, insan haklarının uluslararası alanda korunması konusunda en çok tartışılan ilke olmuştur. Bu tartışmanın temelinde aslında devletlerin insan haklarının korunması meselesini müdahale yasağını aşmak niyetiyle ele almaları yatmaktadır. 1990’larda Kosova ve Ruanda’da yaşanan insani krizlerin uluslararası toplumda yarattığı etki ve bu etkinin hukuki alana yansımaları, müdahale yasağının sınırları konusundaki tartışmaları en üst seviyeye çıkarmıştır. Özellikle BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan’ın girişimleri ile gündemde kalan insani krizler karşısında uluslararası toplumun görevleri ve uluslararası hukukun temel ilkeleri ile var olan çatışmaların nasıl çözüleceği konusu, 2001 yılında ICISS tarafından ortaya atılan koruma sorumluluğu kavramı ile başka bir boyut kazanmıştır. Koruma sorumluluğu, bir devletin halklarını ağır ve sistematik insan hakları ihlallerden koruma sorumluluğuna, devlet bu görevinde apaçık başarısız olursa uluslararası toplumun sorumluluğuna dayanmaktadır. Kavram, egemenlik zırhı ve dolayısıyla müdahale yasağı ilkesi çerçevesinde pasifize olmuş uluslararası toplumu harekete geçirmeye yönelik bir etki doğurmuştur.

İnsan haklarının uluslararası alanda etkisinin artması ile beraber, hali hazırda meydana gelen egemenlik anlayışındaki değişimler, koruma sorumluluğu çerçevesinde başka bir pencereden ifade edilmiştir. Başka bir deyişle, bir devletin kendi halklarını ağır ve sistematik ihlallerden koruma görevi “sorumluluk olarak egemenlik” anlayışı şeklinde görünüm kazanmıştır. Sorumluluk olarak egemenlik anlayışı, devletler bakımından asli bir sorumluluk, uluslararası toplum bakımından tali bir sorumluluk anlayışına isnat etmektedir. Koruma sorumluluğu kavramı, selefi insani müdahale kavramına göre uluslararası toplum tarafından daha kabul edilebilir

bir kavram olmuştur. 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi ile de bu husus teyit edilmiştir.

Koruma sorumluluğu kavramı ile egemenlik ilkesi arasındaki gerilimi çözmek için ortaya atılan “sorumluluk olarak egemenlik” anlayışı aslında yeni bir yaklaşım değildir. İnsan haklarının ulusal alandan çıkıp uluslararası alanda kendine yer bulması, mutlak egemenlik anlayışını değiştiren bir konu olmuştur. Bu çerçevede, devletler *jus cogens* nitelikte *erga omnes* yükümlülükler içeren insan haklarının ağır ihlallerinden sorumlu tutulmuşlardır. Bu halde, insan haklarının uluslararası alanda kabul görmesiyle birlikte devletlerin egemenliği bağlayıcı uluslararası hukuk kurallarıyla sınırlandırılmıştır. Koruma sorumluluğunun getirdiği “sorumluluk olarak egemenlik” anlayışı ise hali hazırda mevcut uluslararası hukuk kurallarının farklı bir yorumu olmuştur.

Koruma sorumluluğu uluslararası hukuktaki yerini tespit edebilmek için tartışılması gereken bir konu da kuvvet kullanma yasağı ilkesidir. BM sisteminde kesin bir yasak olan kuvvet kullanma yasağının istisnaları BM’nin amaçları ve BM Şartı’nın sistematik yorumu gereği dar yoruma tabi tutulmak zorundadır. Bu çerçevede, koruma sorumluluğu kuvvet kullanma yasağının bir istisnası olarak değerlendirilemeyecektir. Kuvvet kullanma yasağı bakımından, koruma sorumluluğu kavramının en büyük etkisi, yasağın bir istisnası olan VII. Bölüm’deki uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi veya bozulması halinde BMGK’nin sahip olduğu role yaptığı katkıdır. BM Şartı’nın 39. maddesine göre uluslararası barışın tehdidi veya bozulması konusundaki tespit, koruma sorumluluğu kavramı ile birlikte, kavrama atfedilebilecektir.

Koruma sorumluluğu kavramı hakkındaki bir diğer tartışma olan, kavramın normatif bağlayıcılığı için değerlendirme ancak teamül kuralları bakımından yapılabilecektir. Koruma sorumluluğu kavramı insani müdahale yaklaşımı üzerindeki yasallık ve meşruiyet tartışmalarını sona erdirmek ve insan hakları ihlallerine karşı tepki verebilmek için ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, koruma sorumluluğu kavramı kimi yönleri itibarıyla insani müdahale kavramı çerçevesinde de eleştirilebilecektir. Koruma sorumluluğunun, insani müdahaleden bu yana var olan tartışmaları sona erdirememiş olması, kavramın hukuk kuralı olup olmadığının tespitinde

değerlendirilecek bir aşama olarak karşımız çıkmaktadır. Koruma sorumluluğu yaklaşımının bir teamül kuralı olup olmadığının tespiti, maddi ve psikolojik unsurların varlığı ile mümkün olacaktır. Ancak, zorluk altındaki bir başkasını koruma düşüncesine ilişkin olarak tarihten bu yana hiçbir zaman tutarlı ve genel bir devlet uygulaması söz konusu olmamıştır. Bu husus, kavramın BM dünya Sonuç Zirvesinde kabulünden sonra da devam etmiş, Libya ve Suriye hakkında farklı yaptırımlar uygulanmıştır. Psikolojik unsur bakımından ise, devletlerin BM Dünya Sonuç Zirvesi’nde yaklaşımın hukuk kuralı olmadığına dair tutumları ile sağlanmamaktadır.

İnsani müdahale kavramından farklı olarak, BM üyelerinin tamamı tarafından konsensüs ile kabul edilen koruma sorumluluğu kavramı, bir teamül kuralı olmamakla birlikte “gelişen norm” olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında, kavramın insan haklarına ilişkin temel düzenlemeler içermesi ve konsensüs ile kabul edilmesi kavramın esnek hukuk kuralı özelliğinin var olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu esnek hukuk kuralı özelliğinin aktif davranma yükümü içeren kavram karşısında nasıl uygulama alanı bulacağı belirsizdir. Başka bir deyişle, devletleri harekete geçirebilecek kurallar, çoğu zaman bağlayıcı kurallar olacaktır. Esnek kuralların bu konuda eksik kalacağı açıktır.

Koruma sorumluluğu kavramının uygulama alanı bulduğu Libya müdahalesi sonucu, kavramın bağlayıcı bir hukuk kuralı olduğu konusunda yorumlar yapılmıştır. Libya müdahalesinin kavrama olumlu etkisi değil, aksine olumsuz bir etkisi olmuştur. Libya müdahalesinde, BMGK kararı ile öngörülen sonuçtan farklı olarak, “yetki aşımı” yapıldığı yönündeki eleştiriler ve bu eleştiriler sonucunda ortaya çıkan çekinceler kavramın normatif bağlayıcılığı konusundaki şüpheleri en üst seviyeye çıkarmıştır. Libya müdahalesindeki sorunlar, Suriye krizine etki etmiş, Rusya ve Çin Libya müdahalesindeki yetki aşımını öne sürerek Suriye’ye müdahalede bulunmasına haklı olarak engel olmuşlardır. Kavramın uygulamadaki bu sorunları, IŞİD’in yükselişi ve barbarlığı karşısında başka bir boyuta geçmiştir. IŞİD’e karşı BMGK yetkilendirmesi olmadan koalisyon güçleri tarafından yapılan askeri müdahaleler, Esad’a karşı girişilmesi düşünülen askeri eylemler kadar tartışılmamıştır.

IŞİD'e karşı yapılan askeri müdahalelerin, insani müdahale tartışmalarına dönememesindeki en büyük pay, kavramın insani müdahaleden farklı olarak sahip olduğu esnek hukuk kuralı olma özelliğindedir. Kavram, henüz bağlayıcı bir hukuk kuralı olmasa da, kimi özel durumlarda esnek hukuk kuralı olma özelliği sayesinde, uluslararası hukukta önemli bir yere sahip olmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Aidan Hehir, *Humanitarian Intervention: An Introduction*, Palgrave Macmillan, New York, 2010

Alex J. Bellamy, *Legality, Legitimacy, and Human Protection: International Intervention Against ISIS in Syria*, 2014

Alex J. Bellamy, *Responsibility to Protect*, Polity Press, 2009

Anthony Aust, *Handbook of International Law*, 2nd Edition, Cambridge University Press, 2010

Deborah Pearlstein *Bombing Iraq Doesn't Just Pose Serious Questions of Domestic Law, International Law May Be a Problem, Too*, 2014

Edip F. Çelik, *Milletlerarası Hukuk*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1965

Emre Öktem, *Uluslararası teamül Hukuku*, Beta Yayınları, 2013, İstanbul,

Francis Deng vd., *Sovereignty as Responsibility*, Brooking Institution Press, Washington DC, 1996

Francisco de Vitoria, *Political Writings*, Ed. Anthony Pagden and Jeremy Lawrance, Cambridge University Press, Cambridge, 1991

Gareth Evans, *The Responsibility to Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, Washington Dc, Brookings Institution, 2008

Heather M. Roff, *Kant, Glabal Justice and Responsibility to Protect: A Provisional Duty*, Routledge, 2014

Hugh Breakey, "RtoP+POC (+IHRL)=RtoPC: the UNSC and the hybridisation of International Protection Principles", *RtoP and Sovereignty*, Ed. Ramesh Thakur and Charles Sampford, Ashgate, 2013

Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, (çev. Süha L. Meray), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1967

Human Development Report, 1994

Human Security Report, 2005.

Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri 1. Kitap, 11. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011

Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap, 9. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013

Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap, 4. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005

Ian Brownlie, International Law and the Use of Force by States, Oxford University Press, 1963, 2012

İlhan Uzgel, Kosova Sorunu, Türk dış Politikası, II. Cilt (Ed.) Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001

Jack Donnelly, Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları, (çev.) Mustafa Erdoğan ve Levent Korkut, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995

James Pattison, Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Who Should Intervene?, Oxford University Press, 2010

James Turner Johnson, Ethics and Use of Force: Just War in Historical Perspective, Ashgate, 2011

James Turner Johnson, “Haklı Savaş”, Blakwell Siyasi Düşünceler Ansiklopedisi, Cilt I, (çev. Bülent Peker ve Nevzat Kırar), Ankara, Ümit Yayıncılık, 1994

Jean-Paul Sartre, Varoluşçuluk, (çev. Asım Bezirci), Say Yayınları, İstanbul, 22. Bası, 2000

Lassa Francis Oppenheim, International Law I, 2nd ed. Longman’s Green and co., 1912

Levent Ersin Orallı, Küreselleşen Hukukun Devletin Egemenlik Yetkisine Etkisi, ed. Murat Saraçlı, Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları, Big Bang, Ankara, 2012

Mathias Dembinski and Reinold Teresa, Libya and the Future of the Responsibility to Protect – African and European Perspectives, Peace Research Institute, 2011

- Malcolm N. Shaw, International Law, 5th Edition, Cambridge University Press, 2003
- Mehmet Emin Çağırın, Uluslararası Alanda İnsan Hakları, Barış Kitap, 2. Bası, Ankara, 2011,
- Mehmet Semih Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Haklarına Hukukunun Genel Teorisine Giriş, İstanbul, Beta, 1997
- Michael Walzer, Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations, 4 ed. Basic Books, New York, 2006
- Michael Walzer, Arguing About War, Yale University Press, New Heaven & London, 2004
- Raphael Lemkin's Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation - Analysis of Government - Proposals for Redress, (Washington, D.C. Carnegie Endowment for International Peace, 1944)
- R, Anthea, "Legality vs Legitimacy: Can Uses of Force be illegal but Justified?" in ALSTON, P. E. Macdonald (ed.), Human Rights, Intervention and the Use of Force, Oxford, Oxford University Press, 2008
- Ramesh Thakur, UN Peace and Security From Collective Security to the Responsibility to Protect, Cambridge, 2006
- Sabira Fatıma Khan, The Responsibility to Protect: The Evolution of Intervention, <http://deepblue.lib.umich.edu/>, 2012
- Seha Meray, Devletler Hukukuna Giriş Cilt II, 4. Bası, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975
- Serdar Örnek, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı: 1991 ve 2003 Irak Hareketleri, Seçkin Yayıncılık, 2013
- Somini Sengupta And Charlie Savageu. S. Invokes Iraq's Defense In Legal Justification Of Syria Strikes, 2014,
- The Independent International Commission on Kosova, The Kosova Report, Conflict International Response Lessons Learned, Oxford University Press, New York, 2000,
- ICISS, The Responsibility to Protect, IDRC, Ottawa, 2001
- UNDPO, Handbook for Junior Rank, 1997

Vaughan Lowe and Antonios Tzanakopoulos, Humanitarian Intervention, MPEPIL, 2011

Vaughan Lowe and Antonios Tzanakopoulos, Responsibility to Protect, MPEPIL, 2011

Yasemin Işıktaç, Hukukun Kaynağı olarak Örf ve Adet Hukuku, Legal Kitabevi, 2009

Makaleler

Alex Bellamy, “Whither the Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit” Ethics and International Affairs, Vol. 20, No. 2, 2006

Alex Bellamy and Ruben Reike, ‘The Responsibility to Protect and International Law’, Global Responsibility to Protect, 2 (3), 2010

Burak Tangör, “Kuramsal Tartışmalar Işığında İnsan Güvenliği ve Politikaları”, Uluslararası Politika ve Hukuk, Cilt 8, sayı 30, 2012

C. Tomuschat, “Uniting for Peace”, United Nations, Audio Visual Library of the International Law, 2008

D.R.L. Ludlow, “Humanitarian Intervention and the Rwandan Genocide”, The Journal of Conflict Studies, Vol. 19, No. 1, 1999

E.C. LUCK, “The United Nations and The Responsibility to Protect”, The Stanley Foundation Policy Analysis Brief, 2008

Elif Uzun, “Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökleri: İlk çağlardan Günümüze Jus Ad Bellum Kavramı”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 6, Sayı, 21

Ertuğrul Uzun ve Elif Uzun, “Uluslararası Hukukun Temelleri ve Francisco de Vitoria”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt. 5, Sayı 18, 2009

Fulya A. Ereker, “İlk çağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 4, Kış 2004

Fusun Arsava, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2011, Cilt XV, Sayı 1, 101-124

- Fusun Arsava, Libya Örneğinde İnsan Haklarının Korunması İçin Yapılan Askeri Müdahale, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl 4, Sayı 12, Ocak 2013
- Fusun Arsava, “Birleşmiş Milletler Kararlarına Karşı İnsan Hakları Himayesi, Uluslararası Hukuk ve Politika”, Cilt 3, No: 10, 2007
- Fusun Arsava, “BM Güvenlik Konseyi’nin İnsan Haklarını Koruma Rolü ve Güvenlik Konseyi’nin Yetkilerinin Dayanağı ve Sınırları”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 4, No: 13, 2007
- Gareth Evans ve Mohammed Sahnoun, “The Responsibility to Protect”, 81 Foreign Affairs, s. 99-100, 2002
- James Pattison, “Legitimacy and Humanitarian Intervention: Who Should Intervention?” The International Journal of Human Rights, vol. 12, no: 3, 395-413, 2008
- James Pattison, “Outsourcing the Responsibility to Protect: Humanitarian Intervention and Private Military and Security Companies”, International Theory, 2:1, 1-31, Cambridge University Press, 2010
- James Turner Johnson, “Historical Roots and Sources of the Just War Tradition in Western Culture”, Ed. John Kelsay ve James Turner Johnson , Just War and Jihad, New York, Greenwood Press, 1991
- Jale Civelek, “Birleşmiş Milletler Teşkilatı Tarafından Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasında Zorlama Tedbirlerinin Alınması, Birleşmiş Milletler Kuvvetlerinin Kurulması ve Bu Kuvvetlerin Hukuki Dayanağı”, Milletlerarası Hukuk Bülteni, Yıl 10, Sayı 1-2, 1990
- Karsten Nowrot ve Emily W. Schbacker, “The Use of Force to Restore Democracy: International Legal Implications of the ECOWAS Intervention in Sierra Leone”, American University International Law Review, 14-2, 1998
- Knudsen, “The history of Humanitarian intervention: The Rule of the exception?” Paper fort he 50th Isa Annual Convention, Newyork, 2012
- Malanzcuk, “Humanitarian Intervention and Legitimacy of the Use of Force: Inaugural Lecture”, Het Spinhuis, Amsterdam, 1993
- M. Aydoğan Özman, “Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller”, AÜHFD, Cilt 21, Sayı, 1-4, 1964

Niels Petersen, “Customary Law Without Custom? Rules, Principles and the rule of State Practice International Norm Creation” American University International Law Review, 23:275, 2008

N Krisch, “Legality, Morality and the Dilemma of Humanitarian Intervention after Kosovo”, 13 EJIL 330-1, 2002

Ozan Değer, Soykırım Suçu ve Devletin Sorumluluğu: UAD Bosna-Hersek v. Sırbistan-Karadağ Kararı, Uluslararası İlişkiler, Cilt 6, Sayı 22, s. 67, 2009

Şevket Ovalı, “Ütopya ile Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırması”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 3, sayı 10, 2006

Ülkü Halatçı Ulusoy, “Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl 4, Sayı 14, Temmuz 2013

Elektronik Kaynaklar

http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52122.htm , (25.05.2015)

www.nato.int/kosovo/history.htm (25.05.2015)

www.nato.int/docu/pr/1999/p99-040e.htm (25.05.2015)

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/54/2000

<https://www.globalpolicy.org/component/content/article/226/32313.html>
(05.09.2014)

Constitutive Act of African Union, 2001,
http://www.au.int/en/sites/default/files/ConstitutiveAct_EN.pdf

UN Secretary General, Implementing Responsibility to Protect, UNGA A/63/677 63. session http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/63/677
(10.09.2014)

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/63/308&Lang=E
(10.09.2014)

Preventing Genocide,
<http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml>

http://www.un.org/en/events/pastevents/brahimi_report.shtml (25.05.2015)

ICJ, Advisory Opinion on the Reservations to the Genocide Convention, ICJ Reports 1951

ICJ, Advisory Opinion on the Legality of the Threat and Use of Nuclear Weapons ICJ Reports (1996)

<http://www.law.ou.edu/ushistory/monrodoc.shtml> (25.05.2015)

<http://www.cfr.org/sovereignty/montevideo-convention-rights-duties-states/p15897> (25.05.2015)

<http://www.un-documents.net/a20r2131.htm> (25.05.2015).

[http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/374d2--Avrupa-Guvenlik-ve-Isbirligi-Konferansi-Sonuc-Bildirgesi-\(Helsinki-Belgesi\).pdf](http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/374d2--Avrupa-Guvenlik-ve-Isbirligi-Konferansi-Sonuc-Bildirgesi-(Helsinki-Belgesi).pdf) (25.05.2015)

http://www.un.org/en/aboutun/history/sanfrancisco_conference.shtml (25.05.2015)

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/757\(1992\)&referer=http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/1992.shtml&Lang=E](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/757(1992)&referer=http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/1992.shtml&Lang=E) (25.05.2015)

http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_17.pdf (25.05.2015)

Legality of the Threat or the Use of Nuclear Weapons, <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7495.pdf> s. 24, (25.05.2015)

Korfu Boğazı davası, <http://www.icj-cij.org/docket/files/1/1645.pdf> (25.05.2015)

Lotus, 7.9.1927, Seri A, No. 10, s. 28

Devletlerin Yargı Bağımsızlığı Davası, Almanya vs. İtalya, 3.2.2012, 24, s. 55.

UN General Assembly, 97th-101st Plenary Meeting Official Records (Report of the Secretary-General (A63/677), A/63/PV.97.101, 23/24/28 July 2009,

<http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/document-archive/united-nations?view=fjrelated&id=2410>

Resolution 1674 UNSC, UN Doc S/RES/1674 (2006)

UN DOC S/RES/1706

International Coalition for the Responsibility to Protect, Key developments on the Responsibility to Protect at the UN 2005/2011.

UN, Report of the Independent Inquiry into the Actions of the United Nations During the 1994 Genocide in Rwanda, 2009, UN Doc S/1999/12

Bkz. UN General Assembly, 97th-101st Plenary Meeting Official Records (Report of the Secretary-General (A/63/677), A/63/PV.97.101, 23/24/28 July 2009, <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/document-archive/united-nations?view=fjrelated&id=2410> (25.05.2015)

Advisory Opinion on the Certain Expenses of the United Nations,

<http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/crisis-in-libya> (25.05.2015)

<http://tr.euronews.com/2011/02/24/ab-ve-abd-den-kaddafi-ye-ihtar/> (25.05.2015)

UN Official Website, Un Secretary General Statement on Developments in Libya, 21.02.2011, <http://www.un.org/sg/statements/?nid=5098> (25.05.2015)

http://www.responsibilitytoprotect.org/UN_Secretary-General%27s_Special_Advisers_on_the_Prevention_of_Genocide_and_the_Responsibility_to_Protect_on_the_Situation_in_Libya%5b1%5d.pdf (25.05.2015)

<http://www.unwatch.org/site/apps/nlnet/content2.aspx?c=bdKKISNqEmG&b=1330815&ct=9135143> (25.05.2015)

<http://www.un.org/press/en/2011/sc10187.doc.htm> (25.05.2015)

<http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/190-crisis-in-libya/>

3267-un-security-council-resolution-1973-2011-on-libya-calls-for-no-fly-zone (25.05.2015)

<http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/crisis-in-syria>

<http://www.hrw.org/news/2012/06/15/syria-sexual-assault-detention;>

<http://www.hrw.org/news/2012/07/03/syria-torture-centers-revealed>; (25.05.2015)

<http://www.theguardian.com/world/2011/mar/24/syria-crackdown-shooting>;

<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-20970866> (25.05.2015)

<http://www.theguardian.com/world/video/2012/jun/03/syria-assad-denies-responsibility-houla-massacre-video> (25.05.2015)

<http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/pdf/OSAPG%20statement%20>

[Syria%2022%20July%202011%20FINAL.pdf](http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/pdf/Syria%2022%20July%202011%20FINAL.pdf) (25.05.2015)

UN Department of Public Information, “Security Council Fails to Adopt Draft Resolution Comdemning Syria’s Crackdown on Anti-Government Protestors, Owing to Veto by Russian Federation, China’s”
<http://www.un.org/press/en/2011/sc10403.doc.htm> (25.05.2015)

<http://www.un.org/press/en/2012/sc10609.doc.htm> (25.05.2015)

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2043\(2012\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2043(2012)) (25.05.2015)

<http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=11369&LangID=E>;

<http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/Statement17September2012.pdf> (25.05.2015)

http://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2015-02/syria_16.php
 (25.05.2015)

<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23849587> (25.05.2015)

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/06/isil-declares-new-islamic-caliphate-201462917326669749.html> (25.05.2015)

<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-29004253> (25.05.2015)

<http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/crisis-in-syria/rise-of-islamic-state> (25.05.2015)

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iraq/10903079/Iraq-crisis-The-rise-of-IS-the-worlds-richest-terror-group-in-60-seconds.html>
(25.05.2015)

<http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2012/7/syriakurd541.htm> (25.05.2015)

<http://www.reuters.com/article/2014/08/10/us-iraq-security-yazidis-killings-idUSKBN0GA0FF20140810> (25.05.2015)

<http://www.un.org/en/preventgenocide/>

<adviser/pdf/10.10.14%20Statement%20of%20the%20Special%20Advisers%20on%20the%20situation%20in%20Kobane.pdf> (25.05.2015)

<http://www.un.org/sg/offthecuff/index.asp?nid=3674> (25.05.2015)

<http://abcnews.go.com/International/us-begins-humanitarian-airdrops-iraq/story?id=24884633> (25.05.2015)

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=26968290&tarih=2014-08-08>
(25.05.2015)

<http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/08/08/abdden-isid-aciklamasi> (25.05.2015)

<http://www.haberturk.com/dunya/haber/956671-birlesmis-milletlerden-isid-aciklamasi> (25.05.2015)

<http://edition.cnn.com/2014/09/22/world/meast/u-s-airstrikes-isis-syria/> ;
http://www.nytimes.com/2014/09/23/world/middleeast/us-and-allies-hit-isis-targets-in-syria.html?_r=0 (25.05.2015)

http://www.radikal.com.tr/dunya/suriyeden_abdye_tepki_hukumet_onayi_alinmazsa_saldirganliktir-1212221 ;
<http://sputniknews.com/world/20140923/193209840.html> (25.05.2015)

<http://www.al-monitor.com/pulse/tr/security/2014/06/iraq-isis-expansion-mosul-maliki-us-assistance.html#> (25.05.2015)

http://www.nytimes.com/2014/09/24/us/politics/us-invokes-defense-of-iraq-in-saying-strikes-on-syria-are-legal.html?smid=tw-share&_r=1 (25.05.2015)

<http://bigstory.ap.org/article/cfb45c11264a4b0b9928414a68460793/un-chief-welcomes-airstrikes-syria> (25.05.2015)

Turnitin Orijinallik Raporu
Tez Erhan Küçük tarafından
Tez Tarama (SBE tez) den

- 16-Haz-2015 19:31 EEST' de işleme konu
- NUMARA: 550896614
- Kelime Sayısı: 19740

Benzerlik Endeksi
%11
Kaynağa göre Benzerlik
Internet Sources:
%10
Yayınlar:
%6
Öğrenci Ödevleri:
%6

ÖZGEÇMİŞ**Adı Soyadı:** Erhan Küçük**Doğum Yeri ve Tarihi:** Kahramanmaraş 16.11.1988

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Hukuk	Ankara Üniversitesi	2011

Çalıştığı Yer	Görev	Yıl
Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi	Araştırma Görevlisi	2013 - Halen

Yabancı Diller: İngilizce**E-posta:** mail.erhankucuk@gmail.com**Telefon:** 5056078212**Tarih:** 03.06.2015